

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Markéta Hradecká

Biografie Vidy Neuwirthové:
Umělecký život na pozadí rodinné historie

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Wohlmuth Markupová, Ph.D.

Praha 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3.1.2024

Poděkování

Ráda bych na těchto místech poděkovala Vidě Neuwirthové, která mi svěřila svůj životní příběh během nahrávání rozhovorů a také poskytla cenné materiály z osobního archivu, které mi umožnily se v její jedinečné životní situaci zorientovat, pochopit a interpretovat ji v rámci mé diplomové práce.

Dále děkuji i dalším narátorům, kteří mi věnovali svůj čas a sdíleli své postřehy a osobní vzpomínky. V časové chronologii nahrávání orálně-historických rozhovorů to byli: Vladimír Merta, Vladimír Tausinger, Lucie Lucká, Petr Vacek, Hana Králová, Pavel Král, Helena Divecká a Matyáš Neuwirth.

Děkuji své rodině, která mi umožnila se po dobu tří let věnovat studiu na oboru Orální historie – soudobé dějiny a podporovala mě v dokončení diplomové práce. V této souvislosti také děkuji Johaně za poskytnutí útočiště na chalupě v Českém ráji, kde byla tato práce postupně napsána během dvou letních prázdnin.

Děkuji všem pedagogům na oboru Orální historie – soudobé dějiny FHS UK za sdílení zkušeností ze svých vědeckých výzkumů a podnětné diskuse během studia. Jmenovitě bych chtěla poděkovat prof. Miroslavu Vaňkovi a doc. Pavlu Mückemu, díky jejichž otevřenému přístupu a nadšení pro obor ve mně podnítili hlubší zájem o bádání v oblasti soudobých dějin, kterému bych se chtěla i nadále věnovat v rámci své profese průvodkyně.

V neposlední řadě velmi děkuji mé vedoucí práce, Mgr. Janě Wohlmuth Markupové, Ph.D., která byla vždy optimisticky naladěná, ochotná se mnou výsledky mého bádání pravidelně konzultovat a poskytla mi řadu cenných vhledů a komentářů. Děkuji.

Obsah

Obsah.....	1
Abstrakt	3
Abstract	4
Úvod	6
1 Teorie a metodologie výzkumu.....	8
1.1 Volba tématu a metody historického výzkumu	8
1.2 Dosavadní stav bádání.....	9
1.3 Formulace výzkumných otázek, biografické bádání, jeho přínosy a limity („biografická iluze“)	11
1.4 Heuristika – Primární prameny.....	14
1.4.1 Orálně-historické rozhovory	14
1.4.2 Memoárová publikace Ze vzpomínek osvětimského vězně	14
1.4.3 Prameny StB z Archivu bezpečnostních složek	15
1.5 Orální historie	16
1.5.1 Realizace rozhovorů.....	16
1.5.1.1 Vývoj pořizování orálně-historických rozhovorů po objevení nových primárních pramenů ...	19
1.5.2 Specifika orální historie.....	20
1.6 Etický přístup a problematika „sdílené autority“	22
2 Biografie Vidy Neuwirthové: Umělecký život na pozadí rodinné historie	26
2.1 Rodinná historie	26
2.1.1 Rodinná historie matky.....	26
2.1.2 Rodinná historie otce.....	28
2.1.3 Rodina narátorky Vidy N.	30
2.2 Dětství.....	31
2.2.1 Rané dětství (60. léta)	31
2.2.2 Školní vzdělávání (70. léta)	32
2.2.3 Ideologické ovlivnění výuky dějepisu na školách.....	33
2.2.4 Zájmová činnost (konec 70. let a počátek 80. let)	34
2.3 Odhalení židovských kořenů.....	36
2.4 Mladá dospělost	39
2.4.1 Ústřední loutkové divadlo (1981)	39
2.4.2 Vznik dětského divadla Feigele	40
2.4.3 Členkou pěveckého souboru Mišpacha	45
2.4.4 Výjezd do Jordánska s černým divadlem Pražské panoptikum.....	48
2.4.5 Filmová umělecká činnost.....	50
2.5 Dospělost.....	51
2.5.1 Účast na veřejných aktivitách v roce 1989	52

2.5.2	Každodennost rodinného života v 90. letech.....	52
2.5.3	Divadlo Minor, uvedení tří režisérských her v průběhu 90. let.....	54
2.5.4	Počátek podnikatelské aktivity po roce 1999	55
2.5.5	Různé roviny židovské identity ve vyprávění Vidy N. a jejich vývoj	56
2.5.6	Aktivní účast a členství na Židovské obci v Praze po roce 1989.....	57
2.5.7	Dovětek.....	58
	Závěr.....	59
	Bibliografie.....	62
	Obrazová příloha	67
	Textová příloha	81

Abstrakt

Tato diplomová práce si klade za cíl za použití biografické metody bádání v rámci soudobých dějin zkoumat významy jednání a událostí v životním příběhu hlavního subjektu bádání, tj. Vidy Neuwirthové, na základě analýzy a interpretace vedených orálně-historických rozhovorů a dalších pramenů. Vida Neuwirthová je na veřejnosti známá zejména svojí výraznou hereckou rolí v populárním filmu Tři veteráni (1984) a její současný mediální obraz je vytvářen pomocí dramatické významové zkratky. Podrobnější biografické bádání ukazuje jádro jejího životního příběhu, jež spočívá v odhalení a následnému osvojení si židovských kořenů přes rodovou linii svého otce, k čemuž došlo v období jejího raného dospívání. Tato významná změna v pojmání vlastní identity pak nasměrovala její další uměleckou činnost, kterou aktivovala v době tzv. „pozdní“ normalizace založením dětského divadla Feigele v rámci místní židovské komunity v Praze (80. léta 20. století). Tato doba se vyznačovala autoritativním státním režimem a deklarovaným státním antisemitismem, který projevy židovské identity sledoval a snažil se o jejich potlačení či asimilaci. V této práci sleduji posuny významů, jež Vida Neuwirthová retrospektivně přikládá své činnosti ve výše zmíněném období a jež souvisí s objevením nových, primárních dokumentů, o jejichž existenci před zahájením výzkumu nevěděla.

Klíčová slova: Vida Neuwirthová, orální historie, biografie, soudobé dějiny, loutkoherečka, divadlo Feigele, židovská identita, normalizace, Československo

Abstract

A Biographical Study of Vida Neuwirthova: The Influence of Family Heritage on her Artistic Life and Work

Using biographical methodology within contemporary historic studies, this thesis aims to present interpretations of life events as they were understood by the main subject of this research – Vida Neuwirthova- based on further analyses and interpretations of oral-historical interviews and other sources. Vida Neuwirthova is known to the public as a popular actress in the famous film *Tri veterani* (1984), and a dramatic shortcut in the understanding of her life events has influenced her current media image. Detailed biographical study reveals that the core of her life story is based on the discovery early in young adulthood of her Jewish heritage from her paternal family line. This important change in the understanding of her identity influenced the way she activated her artistic performance during the so-called „late normalisation“ of the 1980s, founding the children’s theater *Feigele* within the local Prague Jewish community. This period of time was characterized by an authoritarian state regime with a declared antisemitic ideology which tried to suppress and/or assimilate any signs of Jewish identity. In my thesis, I explore a possible change of meaning that Vida Neuwirthova provides in a retrospective to her actions in the above mentioned period, influenced by the discovery of new archival sources that she was not aware of at the beginning of this research.

Key words: Vida Neuwirthová, oral history, biography, contemporary history, puppeteer, theater Feigele, Jewish identity, normalization, Czechoslovakia

Motto:

„V líčení událostí jsou uvedeny samozřejmě jenom takové, které svou nesmyslností, tragikou nebo groteskností mně zůstaly nehlouběji v paměti... Pevně věřím, že lidstvo už nikdy nebude prožívat něco obdobného, vždyť už se, proboha, za pár roků začne psát jedenadvacáté století!!“

[Vítězslav Skalský, Ze vzpomínek osvětimského vězně, Praha 1986]

„Jak říká Viktor Fišl, že tady nejsme jenom pro zábavu toho, kdo nás stvořil, ať už věříme, že nás někdo stvořil nebo nestvořil, ale že tady můžeme mít nějaký důvod, proč tady jsme.“

[Vida Neuwirthová, rozhovor ze dne 9.9.2022]

Úvod

Pro svoji diplomovou práci na oboru Orální historie – soudobé dějiny FHS UK jsem se rozhodla zpracovat biografii veřejnosti známé herečky a loutkoherečky Vidy Neuwirthové (* 1962) s podtitulkem: Umělecký život na pozadí rodinné historie. Důvody k výběru tématu této diplomové práce rozepisují podrobněji v teoreticko-metodologické části, včetně rozboru toho, jak jsem došla k tematickému upřesnění a zaměření svého výzkumu, který byl zpočátku ovlivněn způsobem, jak je hlavní zkoumaný subjekt mého biografického výzkumu, tj. Vidy Neuwirthové, prezentován v médiích.

Během podrobnějšího výzkumu, který se opírá o metodu orálně-historických rozhovorů, jsem si uvědomila zásadní poznatek. V jakýchkoliv poskytovaných rozhovorech záleží míra sdílených informací a názorů na osobním uvážení dotazovaného jedince, který se ohlíží zejména na to, ke komu se zkoumaný jedinec obrací se svými výpověďmi, totiž k obecnstvu, kterému je tento příběh vyprávěn.

Z tohoto důvodu jsem také zvolila dva citáty, jež uvozují tuto diplomovou práci, protože se domnívám, že vystihují obsahy výpovědí a jejich významy, které jsem v rámci svého výzkumu (také) analyzovala a zkoumala a jež mají širší, univerzální platnost přesahující výzkumné téma této práce. První citát pochází ze závěru pamětí otce Vidy Neuwirthové, Vítězslava Skalského, který po prožitých hrůzách koncentračních táborů, jež sepsal ve formě Ze vzpomínek osvětimského vězně (1986) na přání své rodiny, vyslovuje osobní víru, že se na základě jeho zkušeností společnost poučí a vyvaruje se opakování historických omylů, jež vedly k takto rozsáhlé katastrofě, jakou byl během 2. světové války holokaust.

Jeho dcera Vidy Neuwirthová, která patří k tzv. druhé generaci přeživších a dotýká se jí transgenerační přenos prožitého utrpení a traumatu, byla ve svých 14 letech, kdy se poprvé dozvěděla o této zkušenosti svého otce, vystavena nečekanému hledání své židovské identity, které si předtím nebyla vědoma. Právě zkoumání způsobů, jakými došla Vidy Neuwirthová k tomuto poznání, jak se s ním vyrovnala, jak na tyto okamžiky retrospektivně vzpomíná, jaké další souvislosti a kroky pro svůj budoucí život z tohoto poznání vyvodila, se stalo předmětem mého biografického zkoumání, které se line následujícími kapitolami jako červená nit.

Druhý citát pochází z orálně-historického rozhovoru, který jsem s Vidou Neuwirthovou vedla v rámci svého výzkumu. Tento citát vyjadřuje motivy, jež dává svému jednání a které považuje za jakousi formu poslání. V době konce 70. let a počátku 80. let 20. století, kdy na základě poznání rodinné historie skrze rodovou linii svého otce aktivovala svoji uměleckou činnost v rámci židovské komunity v Praze, se ocitla v nezáviděníhodné, politicko-společenské situaci, kdy se autoritativní státní zřízení s vedoucí úlohou KSČ snažilo poválečnou, přežívající židovskou komunitu zcela asimilovat.¹

¹ Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007, s. 47-48.

Svoji výzkumnou práci proto také mimo jiné zaměřuji na tento časový rámec doby tzv. normalizace a zkoumám, jak Vida Neuwirthová rozumí a chápe svoje jednání v rámci tzv. velkých dějinných událostí a jaké významy mu přikládá. Jak již bylo řečeno výše, Vida Neuwirthová se obrací se svými vzpomínkami, jež mají zprostředkovat určité poslání a poučení, nejen na širokou veřejnost skrze svoji uměleckou tvorbu, ale také na mě jako badatelku, která její životní příběh má ukotvit a sumarizovat ve formě této diplomové práce. Avšak tato práce by neměla být nástrojem této snahy předávat dále čtenářům toto poselství, ale měla by se kritickým přístupem postavit i k motivacím sdělení a zasadit je do širších souvislostí. Proto např. v práci zkoumám, jak pamětní rámce vzpomínání, které Vida Neuwirthová vytváří, konvenují se současnými způsoby společenského, kolektivního vzpomínání na dobu minulou nebo těmto vlivům nepodléhají.

Během mého výzkumu došlo k přelomovému badatelskému momentu ve chvíli, kdy po prvních nahraných orálně-historických rozhovorech byl objeven nový primární pramen, a to svazky Státní bezpečnosti (dále StB), které byly na Vidu Neuwirthovou vedeny v letech 1986-1989 a o jejichž existenci neměla tušení. Tento obrat ve výzkumu způsobil, že jsem se snažila jako badatelka zaměřit ve výpovědích Vidy Neuwirthové na možné posuny v retrospektivním chápání její role v rámci židovského společenství v době tzv. normalizace a analyzovat, do jaké míry může přehodnocovat významy své činnosti se znalostí tohoto nově objeveného, primárního zdroje informací.

Svoji výzkumnou práci jsem rozdělila do dvou kapitol. První kapitola se věnuje teoreticko-metodologickému ukotvení práce. Její důležitou součástí je také zachycení vzájemného vztahu mezi hlavním subjektem mého bádání, tj. Vidou Neuwirthovou, a mnou, tzn. výzkumníci, která pracuje v atmosféře důvěry s často citlivými informacemi, ke kterým jsem se během výzkumu dostala a snažím se jejich relevantní významy zprostředkovat formou této diplomové práce. S tímto vzájemným vztahem souvisí i několik podstatných etických otázek, s kterými jsem se ve své práci snažila vyrovnat. Druhá kapitola, tj. vlastní výzkumná část práce biografického bádání, je rozčleněna do několika podkapitol. Toto členění je pouze orientační, mnou uměle vytvořené za účelem přehlednosti, a sleduje chronologicky životní příběh Vidy Neuwirthové.

1 Teorie a metodologie výzkumu

1.1 Volba tématu a metody historického výzkumu

Při výběru tématu své diplomové práce jsem byla ovlivněna nejen osobními zájmy, ale i snahou rozvinout svoje znalosti v oblasti soudobých dějin v rámci své profese průvodkyně v Židovském muzeu v Praze a Památníku Tereziín. Již na počátku výzkumu mi bylo jasné, že bych chtěla pracovat s biografickým přístupem v rámci historiografického bádání nad určitým časovým rámcem soudobých dějin, a to zejména z toho důvodu, že se dlouhodobě zajímám o biografie², autobiografie či monografie věnované bližšímu studiu jednotlivce, ale také sbírám a čtu ego-dokumenty, jako jsou vydané deníkové zápisy či osobní korespondence. Právě tento zájem ve mně probudil touhu se v rámci diplomové práce věnovat biografickému výzkumu na vybrané téma.

Metoda biografie se svým zájmem o jedince a jeho porozumění světa kolem sebe mi přijde jako vhodný nástroj pro výzkum, protože svým způsobem „zlidštuje dějiny“, zachycuje osobní prožívání jednotlivce v souběhu společenských a politických událostí, jež se stávají s odstupem času událostmi historickými. Mimo to se také snaží zachytit každodennost života jedince specifickou pro určité historické období a tematizovat volby, před které byl ve svém životním směřování postaven. Biografická metoda historiografického bádání se tedy pomocí kritické práce s prameny a jejich interpretací snaží porozumět historickým událostem z pohledu jejich aktérů a ukazuje, že pomocí výzkumu života jedince je možné pochopit širší souvislosti a vztahy ve společnosti.³

Původně mělo být hlavním výzkumným tématem, které jsem si jako badatelka na základě dostupných, veřejných materiálů o Vidě Neuwirthové dopředu zjistila, její umělecký přerod z úspěšné filmové herečky v uměleckou vedoucí, režisérku, scénáristku, kostymérku a produkční v jedné osobě dětského židovského divadla Feigele, které bylo založené na počátku 80. let.

² Před studiem na oboru Orální historie – soudobé dějiny na FHS UK jsem četla zejména biografie zaměřující se na osobnosti s židovskými kořeny, abych na příkladech konkrétních životních osudů lépe porozuměla dobovému kontextu a událostem vztahujícím se k období 2. světové války nebo k otázce vnímání a prezentace židovské identity v různých obdobích 20. století. Inspirující pro mě byla např. biografie od Maxe Broda: Franz Kafka, nakl. Odeon, Prah 1966, nebo biografie od Františka Tichého: Princ se žlutou hvězdou. Život a podivuhodná putování Petra Ginze, nakl. GEUM, s.r.o. a Gymnázium Přírodní škola, o.p.s., Semily 2014. Případně biografie Friedl od Jeleny Makarovové, nakl. Pavel Mervart, Vimperk 2017. Také jsem četla velké množství memoárových vzpomínek lidí přeživších holokaust. Hlavním zdrojem inspirace k pokusu o napsání odborné práce metodou biografie v rámci studia soudobých dějin se pro mě stala biografická studie od Jany Wohlmuth Markupové: Ivan M. Havel. Od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989), nakl. Karolinum, Praha 2017, která pracuje mimo jiné s prameny orálně-historického charakteru, což je přístup, který ve své práci využívám i já, zejména v případech, kdy o zkoumaném tématu buď neexistují žádné jiné prameny, nebo ve velmi omezené míře.

³ Různá pojetí filosofických přístupů k biografickému bádání jsou definována ve stati Biografie Ondřej Horký a Eliška Tomalová, in: Drulák, Petr a kol.: Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích, nakl. Portál, Praha 2008, s. 187.

Při nahrávání orálně-historických rozhovorů s Vidou Neuwirthovou jsem si ale uvědomila, že hlavním tématem jejího vyprávění, a tím pádem i hlavním výzkumným tématem mé diplomové práce, se stalo téma objevení židovství a jeho naplnění v umělecké kariéře. Potažmo v obecnější rovině ve své práci zkoumám způsoby, kterými bylo možné v době tzv. normalizace realizovat příslušnost ke svým znovu objeveným židovským kořenům⁴ navzdory dobové politické situaci, která jakýmkoliv náboženským, etnickým či kulturně odlišným projevům nepřála.⁵

1.2 Dosavadní stav bádání

Některé prameny odkazující k danému tématu jsem již znala z dřívější doby a do značné míry předurčily mé původní vnímání životního příběhu Vidy N., které se během dalšího výzkumu upřesnilo. Z dřívější doby jsem znala veřejné, primární prameny odkazující na uměleckou činnost Vidy Neuwirthové, a to jak prameny filmového charakteru⁶ (tzn. filmy, v kterých vystupovala jako herečka, např. filmová komedie Tři veteráni z roku 1984), tak prameny literárního charakteru (tj. dvě publikace, v kterých literární formou zpracovává židovské pohádky nebo převypráví příběhy z Midraše).⁷

Divadelní činnost Vidy Neuwirthové jsem znala osobně jako divačka jejích dětských představení pořádaných na Židovské obci v Praze nebo v Domově sociální péče na Hagiboru či v jiných částech České republiky, kam vyjíždí s představeními do nově opravených synagog

⁴ Ve své práci záměrně používám slovní spojení „židovské kořeny“, které upřednostňuji před používáním rozšířenějšího slovního spojení „židovský původ“ z toho důvodu, že při svém výzkumu jsem narazila na senzitivní konotace, které slovo „původ“ má v souvislosti s židovskou identitou. Zejména v době 50. let 20. století a celkově v době existence totalitního /autoritativního státního zřízení v Československu s vedoucí úlohou KSČ se stal právě „židovský původ“ důvodem odsouzení během tzv. politických procesů a dalšímu perzekvování občanů, kteří se hlásili či byli obviněni z příslušnosti k židovskému etniku na základě svého „židovského původu“. Toto slovní spojení bylo politicky zneužito a jeho varianta – „židovské kořeny“ tak má neutrálnější význam.

⁵ Během psaní diplomové práce došlo k posunu mého badatelského porozumění výzkumného tématu hlavně z toho důvodu, že mediální obraz Vidy Neuwirthové nepracuje s časovou osou narátorčina života a místo toho se soustředí na bulvární tematizaci „volby“, kterou musela údajně udělat mezi „slibnou“ kariérou herečky a mezi prací pro místní židovskou komunitu. Z pohledu bulvárních médií vytváří tato volba dramatické napětí plné emocí, které je vhodné právě pro vytváření mediálního obsahu s širokým dosahem čtenářstva. Při bližším studiu a analýze životního příběhu Vidy Neuwirthové se však ukazuje, že práci pro židovskou komunitu se začala věnovat ještě před zahájením své filmové kariéry a uvědomění si významu této činnosti se vyvíjelo v průběhu jejího života. Právě tento posun významů sleduji ve svém orálně-historickém výzkumu. Seznam příkladů novinových článků o Vidě Neuwirthové ze současné doby lze najít v závěrečné Bibliografii – Internetové zdroje.

⁶ Výběr filmové tvorby, ve které účinkovala narátorka Vída N. v 80. letech 20. století, tak také po roce 1989, je uveden v textové příloze v závěru práce. Při vytváření seznamu filmové tvorby jsem vycházela z webového portálu Československé filmové databáze: <https://www.csfid.cz/tvurce/48413-vida-neuwirthova/prehled/>.

⁷ Neuwirthová, Vída: Opuštěný palác a jiné židovské pohádky, nakl. Sefer, 1995, a dále Neuwirthová, Vída: Dobře ukryté poklady aneb Příběhy z Midraše, nakl. Neuw, Praha 2003.

či v rámci různých uměleckých festivalů⁸. Taktéž jsem byla již z dřívější doby seznámena s hudebním pramenem, CD nosičem s názvem Tancuj a zpívej,⁹ jež zachycuje písně k židovským svátkům se sesbíranými, lidovými texty písní od Vidy N., které buď přeložila do češtiny z původního jazyka (jidiš) nebo ke známým židovským melodiím vytvořila své vlastní texty v češtině.

Samozřejmě jako průvodkyně Židovským muzeem v Praze jsem znala také množství odborných publikací věnujících se zejména historii a kultuře židovské komunity v českých zemích od doby středověku až po dobu 2. světové války a okrajově také zmiňující dobu tzv. soudobých dějin, v konkrétním případě historického rámce mé diplomové práce se jedná o dobu tzv. normalizace. V roce 2017 jsem tak měla možnost zhlédnout výstavu v Galerii Roberta Guttmanna v Praze, která nesla název Labyrintem normalizace aneb Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti, ke které vyšla i stejnojmenná publikace od historika Martina Šmoka.¹⁰

S těmito znalostmi jsem tedy přistoupila k počátku výzkumu a do sběru dalších pramenů. Důležitými historiografickými publikacemi, z kterých jsem při svém výzkumu vycházela, byla zejména práce Blanky Soukupové: Židé v českých zemích po šoa aneb Identita poraněné paměti (2016)¹¹, v které autorka zachycuje vnímání a ukotvování židovské identity členy židovské komunity po 2. světové válce v dobovém kontextu. Pro můj výzkum byly stěžejní části zabývající se časovým obdobím 60. let a dále dobou tzv. normalizace (1969–1989). Taktéž významná pro můj výzkum se stala publikace Aleny Heitlingerové: Ve stínu holocaustu a komunismu, Čeští a slovenští židé po roce 1945.¹² Jedná se o sociologickou studii, která vyhodnocuje skupinové diskuse s pamětníky a dotazníkovou anketu mezi 200 respondenty.¹³

⁸ Seznam divadelní, loutkoherecké činnosti Vidy Neuwirthové je možné zrekonstruovat jen částečně a je uveden v Textové příloze v závěru práce. Lze dohledat její loutkoherecké účinkování (členka souboru) v 80. letech 20. století v divadelním útvaru Ústředního loutkového divadla. Po roce 1989 byl tento útvar přejmenován na Divadlo Minor, v kterém scénářisticky a režisérsky uvedla tři hry, jež měly premiéru v 90. letech. Avšak divadelní činnost a založení dětského divadla v 80. letech 20. století, později pojmenovaného Feigele, není zmapovaná vůbec, neexistuje ani kronika divadelního souboru. Orálně-historické rozhovory, které jsem vedla v rámci svého výzkumu s tehdejšími dětskými herci a herečkami či profesionálními herci, které k účasti na divadelních představeních divadla Feigele Vída Neuwirthová přizvala, tak tvoří unikátní svědectví o této její divadelní činnosti. Některé anotace z představení dětského divadla Feigele by bylo možné dohledat v časopise Roš Chodeš, vydávaného Federací židovských obcí před rokem 1989 až do dnešních dnů. Záznamy o vzdělávacích pořadech a dětských představeních, kterých se divadlo Feigele účastnilo po roce 1989, jsou v archivu autorky stále neroztříděné, ale existují k nim plakáty a fotodokumentace (ukázka dobového plakátu představení je uvedena v Obrazové příloze v závěru práce).

⁹ CD Tancuj a zpívej! Dětské písně k židovským svátkům. Vydala Lauderova škola při Židovské obci, Praha 2015.

¹⁰ Šmok, Martin: Labyrintem normalizace – Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti, Židovské muzeum v Praze, Praha 2017.

¹¹ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti., nakl. Marenčin PT, Nitra 2016.

¹² Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007

¹³ U výše uvedených názvů publikací se objevují dva termíny „šoa“ a „holokaust“. Obě pojmenování mají sice podobný význam a vztahují se ke stejné události v době 2. světové války, ale ve vztahu k židovské komunitě vyznívají různými způsoby. Leo Pavlát vysvětluje v jednom z mnoha svých zamyšlení nad touto problematikou

Zkoumá zejména jejich vnímání židovské identity a fungování židovské komunity v Československu po skončení 2. světové války a zachycuje mimo jiné i dobu tzv. normalizace, ale i změny v židovské komunitě po roce 1989.

Dále bych chtěla zmínit i publikaci od editorů Kateřiny Čapkové a Hillela J. Kievala: *Židé v českých zemích aneb společná cesta dějinami* (rok vydání 2022),¹⁴ v které se objevují dvě fotografie Vidy Neuwirthové. Jedna fotografie je černobílá a má popisku „Vida Neuwirthová se svou divadelní skupinou Feigele v roce 1982 v Praze“. Druhá fotografie je v barevném provedení a má popisku: „Vida Neuwirthová se svojí divadelní skupinou Feigele v roce 2009 v Boskovicích. Historie této divadelní skupiny je jedním z dokladů mnohých kontinuit mezi životem komunity za komunismu i po něm.“¹⁵ Toto je jedna z nemnoha zmínek v odborné literatuře o divadelní aktivitě Vidy Neuwirthové, kterou provozovala v rámci oslav židovských slavností před rokem 1989 a poté v době po roce 1989, kdy již mohla organizovat divadelní přestavení s židovskou tematikou pro širokou veřejnost. Navíc tato publikace vyšla až v průběhu mé badatelské práce, na samém začátku mého bádání nebyla Vida Neuwirthová dohledatelná v žádných odborných, historiografických výzkumech v českém jazyce. Tato absence mě proto mimo jiné motivovala k bližšímu zaměření tématu své diplomové práce.

1.3 Formulace výzkumných otázek, biografické bádání, jeho přínosy a limity („biografická iluze“)

Výzkumné otázky jsem specifikovala na okruh témat: Jak ovlivnilo odhalení židovské identity v době dospívání životní směřování Vidy Neuwirthové a její uměleckou dráhu? Jak se vztahovala ke svým etnickým kořenům v době tzv. normalizace? Jak realizovala svoji uměleckou činnost před rokem 1989 a poté v 90. letech 20. století?

používání souběžných označení slov „holokaust“ a „šoa“ následovně: „Slovo „holokaust“ znamená v řečtině „úplné spálení“ a tato metafora pro plameny krematorií v blízkosti nacistických plynových komor má však i doslovný význam, totiž znamená „zápalnou oběť v biblickém slova smyslu. Jako takový „holokaust“ sugeruje oběť člověka Bohu, a tedy dává židovské válečné tragédii jakoby náboženský význam. Není proto divu, že v židovském prostředí se pro genocidu Židů za druhé světové války užívá namísto slova „holokaust“ stále více hebrejského „šoa“, významově mnohoznačného označení ve smyslu „nepopsatelná katastrofa, pohroma, neštěstí.“ Šalom alejchem, Genocida, holokaust a šoa, Leo Pavlát, ČRO, 27.2.2011, dostupné z:

<https://temata.rozhlas.cz/genocida-holokaust-a-soa-7993849>

Ve své práci jsem se rozhodla používat historiky více rozšířené označení „holokaust“, i když si uvědomuji, že pro židovskou komunitu je toto označení nepřesné. Protože rodina Vidy Neuwirthové je samotnou narátorkou charakterizována jako nenáboženská a sama narátorka používá slovo „holokaust“, tak jsem přistoupila v následujících částech této práce k jednotnému používání tohoto termínu.

¹⁴ Čapková, Kateřina, Kieval, J.Hillel (eds.): *Židé v českých zemích. Společná cesta dějinami*, nakl.NLN, Praha 2022.

¹⁵ tamtéž, s. 338–339.

Časový rámec samotného biografického výzkumu jsem tedy vymezila (kromě zkoumání rodinného prostředí, z kterého pocházela) na dobu jejího dětství, dospívání, rané dospělosti a poté počátku založení vlastní rodiny (dospělosti) a dalšího profesního a uměleckého směřování v době, kdy se změnila politická a společenská poměry po roce 1989.

Jak již bylo řečeno výše, pro svůj historiografický výzkum jsem zvolila metodu biografie, která mi umožňuje zkoumat nejen faktografické popisy historických událostí, tak jak jsou zaznamenané v různých pramenech primárního a sekundárního charakteru, ale zejména na příkladu vybraného jedince - Vidy Neuwirthové se snažím dobrat na základě rekonstrukce jejího dosavadního života toho, jak se v jejím životě jednotlivé historické události promítaly, jak na ně v danou dobu reagovala, jak mohly určovat její další životní směřování a zejména jak sama zkoumaná osoba vnímala své postavení v koloběhu tzv. velkých dějin.

Uvědomuji si, že pro svůj biografický výzkum je nutné si položit zásadní otázku: Jakým způsobem je možné postihnout plynutí lidského života, pokud ho nechceme jen identifikovat časovou sousledností jednotlivých událostí? Jak vyhodnotit, které události v životě člověka byly významné a které méně, které v práci zachytit podrobněji a které jen letmo zmínit?

V souvislosti s těmito otázkami bych chtěla zmínit pojem „biografické iluze“, jejíž limitů jsem si při svém bádání vědoma. Biografickou iluzi lze definovat jako víru, že lidský život je možné zachytit ve své plnosti, a to nejenom co se výpisu souboru faktografických událostí týče, ale i jejich významů. Ke své badatelské práci jsem přistupovala s vědomím, že významy událostem zkoumaný jedinec připisuje dodatečně a také já jako badatelka v nich hledám až s časovým odstupem souvislosti a zasazuji je do biografického rámce zkoumaného životního příběhu.¹⁶ Biografický výzkum z tohoto hlediska proto zůstává neustále nedokončený, protože záleží na tom, jaké další primární prameny mohou být v budoucnu objeveny a mít potenciál předefinovat a novým způsobem interpretovat již známé souvislosti, vztahy a významy vyplývající ze životního příběhu zkoumaného jedince.

Jak se píše v definici „biografické iluze“:

„...život nevytváří souvislý a orientovaný celek, protože existence nemá žádný objektivně daný smysl. Ale člověk, který vypráví svůj život nebo ho zapisuje, podobně jako vědec, který ho interpretuje, těžko unikne pasti smyslu: vždy bude zdůrazňovat pouze ty události, které z hlediska kauzality získaly ex post nějaký smysl, akceptuje „umělé vytváření smyslu“, propadá „rétorické iluzi“ vlastní klasickému románu. Život jedince, který se v průběhu času biologicky i psychicky proměňuje, v podstatě udržuje pouze jeho jméno.“¹⁷

¹⁶ Jak zmiňuje prof. Miroslav Vaněk v knize Třetí strana trojúhelníku, tak tuto teorii o dynamice paměti popsal již mnoho odborníků, mezi jinými i statistik a teoretik pravděpodobnosti Nassim Nicholas Taleb: „Minulé události vykládáme v neustále nových a nových verzích, vždy ve světle dalších událostí, o nichž se domníváme, že dávají souvislost a smysl s původní událostí.“ Vaněk, Miroslav, Mücke, Pavel: Třetí strana trojúhelníku, nakl. Karolinum, Praha 2022, s. 130.

¹⁷ Horký, Ondřej, Tomalová, Eliška: Biografie. In: Drulák, Petr (ed.): Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích, s. 177.

Přemítání nad tímto do určité míry filozofickým konstatováním, které vysvětluje potřebu hledání smyslu lidské existence a lidského konání, není hlavní součástí mého výzkumu. Přesto si tuto otázku o hledání smyslu na těchto místech pokládám, protože tím chci ukázat na důležitost správného použití metodologického postupu a kritické práce při mé badatelské snaze o zachycení životních zkušeností jedince v koloběhu svého života.

Tento přístup lze demonstrovat za využití analýzy a interpretace primárních pramenů. Při srovnání orálně-historických rozhovorů s dalšími prameny (např. svazky StB) ve své práci zkoumám, nakolik vzpomínky a výpovědi narátorky odrážejí její vlastní názory a přesvědčení pocházející z dané doby a nakolik jsou již interpretovány pod vlivem znalostí následných událostí a podléhají tak výše zmíněné „biografické iluzi“. Ačkoliv je nutné brát ohled na motivaci vzniku (jakýchkoliv) pramenů, tak je zajímavé pozorovat, jak identické historické události líčí dva rozdílné prameny a jak znalost či neznalost konkrétního pramene může ovlivnit kvalitu vzpomínání a způsob, jak je na minulé události nahlíženo zpětně. Tento přístup budu podrobněji rozebírat na konkrétních příkladech v samotné výzkumné části biografie.¹⁸

Na závěr této kapitoly bych chtěla objasnit svůj osobní, ale i badatelský vztah k hlavnímu subjektu mého výzkumu, tj. Vidě Neuwirthové¹⁹, s níž mě spojuje nejen sdílené profesní zaměření, ale i podobné umělecké preference. S Vidou N. jsme kolegyně, profesionální průvodkyně zahraničních turistů po Židovském muzeu v Praze a Terezíně. Zároveň jsem měla možnost během naší skoro 10 leté profesní spolupráce poznat Vidu N. také jako umělkyni, a to zejména jako vedoucí dětského divadelního souboru Feigele, které jsem mnohokrát navštívila se svými dětmi jako divačka v letech 2013 – 2019 a jehož uměleckou činnost oceňuji. Jsem si vědoma, že tyto faktory budou zároveň při mé odborné práci sloužit jako jakési znaménko před závorkou, totiž že budu muset neustále reflektovat svůj vlastní úhel badatelského pohledu a před-porozumění danému tématu. Navíc k jednomu ze stěžejních témat mého zkoumání, totiž jakými způsoby bylo možné se identifikovat s židovskými kořeny, které zachycuji při svém biografickém bádání, přistupuji v pozici tzv. „outsidera“, protože nejsem součástí židovské komunity.²⁰

¹⁸ Jedná se zejména o události z doby tzv. normalizace a významy, které svému jednání narátorka přikládá.

¹⁹ V dalších částech této výzkumné práce budu odkazovat k hlavnímu subjektu mého výzkumu, tj. Vidě Neuwirthové, jako k Vidě N. Rozhodla jsem se používat tuto zkratku z následujících důvodů, které podrobněji rozvedu dále ve své práci. Za prvé, důvody získání jména Vida sehrály výraznou roli v hledání svých židovských předků v rodové linii matky, a proto se stalo toto jméno pro narátorku určující (sama sebe se skrze toto jméno identifikuje). Navíc je to jméno vyskytující se v dané době a střeoevropském zeměpisném regionu spíše neobvyklé, tzn. nezaměnitelné. Složitější je to i s příjmením narátorky, které získala sňatkem a které tedy budu označovat jen zkratkou N (Neuwirthová). Její rodné příjmení Skalská, pod kterým je známá zejména jako filmová herečka v 80. letech 20. století, její rodina získala v době předválečné a souvisí tak s nuceným skrýváním židovské identity. V rodové linii svého otce by se mohla jmenovat Abelesová, což je příjmení, které by se dle vyjádření v mediálních rozhovorech narátorky líbilo i jako umělecké alter ego: Vida Abeles. Ačkoliv její současné příjmení Neuwirthová zní německy a mohlo by mylně odkazovat k židovským kořenům (Židé v našem regionu se asimilovali v 19. století zejména v německé jazykové a kulturní linii), tak používáním zkratky příjmení N. tento možný, zavádějící předpoklad nezdůrazňuji.

²⁰ Blíže se této metodologické problematice vztahu badatele a narátora během pořizování orálně-historických rozhovorů věnuji v kapitole Etický přístup a problematika „sdílené autority“.

1.4 Heuristika – Primární prameny

1.4.1 Orálně-historické rozhovory

Hlavním přínosem při sběru pramenů vztahujících se k životnímu příběhu Vidy N. byly zejména orálně-historické rozhovory, které jsem nahrála v časovém rozmezí jednoho roku od podzimu roku 2021 do podzimu 2022 nejen s narátorkou Vidou N., ale i dalšími osmi narátory.

O hlavním subjektu mého výzkumu zatím nevznikla žádná odborná práce a jak již bylo zmíněno výše, většina veřejně dohledatelných informací o životě Vidy N. vychází zejména z mediálního obrazu, který nemusí odpovídat skutečností tak, jak jsou vnímány samotnou narátorkou či jejím blízkým okolím. Z tohoto důvodu jsem mnohé relevantní informace osobního charakteru zjistila až z nahraných rozhovorů s Vidou N. či z rozhovorů s lidmi, kteří s ní spolupracovali v uměleckých uskupeních dětského divadla Feigele či v pěveckém souboru Mišpacha, případně s jejím synem Matyášem, tzn. rodinným příslušníkem.

Tyto prameny mi významně pomohly nahlédnout do způsobu organizace a činnosti těchto uměleckých souborů, které umožňovaly židovské komunitě si uchovat svoji kulturní, potažmo náboženskou svébytnost v době tzv. normalizace. Zároveň jsem z výpovědí měla možnost pochopit, jakou roli a jaký význam v těchto uměleckých souborech sehrálo působení Vidy N. v rámci mého výzkumu o její umělecké činnosti

1.4.2 Memoárová publikace Ze vzpomínek osvětimského vězně

Důležitým zdrojem informací byl také soukromý archiv Vidy N., který vedle dobových fotografií, plakátů k představením, různým variantám scénářů divadelních her a podobně, obsahuje i významný ego dokument memoárového charakteru s názvem: Ze vzpomínek osvětimského vězně²¹, jenž vyšel v soukromém, rodinném tisku roku 1986 a který byl sepsán jejím otcem Vítězslavem Skalským. Tento dokument se stal součástí rodinné paměti a je předáván v rámci rodiny z generace na generaci. Tím také přispěl k narátorčině vnímání vlastní identity, identifikaci s židovskými kořeny a aktivaci její další umělecké činnosti, jak ukáží v samotné výzkumné části své práce. Tento ego dokument ve strojopisné verzi je uložen v Národní knihovně jako archivní exemplář, není digitalizován a je veřejnosti nepřístupný. Další strojopisná verze je uložena v Židovském muzeu v Praze. Části z tohoto ego dokumentu jsou pak citovány v Židovské ročence 5764: 2003-2004, která byla publikována Židovskou obcí v Praze roku 2004 a sestavena Alicí Marxovou a kol. Žádná odborná literatura však s tímto

²¹ Obsah tohoto primárního pramene, tj. Ze vzpomínek osvětimského vězně, blíže rozebírám v kapitole s názvem: Rodinná historie, podkapitola Rodinná historie otce.

konkrétním ego dokumentem zatím nepracovala, ani z něj nebylo citováno v rámci badatelského výzkumu.

1.4.3 Prameny StB z Archivu bezpečnostních složek

Jedním z důležitých primárních pramenů, které jsem objevila při sběru materiálu, byly i záznamy v Archivu bezpečnostních složek, které na Vidu Neuwirthovou vedla Státní bezpečnost (StB) v letech 1986-89 právě z důvodu její práce s židovskou mládeží.²² Návrh na založení spisu je datován 16.1.1986 a zmiňuje, že „sledovaná osoba udržuje kontakty s židovskou náboženskou obcí, aktivně se podílí ve spolupráci s rabínem na přípravě oslav náboženských svátků svojí divadelní činností pro děti, a tím u nich napomáhá vytváření vhodných podmínek pro infiltraci ideologie sionismu“²³. Cílem prověrky na „prověřovanou osobu“ pak bylo zjistit podíl Vidy Skalské (Neuwirthové) na této činnosti.²⁴

Ačkoliv je nutné brát ohled při historické interpretaci těchto pramenů na důvod a motivaci jejich vzniku (represivní státní orgán StB sbíral osobní informace o prověřované osobě Vidě N. za účelem navázání možné spolupráce), tak v rámci mého výzkumu sehrálo nalezení těchto dokumentů důležitou roli zejména co se týká sebereflexe Vidy N., jíž nebyl obsah a existence těchto pramenů na začátku mého výzkumu známý.

Teprve v třetím, orálně-historickém rozhovoru, který jsem s narátorkou nahrála na základě nově zjištěných skutečností, se k těmto pramenům blíže vyjadřuje. Ačkoliv lze v tomto primárním prameni nalézt zejména informace osobního charakteru podávané formou „pomluv“ a „osobních hodnocení“ prověřované osoby od agentů a informátorů StB, tak se zde nacházejí i souhrny narátorčiných výpovědí pořízených během dvou výslechů vyšetřovatelů StB, kteří vedli s narátorkou Vidou N. rozhovory po jejím výjezdu do Jordánska s černým divadlem Pražské panoptikum v létě roku 1986. Některé záznamy také ukazují na poměry na Židovské obci v Praze a problémy, které její představitelé v dané době řešili. Také „vytěžení informací“ o členech rodiny Vidy N. nabízí faktografický vhled do sociálního

²² Archiv bezpečnostních složek, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), soukromý archiv Vidy Neuwirthové. Svazek je uložen v Pdf podobě a je rozdělen na 2 části s označením KR-848531 MV_x164456 a KR-848531 MV_x164457. Čítá 132 + 42 stran textu, dohromady tedy 174 stran.

²³ tamtéž

²⁴ Tento primární pramen byl založen zřejmě na základě dokumentu z Federálního Ministerstva vnitra, datovaného jen o den dříve, tzn. dne 15.1.1986, kde se informuje o tom, že u československé občanky Vidy Skalské byla při kontrole na hraničním přechodu mezi východním a západním Berlínem dne 19.6.1985 nalezen dopis adresovaný do Austrálie a adresa a telefonní číslo na osobu německé národnosti, ke které nebyla schopna říci více informací tehdy, ani o skoro 40 let později v orálně-historickém rozhovoru natočeném 9.9.2022. Na popsanou událost si narátorka Vída N. vzpomíná, protože proběhla během natáčení zahraničního filmu v polské produkci, na kterém se v té době herecky podílela (seznam filmové činnosti lze nalézt v Textové příloze v závěru práce). Dopis byl adresovaný jejímu příbuznému žijícímu v zahraničí a adresa v západním Berlíně zřejmě patřila někomu, od koho si měla převzít nejmodernější verzi audio přehrávače, o němž usilovala a který představoval vysněné konzumní zboží, které bylo v té době v Československu obtížné sehnat. 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

postavení rodiny a jejich účasti na společensko-politickém dění sledovaného časového rámce před rokem 1989.

Ve své diplomové práci na základě výše uvedených primárních zdrojů (orálně-historické rozhovory a materiály z Archivu bezpečnostních složek) blíže rozebírám a interpretuji retrospektivní nahlížení Vidy N. na své životní události ve zkoumaném období tzv. normalizace poté, co již měla možnost se s obsahem složky s krycím jménem Petra, vedenou StB na její osobu, seznámit. Zaměřuji se zejména na možné posuny v interpretaci významů událostí, jež mohly vzniknout právě objevením těchto primárních pramenů.

1.5 Orální historie

1.5.1 Realizace rozhovorů

Hlavní narátorku Vidu N. jsem jsem oslovila s žádostí o zpracování její biografie telefonním kontaktem. Po počátečním ostýchavém váhání a zvažování spolupráce souhlasila se svojí účastí na mém výzkumu s ústně vyjádřenou žádostí, že se necítí komfortně, abych se detailněji zabývala její rodinou.²⁵ Po mém ubezpečení, že se jedná o odbornou práci, která by chtěla zachytit její uměleckou (zejména divadelní) činnost v dobových souvislostech a způsoby, jakými pojímala a vyjadřovala svou znovu objevenou židovskou identitu, nakonec se spoluprací souhlasila (včetně otevřeného poskytnutí informací o své rodině, z nichž ve své práci zpracovávám jen relevantní části vztahující se k tématu). Na nahrávání prvních rozhovorů jsme se domluvily bez časových prodlev, protože v době začátku mého výzkumu (první dva rozhovory byly nahrány v říjnu a v prosinci 2021) probíhala pandemie Covidu-19 a obě dvě jsme kvůli pracovním restrikcím v oblasti cestovního ruchu měly časovou kapacitu se zpracování výzkumu věnovat.

Kromě třech základních rozhovorů, které jsem nahrála s Vidou N. v časovém rozmezí jednoho roku (od října 2021 do září 2022), jsem nahrála i 8 dalších rozhovorů s dalšími aktéry, kteří nejenom osobně znali hlavní narátorku, ale také se společně účastnili (nejen jejích) uměleckých aktivit. Mimo to je také pojí sounáležitost a identifikace s židovskou komunitou nebo přinejmenším sympatie k této komunitě ať na základě rodinné tradice, či z deklarovaného upřímného zájmu, byť sami židovského původu nejsou.

Seznam vhodných narátorů mi poskytla sama narátorka Vida N. Ačkoliv se tento přístup může zdát limitující, tak byl pro moji práci nepostradatelný z toho důvodu, že zejména o účastnících divadla Feigele neexistují žádné veřejně dostupné informace. Poskytnutím jejich jmen a kontaktních údajů mi bylo umožněno se s těmito narátory spojit. U známých, společensky a na veřejnosti exponovaných osobností (např. písničkář Vladimír Merta, herec Petr Vacek) mi pomohla Vida N. před kontaktováním těchto narátorů tím, že je sama oslovila a připravila na

²⁵ Jak jsem později pochopila, důvody jejich obav zřejmě souvisely s ochranou soukromí a případnou nevhodnou medializací, které se jako veřejně známá osoba obávala.

možnost, že s nimi budu chtít nahrát rozhovor.²⁶ Hlavní narátorka se tedy stala tzv. „gatekeeperem“, tzn. že mi umožnila získat kontakty v profesně umělecky vymezené skupině lidí (do které patří i např. loutkoherc Vladimír Tausinger), ke kterým bych jinak jako badatelka v oblasti historických věd složitě hledala přístup.

Získat důvěru a souhlas pro spolupráci na výzkumné práci u další skupiny narátorů, které spojuje zejména aktivní účast a příslušenství k židovské komunitě a v některých případech i ortodoxní forma praktikování židovského náboženství, nebylo v některých případech snadné. Nakonec mi pomohl mimo jiné i fakt, že jsem se mohla prokázat jako kvalifikovaná průvodkyně Židovským muzeem, tzn. že ačkoliv nepatřím ke zmíněné komunitě a jsem tím pádem tzv. „outsiderem“, tak moje profesní znalosti mi umožnily s členy této komunity komunikovat a porozumět nejenom některým odborným výrazům, ale i významům a souvislostem týkajících se židovské historie a kultury. I v tomto případě sehrál důležitou roli fakt, že rozhovory pomohla zprostředkovat sama narátorka.

Další skupinu bych označila jako rodinní příslušníci a týká se pouze jednoho narátora – Matyáše Neuwirtha, syna Vidy N., který v jejím divadle začínal v dětských rolích v 2. polovině 90. let a přes více než dvě dekády se vypracoval na dospělého herce v divadle Feigele. Jeho pohled na spolupráci v divadelním souboru je velmi cenný také z toho důvodu, že zná hlavní narátorku jak v roli divadelnice, tak v sociální roli své matky, což mu umožňuje vnímat a sdílet pohled na hlavní narátorku také z osobní, rodinné perspektivy.

Poslední skupinu narátorů, která se zároveň překrývá s některými již výše zmíněnými skupinami, je charakterizována právě společnou účastí na uměleckých aktivitách. Zejména se jedná o pěvecký soubor Mišpacha (Vladimír Merta, Lucie Lucká, Petr Vacek, Helena Divecká) nebo účast na dětských představeních divadla Feigele (Pavel Král, Hana Králová, Helena Divecká, děti Vladimíra Mertý a Lucie Lucké) v době tzv. normalizace. Toto prolínání narátorů mezi jednotlivými uměleckými projekty svědčí o jejich vzájemné propojenosti a zároveň ukazuje na určitou semknutost či uzavřenost této skupiny, která je charakteristická pro židovskou komunitu.

Jak jsem již zmínila výše, velmi často se jednotliví nátoři překrývají ve svém působení v jednotlivých skupinách, a to jak generačně, tak zájmově či vědomě deklarovanou či nepřiznanou příslušností k židovskému etniku. Někteří nátoři se účastnili aktivit konaných v 80. letech, kdy byli v roli dětských herců v divadle Feigele, aby se poté, o desítky let později již v roli rodičů, účastnili divadelních představení jako diváci v hledišti a zároveň rodiče malých herců, svých dětí. Účast v divadelním souboru Feigele se tedy z vyprávění narátorů stávala mezigenerační záležitostí, a proto tato účast byla a stále je vnímaná jako součást kulturní identifikace s židovstvím a udržováním této kulturní či náboženské tradice.

²⁶ Ani tato vstřícnost ze strany narátorky Vidy N. se ovšem neobešla bez komplikací. Zejména písničkář Vladimír Merta měl z předchozí doby nedobré zkušenosti s použitím metody orálně-historického výzkumu (zejména použití významových interpretací) a projevil na začátku skepsi, jak bude s rozhovorem zacházeno. Bližší informace o vyjednávání jsou zaznamenány v protokolu rozhovoru, k jehož nahrávání nakonec svolil.

Co se týká nahraných rozhovorů s těmito narátory, které byly pořízeny zejména z důvodu omezené existence primární či sekundární literatury na zkoumané téma (umělecké aktivity divadla Feigele či pěveckého sboru Mišpacha), tak se mi podařilo nahrát s každým narátorem pouze jeden rozhovor. Hlavní důvod tohoto postupu byla omezená časová investice narátorů, kterou chtěli či mohli do mého výzkumu vložit (zejména toto platí u narátorů společensky známých a veřejně exponovaných). Na tomto místě je však důležité vzít v úvahu i další aspekt jejich podmíněného zájmu o výzkumný projekt, a to, že většina z nich nebyla ochotná se mnou mluvit detailněji o svém soukromém životě z důvodu bezpečnosti.²⁷

S respektem k deklarovaným časovým možnostem narátorů jsem se nejprve snažila požádat, jestli by narátoři sdělili něco o sobě, sdělili tzv. svůj životní příběh (u veřejně známých osobností jsem ani tuto otázku nevznesla a jejich životopis jsem získala z veřejně dostupných zdrojů – např. internetu). Poté jsem je vyzvala, aby se zaměřili na svoji spolupráci s hlavní narátorkou Vidou N., na sdílení svých příběhů a vyprávění ze zkoumaného časového období či uměleckých aktivit. Po vyčerpání témat byli narátoři vyzváni k reflexi současné doby z toho důvodu, že v době pořizování rozhovorů (počátek léta 2022) právě probíhaly ostré boje ve válce na Ukrajině a společnost žila tématem ukrajinských uprchlíků přijíždějících do České republiky. V reflexi na současnou dobu narátoři také zmiňovali ve valné většině předchozí období covidové pandemie a jak se s ním vyrovnávali. Tyto témata jsem ve výpovědích narátorů zachytila záměrně, protože odrážejí jedinečnou atmosféru doby vzniku rozhovorů a tato celospolečenská témata mohou u narátorů ovlivnit jejich způsob vzpomínání (např. mohou je podnítit k hledání politických paralel současné doby s historickými událostmi doby minulé). Délka většiny takto pořízených rozhovorů trvala v průměru kolem 45 minut, nejkratší 35 minut a nejdelší rozhovor trval 1 hodinu a 5 minut.

Většina rozhovorů s narátory navzdory výše zmíněné prvotní nedůvěřivosti či ostýchavosti podělit se se mnou o své osobní příběhy, případně své názory, probíhala nakonec v klidné a přátelské atmosféře. Během rozhovorů jsem zjistila nejenom nové, přínosné informace (např. aktivní účast a členství Vidy N. ve správních orgánech na Židovské obci v Praze), ale měla jsem i možnost získat náhledy a autentické reakce na otázky pátrající po názorech narátorů, které rozšířily moje vnímání některých citlivějších témat, ke kterým jsem jako „outsider“ mimo židovskou komunitu neměla přístup a neuměla je dát do souvislostí.²⁸ Z rozhovorů bylo zjevné, že naprostá většina oslovených narátorů měla vstřícný a loajální vztah k Vidě N. a také ráda zavzpomínala na dobu strávenou společnými uměleckými aktivitami jak v dětském divadle Feigele, tak v pěveckém souboru Mišpacha. Proto také nakonec k nahrávání rozhovorů všichni svolili bez omezení, zejména co se týká možností použití nahraného materiálu k dalšímu výzkumu.

²⁷ Více se této problematice věnuji v následující kapitole: Etický přístup a problematika „sdílené autority“.

²⁸ Ptala jsem se např. na otázku, jestli fakt, že Vída N. je známá na veřejnosti jako filmová herečka, může pomoci k větší popularizaci divadelního souboru Feigele, přičemž mi bylo od několika narátorů shodně sděleno, že o tuto popularizaci ve veřejném prostoru nestojí zejména z důvodu bezpečnosti svých dětí (členů divadelního souboru) a přetrvávajícího latentního antisemitismu v české společnosti.

1.5.1.1 Vývoj pořizování orálně-historických rozhovorů po objevení nových primárních pramenů

S hlavní narátorkou Vidou N. jsem během tematického výzkumu nahrála nejprve dva rozhovory v časovém rozmezí 3 měsíců. První rozhovor, tzv. životní příběh (životopisné vyprávění) má časovou stopu 1 hodina a 42 minut, přičemž prvních 35 minut mluvila narátorka nepřerušovaně v chronologickém sledu událostí se zaměřením na témata týkající se rodinných kořenů, objevení židovského původu a profesní dráhu loutkoherečky a divadelnice. V druhém rozhovoru, který měl již charakter spíše strukturovaného rozhovoru, jehož cílem bylo jak doplnění faktografických údajů a objasnění souvislostí, tak zejména rozvinutí odpovědí na otázky po hledání smyslu jednotlivých úseků života narátorky nebo historických událostí, kterých se účastnila.

Je nutno zaznamenat, že z ústního projevu narátorky je patrné, že je zvyklá vystupovat na veřejnosti, a to jak v roli průvodkyně turistů, tak jako profesionální herečka, a svůj životní příběh má tak zpracovaný častým opakováním a sdílením. Přesto byla spontánně ochotná vyprávět i o senzitivních osobních traumatech a křivdách, které dokumentovaly určitý postoj v rámci rodiny (vyrovnávají se s traumaty druhé generace přeživších holokaustu) či společenskou problematiku (přítomnost antisemitistických nálad nejen ve společnosti, ale i v rámci blízkých, osobních vztahů).²⁹

Na konci prvního rozhovoru jsem se Vidy N. zeptala, jestli si je vědomá, že by její činnost zejména v 80. letech mohla být sledována Státní bezpečností, přičemž z odpovědi narátorky vyplývá obecné konstatování o tom, že v této době bylo sledování výrazným prvkem ve společnosti autoritativního státu, jehož představitelé měli zájem udržet si v rámci své oficiální antisemitské propagandy přehled o jakýchkoliv aktivitách na židovské obci či se snažil jejich činnost regulovat. Tato nejednoznačná odpověď vychází z obecných předpokladů, jež byly sdílené v dané době. Dále však narátorka svoji odpověď rozvinula, že jí osobně se „nic moc nedělo“, protože pracovala „pouze s dětmi“³⁰, z čehož vyplývá, že nepřikládala důležitost své činnosti, jež by mohla být středem zájmu Státní bezpečnosti. Přesto v prvních rozhovorech zmiňuje, že byla dvakrát vyslýchána, zejména po výjezdu na mezinárodní festival do Jordánska

²⁹ Ve vyprávění Vidy N. lze rozpoznat z hlediska jazykové stavby dva rozdílné způsoby vyprávění, které ukazují jak na nacvičenou a často sdílenou formu příběhů (tato vyjádření se vyznačují bohatou slovní zásobou, dějovou gradací a závěrečnou pointou), tak spontánní reakce na otázky, kdy je zřejmé, že narátorka hledá slova k přesnému vyjádření (tato vyjádření se vyznačují nedokončenými větami, výplňkovými slovy, opakováním myšlenky či pauzami ve výpovědích). Citace z rozhovorů jsem ve své práci editovala tak, aby nedošlo ke změně smyslu výpovědi, avšak s ohledem na gramatiku, případně stylistiku.

³⁰ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

s černým divadlem Pražské panoptikum. Jelikož byly tyto výsledky organizovány oddělením pasů a víz, tak je považovala za nutnou rutinu, byť v ní vzbudily nepříjemné pocity.³¹

V době mezi prvním a druhým rozhovorem (skoro tři měsíce časového odstupu mezi rozhovory) a než jsem stačila provést svůj vlastní výzkum v archivech, tak byla narátorka kontaktována členy uskupení Paměť národa, kteří s ní projevili zájem natočit rozhovor a upozornili ji na existenci svazků StB, které na ni byly v druhé polovině 80. let vedeny. Takto se tedy narátorka dozvěděla v průběhu výzkumu o existenci tohoto druhu primárního pramenu, o kterém dosud nevěděla. Z tohoto důvodu a po vlastní badatelské práci v archivu jsem se s narátorkou domluvila na nahrávání třetího rozhovoru, kde by mohla nově zjištěné informace reflektovat, případně doplnit již probíraná témata. Tento rozhovor proběhl v září 2022.

Dohromady tedy byly s Vidou N. nahrány tři rozhovory, z kterých jsem během svého výzkumu čerpala a jež považuji za dostačující v tom smyslu, že byly vyčerpána všechna témata, která jsem při výzkumu zpracovávala (a mnohá další, která se do výzkumu nedostala nebo jen okrajově). Výpovědi jsem zároveň porovnávala s rozhovory, které v té samé době s Vidou N. uskutečnily další dvě instituce, a to jak již zmíněná Paměť národa (březen 2022), tak také Židovské muzeum v Praze (prosinec 2021).³² Výpovědi životopisného charakteru mají konstantní výpovědní hodnotu, přičemž rozhovor poskytnutý pro Židovské muzeum se zaměřoval na téma druhé generace přeživších holokaust a pokračování rodinné tradice. Rozhovor pro Paměť národa se zabýval jak regionální historií Vidiny rodiny, tak také dobou tzv. nesvobody po roce 1948 včetně témat jako např. důvodů nenavrácení rodinného majetku po skončení 2. světové války, sledování činnosti narátorky StB v 80. letech a současnou situací v židovské komunitě po roce 1989. Jak jsem již zmiňovala v úvodu své práce, tak z porovnání obsahu výpovědí jednotlivých rozhovorů vedených různými tazateli vyplývá poznatek, že míra sdílených informací záleží mimo jiné i na obecenstvu, tzn. pro koho jsou rozhovory určeny a s jakým účelem se s nimi bude dále pracovat.

1.5.2 Specifika orální historie

Při mé badatelské práci s primárními prameny orálně-historické povahy je důležité mít na paměti otázku subjektivity vzpomínajících narátorů a jak s touto subjektivitou vědecky pracovat. Jedním z důležitých faktorů při mé kritické práci badatelky je zanalyzovat a následně interpretovat možné důvody výběru vzpomínek narátorů, případně jejich vědomého či nevědomého zkreslení významů prožitých událostí. Rozhovory, které jsem s narátory vedla, zachycují minulé prožitky jednotlivce, jsou ovlivněné časovým odstupem, ale i prostředím a

³¹ 1. a 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10. a 14.12.2021, archiv tazatelky.

³² Jedná se tedy o stejné časové období, v kterém jsem nahrávala s narátorkou rozhovory i já v rámci svého výzkumu.

dobou, ve které byly nahrány.³³ Také často závisí na osobních motivech narátora, které sdílí své vyprávění a vzpomínání s badatelem.³⁴

Pro historiografický výzkum za použití metody orální historie však právě toto možné zkreslené vzpomínání narátorů nemusí být nutně nevýhodou, ale naopak je to považováno jako součást a nezbytnou kvalitu tohoto druhu výzkumu, jak ukázal ve svém ikonickém textu „Proč je orální historie jiná“ přední představitel orálně-historického bádání, Alessandro Portelli.³⁵ Dále zdůraznil, že orální historie je jiná tím, že nám více než o událostech sděluje o jejich významech, a proto se stává otázka subjektivity předmětem historie stejně jako viditelnější „fakta“.

V případě mého výzkumu se tato problematika subjektivního vnímání hlavní narátorky Vidy N. ukazuje například na způsobu, jakým vzpomíná na dobu tzv. normalizace, kdy na počátku 80. let svojí aktivní činností na Židovské obci v Praze založila dětské divadlo Feigele, jehož oficiální rok založení se datuje mezi lety 1980–1983. K založení divadla neexistují žádné archivní materiály a spíše vyplynulo z přetrvávající činnosti Vidy N., která divadlu dala jméno až po roce 1989, kdy již mohlo působit bez omezení státní kontroly. Jak sama narátorka vzpomíná v jednom z rozhovorů, tak významy, které přikládala vzniku divadla se měnily v průběhu času a souvisely s jejím dospíváním a dodatečnému uvědomování si významů své činnosti v souvislosti se společensko-politickými změnami ve společnosti. Z počátečního vzdoru proti jakýmkoliv restriktivním a vynucovacím autoritám, který souvisel s jejím mladým věkem, se význam tohoto společensko-uměleckého souboru dětského divadla postupně proměnil na jednu z důležitých aktivit, která pomohla židovské komunitě „přežít“ dobu útlu. V rozhovorech Vidy N. datuje založení dětského divadla nejčastěji rokem 1981, ale někdy i rokem 1982 či 1983³⁶. Pro můj výzkum není důležité vědět přesnou časovou dataci, ale právě významy, které se ke vzniku tohoto divadla vážou.

Dalším specifickým orální historie je problematika selektivity paměti, tj. otázka fungování paměti a z toho vyplývající výběrovost narátorčiných vzpomínek. Ve vyprávění narátorů se uplatňují vzpomínky epizodické, neboť jsou často narátoři vyzýváni badateli k tomu, aby sdíleli vzpomínky osobní, vztahující se ke každodennosti jejich života místo vzpomínek dějepisných, o kterých se učili ve škole. U epizodních vzpomínek, které ačkoliv jsou často citově zbarvené a předpokládá se, že k nim vypravěč má silné pouto, a proto jsou autentické a

³³ Proto je nedílnou součástí každého nahraného rozhovoru tzv. protokol, kde jsou tyto možné faktory, jež mohou ovlivnit podobu vzpomínání, zachyceny a popsány.

³⁴ O vztahu badatele a narátora více pojednávám v kapitole: Etický přístup a problematika „sdílené autority“.

³⁵ Portelli, Alessandro: Proč je orální historie jiná, in: Portelli, Alessandro: Smrt Luigiho Trastullioho a jiné příběhy, nakl. Karolinum, Praha 2020.

³⁶ Tato datace vzniku divadla v letech 1982-83 je zmíněná v rozhovoru pro Paměť národa, zatímco rok 1980 je rokem ukončení středoškolského vzdělávání narátorky a počátek její loutkoherecké praxe. Teprve na základě získaných loutkohereckých zkušeností se Vída N. rozhodla připravit svůj první program pro děti na Židovské obci.

nezapomenutelné, však vědci ukázali, že právě epizodické vzpomínky bývají nadměru zkreslené, výběrové a celkově dost mylné, a to z různých důvodů.³⁷

Jedním z těchto důvodů je i časté opakování (vyprávění) vzpomínek např. v rodinném kruhu nebo v případě biografického zkoumání životního příběhu Vidy N. se jedná o časté opakování historek v rámci její profese průvodkyně zahraničních turistů. Jak píše neuroložka Lisa Genova ve své knize Zrádná paměť aneb Proč si pamatujeme a zapomínáme, tak k oklešťování osobních vzpomínek dochází v momentě, kdy se o nich rozhodneme napsat (např. deník, případně je zachytíme v korespondenci) nebo je někomu vyprávíme.

„Příběh převedený do slov omezuje už jen sama kapacita jazyka, jež kolikrát nedostačuje k popsání rozmanitosti vjemů. Jakmile začneme popisovat, co se přihodilo, máme tendenci z celkového obrazu vybírat jen určité výřezy. V průběhu vyprávění se nám pak tato zúžená verze naší vzpomínky uloží, zatímco původní, rozvinutější varianta se přemaže.“³⁸ Shrnutí do jedné věty dalo by se říci, že existuje přímá úměrnost ve vyjádření: čím víc budeme o vzpomínkách mluvit, tím víc se zároveň budou deformovat.

Zkoumání „vědomé“ selektivnosti vzpomínek Vidy N. v mém výzkumu lze dát do souvislosti, jak již bylo zmíněno výše, s její profesí průvodkyně a s určitou formou nacvičeného prezentování svého životního příběhu v rámci sdílení zážitků a zkušeností se zahraničními turisty. Účelem takto zpracovaných vzpomínek je především předávání poselství, které se týká prožitku rodinného traumatu během 2. světové války či „doby nesvobody“, kterou v orálně-historických rozhovorech i v mediálních výstupech popisuje narátorka jako dobu před rokem 1989. Zároveň tímto sdílením varuje před opakováním historických událostí, které měly fatální důsledky pro její rodinu.

1.6 Etický přístup a problematika „sdílené autority“

Jak jsem již zmínila výše, otevřeně vyjádřené obavy některých narátorů o svoji bezpečnost či bezpečnost jejich rodin souvisely s rozebíráním citlivých informací vypovídajících o jejich rasovém, národnostním nebo etnickém původu, případně náboženském vyznání. Ačkoliv jsem narátory ubezpečila o vědeckém zájmu o probíranou tematiku a o ochraně osobních údajů dle platné legislativy ČR, tak přesto někteří narátoři, zřejmě podvědomě, se těmto citlivým údajům vyhýbali nepřímými odpověďmi, jen velmi okrajovými a kusými zmínkami či úplným mlčením o daném tématu (např. se to týkalo otázky jejich identity a příslušnosti k židovství).³⁹

³⁷ Vaněk, Miroslav, Mücke, Pavel: Třetí strana trojúhelníku, nakl. Karolinum, Praha 2015, s. 129-130, ale také Genova, Lisa: Zrádná paměť. Proč si pamatujeme a zapomínáme, nakl. Práh, Praha 2022, s. 67.

³⁸ Genova, Lisa: Zrádná paměť. Proč si pamatujeme a zapomínáme, nakl. Práh, Praha 2022, s. 109-111.

³⁹ Dle Výroční zprávy o projevech antisemitismu v České republice za rok 2021, nakl. Federace židovských obcí v České republice, Praha 2022, se uvádí různé formy otevřeného i skrytého antisemitismu, které byly popsány ve společnosti. Týká se to i projevů na sociálních sítích. Např. narátor Petr Vacek, který není židovského původu, ale bývá pravidelně zván ke spolupráci na dětském divadle Feigele i na různých vzdělávacích akcích

Zcela kriticky musím na těchto místech reflektovat, že jsem se jako badatelka během natáčení rozhovorů dostala do situací, na které jsem nebyla navzdory teoretické průpravě dostatečně připravena a zaskočily mě. Týká se to zejména situace, kdy narátoři v důsledku bolestivé či příliš emocionálně zabarvené vzpomínky (související s událostmi 2. světové války) byli během vyprávění dojati a pohnuti k slzám na místech, které jsem nečekala. Jako badatelka jsem tuto situaci řešila tak, že jsem vyjádřila porozumění a soucítění a v podstatě jsem nechala narátory, aby sami téma opustili, nebo jsem ho opustila položenou otázkou nasměrovanou na jiné téma.

Jako jeden z nejdůležitějších aspektů mého výzkumu založeném na interpretacích sdíleného životního příběhu považuji otázku tzv. „sdílené autority“, kterou podrobněji popsal Michal Frisch ve svém sborníku *Shared authority* z roku 1990.⁴⁰ Jedná se o uvědomění si problematiky nerovného vztahu badatele a narátora a zároveň jeho narovnání v procesu dialogické výměny. S touto teoretickou otázkou pak souvisí i praktické otázky ptající se po možnostech vzájemného ovlivňování, ale i respektu, schopnostech nepředpojatého naslouchání, ale i otevřeného sdílení v prostředí vytvořené důvěry mezi narátorem a tazatelem. S otázkou sdílené autority pak souvisí i přiznaná subjektivita přístupu jak na straně narátora (ta je zkoumaná a interpretována), tak ale i na straně badatele (ta musí projít sebereflexí).

Jelikož se jako badatelka zajímám a snažím zachytit zejména významovou interpretaci sdílených témat životního příběhu Vidy N. v její biografii, přistupuji k interpretaci rozhovoru se snahou zachytit narátorky jedinečný a subjektivní vnímání svého vlastního příběhu v širším rámci daných historických souvislostí. Zároveň přistupuji k interpretaci i z vlastního pohledu badatele, který je formulován mými předpoklady, dosavadní znalostí tématu a problematiky, ale i osobními názory a také vlivem současné společenské situace, tzn. tím, co se o daném tématu říká a co je vhodné či nevhodné vyjadřovat s ohledem na společenský konsensus.⁴¹

Jakou úlohu ale v tomto přístupu hraje vzájemný vztah badatele a narátora a již zmíněná otázka „sdílené autority“? Jak a do jaké míry jsem jako badatelka a interpretku sdíleného příběhu odpovědná svému žijícímu zdroji, tzn. narátorce, která mi v atmosféře důvěry

s židovskou tematikou, v pořizovaném orálně-historickém rozhovoru přiznal, že byl několikrát (nejen) v online prostředí slovně napaden, a proto tyto aktivity veřejně na sociálních sítích příliš nezmiňuje. Rozhovor s Petrem Vackem nahráný dne 17.5.2022, archiv badatelky. Také v době, kdy edituji tuto diplomovou práci, tj. na podzim roku 2023, probíhá válka Izraele v Gaze proti islamistickému hnutí Hamás a ve společnosti a v médiích lze zaznamenat politizaci „židovské otázky“ a argumentační fauly, jež přiřívují skrytý antisemitismus.

⁴⁰ Frisch, Michael: *Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*, State University of New York Press, 1990.

⁴¹ Například není možné zpochybňovat otázku existence holokaustu nebo vnímat židovskou populaci pouze jako oběti, čemuž se mnozí, zejména aktivní členové židovské komunity, s kterými jsem měla možnost mluvit, brání. Také není vhodné v rámci současného, společenského, antikomunistického narativu, jež z pochopitelných důvodů převládá po roce 1989, zpochybňovat sdělované významy „prožívaného útlaku“ v době existence socialistického Československa.

vedeného rozhovoru sdělovala nejenom své osobní faktografická data, ale i názory na citlivé otázky např. vnímání své židovské identity? Toto jsou etické a morální otázky, jež byly už několikrát popsány v esejích zabývajících se problematikou přiznané badatelské subjektivity anebo tzv. sdílené autority.

V této souvislosti bych chtěla poukázat na odlišný význam termínů „sdílená autorita“ a „sdílení autority“, ke kterým odkazuje text Lindy Shopes: *Insights and Oversights. Reflections on the Documentary Tradition and the Theoretical Turn in Oral History*.⁴² Jak již bylo řečeno výše, termín „sdílená autorita“ je chápán jako metafora pro dialogický proces, který se děje během samotného rozhovoru. Tento pojem může být při výzkumech zaměňován za pojem „sdílení autority“, který popisuje situaci, kdy výzkumník, podílející se na výzkumu, má určité zadání na zpracování výzkumného tématu, a tímto závazkem může být vystaven kompromisům ve svých výsledných interpretacích.

Pokud bych toto významové napětí mezi pojmy „sdílená autorita“ a „sdílení autority“ měla vztáhnout na svůj výzkum, tak jsem si vědoma dvou odlišných (výše zmíněných) přístupů ve své badatelské práci. Na začátku mého výzkumu to byla snaha dokumentovat uměleckou aktivitu Vidy N. na pozadí její rodinné historie, zachytit její perspektivy a názory v prostředí historických daností doby. V tomto přístupu „sdílení autority“ jsem použila narátorčiny prameny ze soukromého archivu, přijala za vlastní perspektivu jejího vyprávění a také z osobních důvodů cítila sounáležitost s narátorkou z pohledu genderu, sdílené profesní koležičtí i podobného uměleckého vkusu.

Přesto jako badatelka používající metodu orální historie a znalá jejích teoretických a metodologických postupů jsem se při výzkumu snažila vykročit z těchto osobních vztahů a snažila se v „orálně-historickém dialogickém vztahu“, tak jak je odborně popsán a definován, nechat vyznít významy bez otisků vlastní badatelské subjektivity a s vědomím toho, že ve své práci a výzkumu předkládám nejlepší možnou verzi porozumění danému tématu, jež by měla být sdílitelná širšímu publiku. Proto jsem narátorce kladla i „nepříjemné otázky“ týkající se poznatků z dalších primárních pramenů (např. svazků StB) a snažila se ujasnit některé její nekonkrétní a často nejasné výpovědi týkající se např. účasti jejích rodičů na politicko-sociálním dění tehdejší doby. Tímto přístupem jsem se snažila odhalit a pojmenovat možné následky takovéto angažovanosti, jež přímo souvisely s narátorčiny životem (např. její možnost cestovat pravidelně do zahraničí, studovat...atd) a které byly v rozporu s jejím obecným vyjádřením, že v době tzv. normalizace byla její rodina pod tlakem a persekcí autoritativního státního zřízení (kvůli svému židovskému původu či emigraci rodinného příslušníka do zahraničí).

Další, z mého pohledu důležitou etickou otázkou související s pojmem „sdílené autority“, s kterou jsem se musela během svého výzkumu vypořádat, byla zodpovědnost vůči narátorce týkající se porozumění informací z pramenů, které jsem během výzkumu objevila. Mám na

⁴² Shopes, Linda: *Insights and Oversights. Reflections on the Documentary Tradition and the Theoretical Turn in Oral History*, *The Oral History Review* 41/2.

mysli zejména zprostředkování poznatků ze svazků StB. Jelikož jsem nebyla první osobou, která na existenci tohoto primárního pramene narátorku upozornila, tak jsem (jak se později ukázalo – mylně) předpokládala, že ten, kdo ji se svazky seznámil, tak jí i pomohl se v jejich čtení zorientovat a případně vysvětlil souvislosti vzniku zaznamenaných informací vedených na její osobu.

Je důležité si uvědomit, že už samotné odhalení těchto archiválií způsobilo u narátorky emocionální reakci a prvotní znejistění, což je naprosto pochopitelné. Jelikož nedisponuje Vida N. odborně historickým vzděláním, a navíc naskenované archivní materiály byly často špatně čitelné a jejich podrobné studium vyžadovalo větší míru časové investice, tak jsem až během nahrávání třetího rozhovoru s narátorkou s překvapením zjistila, že se v těchto materiálech ne-snadno orientuje.

Dostala jsem se tedy jako badatelka do situace, kdy jsem si nebyla jistá, do jaké míry její úsudky vzniklé z letného čtení svazků upravit a uvést některé její mylné předpoklady do správných souvislostí nebo ji ponechat v nevědomosti. Snažila jsem se vyrovnat s tímto dilematem, jak nejlépe to šlo, tzn. že jsem se snažila, po vlastní konzultaci s dalšími prameny,⁴³ poskytnout narátorce zodpovědný náhled na zachycené události, aniž bych do nich promítala jakékoliv interpretační významy. Např. odpověď na otázku po odhalení identity agentů a informátorů, kteří na ni donášeli informace StB, jsem nechala zcela na jejím uvážení, jestli má osobní zájem se jména těchto lidí z jejího blízkého okolí dozvědět či ne.

Na závěr bych chtěla shrnout, že přemýšlení o tom, jak správně a nezaujatě uchopit vzájemný vztah mezi narátorkou a badatelkou, který se během výzkumu na základě získané důvěry prohluboval, a vytvořit na základě reflexe tohoto vztahu nezkreslený a nezaujatý formát biografie, tak právě toto přemýšlení tvořilo podstatnou část mé intelektuální činnosti v době psaní této diplomové práce. Narátorka Vida N. během naší spolupráce neprojevila zájem nahrané rozhovory či moje závěry z výzkumu dopředu autorizovat a souhlasila s tím, že ji finální verzi výzkumné práce po obhájení poskytnu včetně všech dílčích částí (nahrávky mluveného slova, přepisy rozhovorů, a to jak její vlastní, tak i rozhovory ostatních narátorů). Co se týká dalších narátorů, tak většina z nich projevila zájem si výslednou verzi mého bádání přečíst a také vyjádřili své potěšení nad tím, že se o umělecké aktivity Vidy N., na kterých se spolupodíleli svojí účastí, zajímám a zkoumám je v rámci historiografického výzkumu.

⁴³ Jedná se zejména o pramen slovníkového typu: Pruša, Jiří: *Abeceda reálného socialismu*, nakl. Avia Consultants, Praha 2011, který mi pomohl dekódovat zkratky ve spisech StB, stejně tak jako kniha od Petra Placáka: *Fízl*, nakl. Argo a *Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2023, jež disponuje rozsáhlým Služebním rejstříkem věcným a popisuje strukturu práce StB. Již během studia jsem měla možnost se seznámit např. s články od Jana Křena: *Dokumenty StB jako pramen poznání minulosti*, časopis *Soudobé dějiny* 2005 (vol.12), který v době svého vzniku přispěl do diskuse nad argumenty týkajícími se možného zpřístupňování veřejnosti, využívání či zneužívání informací o prověřovaných / sledovaných osobách v dochovaných dokumentech StB.

2 Biografie Vidy Neuwirthové: Umělecký život na pozadí rodinné historie

(vlastní výzkumná část diplomové práce)

2.1 Rodinná historie

Protože se na konstruování životního příběhu každého jednotlivce výrazným způsobem podílejí rodiče vyprávěním rodinných příběhů ze svého vlastního života, tak bych nejdříve chtěla blíže nastínit rodinnou historii obou rodičů Vidy N., otce Vítězslava a matky Vidy.

Narátorka Vida N. vypráví o svých rodičích ve dvou rozdílných modech. O rodině narátorky matky Vidy máme jen kusé zprávy z důvodu matčiny neochoty sdílet podrobnosti ze svého života. Vida N. tuto neochotu a celoživotní matčinu úzkost a obavy respektuje, a proto také zprostředkované informace týkající se této části rodiny jsou faktograficky rozmlžené a opírají se spíše o fabulace a dohady.

V kontrastu k tomu je rodinná historie otce Vítězslava detailně zaznamenaná v jeho pamětech „Ze vzpomínek osvětimského vězně“ vydané samo nákladem roku 1986, a to v genealogické linii až tří generací předků do minulosti, sahá tedy do poloviny 19. století.⁴⁴ Důvodem takto podrobného zaznamenání svého rodu je zřejmě otcovo uvědomění si bolestné bilance po skončení 2. světové války čítající 35 členů z jeho širšího rodinného okruhu zavražděných během holokaustu, a snaha o uctění jejich památky tím, že zaznamená jejich životní osudy.

2.1.1 Rodinná historie matky

Matka narátorky Vidy N., Vida Skalská, rozená Šimková (1927- 2007) se narodila v Říčanech u Prahy do učitelské rodiny. Její matka, narátorkina babička Jiřina, byla učitelka. Její otec, narátorkin dědeček, profesor Rudolf Šimek, svoji budoucí manželku vyučoval v době jejího pedagogického studia, poté se vzali.⁴⁵ Rodina matky Vidy N. tedy pocházela v době tzv. první republiky ze vzdělaných kruhů střední třídy s profesním zaměřením na předávání vzdělávání a výuku. Důraz na vzdělání je výrazným rodinným rysem, který se předává a objevuje i po další generace pokračující v rodině narátorky Vidy N.

⁴⁴ Jedná se o paměti, kdy se narátorkin otec Vítězslav Skalský opírá zejména o ústně tradovanou historii své rodiny, nejde o profesionálně vedený genealogický průzkum. Proto se z pamětí často nedozvídáme konkrétní data událostí, zato jsou plná rodinných historek, a to jak humorných, tak poučných. Po detailním rozepsání širších příbuzenských vztahů se pak se stejnou detailností a (obdivuhodným) životním nadhledem věnuje popisu svých zkušeností z koncentračních táborů během 2. světové války a své poválečné adaptaci na nové životní podmínky v Československu. Skalský, Vítězslav: Ze vzpomínek osvětimského vězně. Soukromý tisk, 1986, osobní archiv Vidy Neuwirthové.

⁴⁵ Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Židovské muzeum v Praze, 3.12.2021, tazatelka Radana Rutová, Archiv ŽM a osobní archiv Vidy Neuwirthové

V rodině se traduje historka o původu „exoticky“ znějícího jména Vida, která sahá až do daleké Dalmácie a oblasti Černé Hory a která později sehraje důležitou roli v narátorčině, po své matce taktéž pojmenovaná Vida, hledání a interpretaci domnělých rodinných vztahů a kořenů.⁴⁶

Podívejme se blíže na následující citace z vyprávění Vidy N.:

„...nejenže teda máme židovské kořeny [po tatínkovi – pozn.], protože i když máma o tom nikdy moc nechtěla mluvit, tak máme nějaké předky z Černé Hory, kde teda ty židovské kořeny byly taky, ale máma to úplně zazdila a nikdy o tom nechtěla mluvit, takže jsme o tom prostě nemluvili.“⁴⁷

Na jiném místě uvádí a vysvětluje možný důvod toho, proč se v rodině její matky nemluvilo o rodinných předcích:

„...No berme to jako že to je něco takového nepřiznaného [matčino židovství – pozn.]. Víím, že na babičce [Jiřině – pozn.], která byla taková trošičku nevrlá paní protivná, tak si myslela, že se konečně tady z toho dostane, z toho židovského kořenového prokletí, a potom si máma zase nabrnkne Žida. Takže tam ta atmosféra doma byla taková jako malinko zamrzlá (smích)...“⁴⁸

Bez podrobného genealogického průzkumu příbuzenských vazeb rodové linie narátorčiny matky je obtížné identifikovat, jestli jsou tyto rodinné historky s puncem „rodinného, milostného tajemství“ projekcí narátorčiny touhy po jasném určení svých etnických, židovských kořenů, nebo se zakládají na faktickém pozadí.

Ačkoliv se jedná o útržkovité zmínky v rodinném vyprávění, tak je zřejmé, že pro narátorku i tyto střípky rodinné paměti mají důležitý, legitimizující význam. Podle ortodoxního výkladu židovského práva halacha se totiž židovství získává pouze po matce. Protože židovský původ matky nebyl oficiálně prokázán, tak musela později Vida N., ačkoliv má otce prokazatelně židovského původu, oficiálně k židovství přestoupit – konvertovat.⁴⁹

⁴⁶ Narátorka Vida N. popisuje etymologický význam svého jména následovně: *„...Celé je to Vidoslava, jako je Jaroslava, Miroslava, tak to je Vidoslava, tu savu potom už z toho jména vyškrtávali, takže někdo měl tu zkrácenou verzi. A je to ženská verze od jména Vid, jako je u nás Vít, a to byl nějaký jejich rek, který bojoval snad s Řekama a nezvítězil, ale je to nějaká postava z jejich historie [z oblasti Dalmácie a Černé Hory – pozn.]“* 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

A dále říká v souvislosti s hledáním svých rodinných kořenů z matčiny strany: *“Vida znamená život ve španělštině, takže budu říkat [ve třídě během školního vzdělávání -pozn.], že jsem ze Španělska, což mi dlouho vydrželo. Pak to na mě někdo řekl, že to není pravda (smích), ale dobré bylo, že když jsem se dozvěděla, že tam kolem té Černé Hory snad máme nějaké ty kořeny od babičky [z matčiny strany -pozn.], tak oni [Židé – pozn.] tam přijížděli, když byli vypovězeni ze Španělska, tak bůh ví, jak to vlastně s těma kořenama je...(smích).“* viz tamtéž

⁴⁷ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky

⁴⁸ 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky

⁴⁹ Na svůj přestup k židovství nebo-li konverzi vzpomíná Vida N. v rozhovoru pro Židovské muzeum. Jelikož v 80. letech, kdy ke konverzi došlo, nebyla k dispozici mikve [rituální lázeň – pozn.], tak se musela rituálně ponořit do řeky Vltavy. Přesné datum, kdy se po konverzi stala členkou Židovské obce v Praze, si nepamatuje,

Matka Vidy N., Vida Skalská, žila se svojí rodinou v Lounech v západních Čechách, potom se přestěhovali do Prahy, kde vystudovala práva. Se svým budoucím manželem, Vítězslavem Skalským, se seznámila na počátku 50. let v Teplicích, kde pracovala jako právnička ve stejné firmě, kde Vítězslav dělal účetního. Po svatbě roku 1953, založení rodiny a přestěhování do Prahy, působila jako právnička u soudu až do roku 1969, kdy po emigraci svého švagra (narátorčina strýce Josefa) přišla o lukrativní zaměstnání a pracovala jako právnička na Okresním ředitelství Průmyslu papíru a celulózy ve Štěpánské ulici v Praze.⁵⁰

Narátorka Vida N. ve svém vyprávění charakterizuje svoji matku jako chytrou, vzdělanou, zároveň úzkostlivou ženu, která neustále dbala na to, aby členové rodiny „nevyčnívali“, „nekazili si život sobě, ani svým blízkým“.⁵¹ Je otázkou, do jaké míry toto jednání reflektuje běžnou míru konformity přítomnou v majoritní společnosti a do jaké míry je tento přístup také ovlivněn zkušeností příslušenství k židovské identitě (přes rodovou linii jejího manžela), které představovalo hrozbu nejen v době 2. světové války, ale posléze i v době komunistického režimu v Československu po roce 1948. Je to také jedno z možných vysvětlení, proč o svých předcích nechtěla mluvit anebo to, že o nich z nejrůznějších důvodů nemluvila, dalo vzniknout již zmíněným rodinným dohadům o možných, byť nepotvrzených, židovských předcích.

Vida Skalská (1927–2007), jež se dožila 80 let, je pochována v rodinné hrobce na Olšanských hřbitovech v Praze.

2.1.2 Rodinná historie otce

Vidin otec, Vítězslav Skalský, rozený Abeles (1920–2001), pocházel z asimilované, české židovské rodiny, která dodržovala jen základní náboženské úkony v době tzv. velkých svátků, jež zřejmě považovala spíše za projev kulturní příslušnosti k židovství. Narodil se na statku v Tlusticích na Berounsku ve středních Čechách svému otci Josefu Abelesovi a jeho třetí manželce Arnoštce jako nejmladší ze tří společných dětí, které spolu měli (jeho starším bratrem byl již zmiňovaný narátorčin strýc Josef). Dále spolu vychovávali dalších 6 dětí z předchozích manželských svazků, které skončily úmrtím partnera. Rodina Abelesů se věnovala hlavně zemědělství, ale jak vzpomíná narátorčin otec Vítězslav ve svých pamětech, tak se zajímali o modernizaci hospodaření a zavedli nové techniky a postupy ve výrobě.⁵²

Narátorčin otec Vítězslav se dostal (ačkoliv pocházel z mnoha sourozenců a finanční rodinná situace neumožňovala všem dětem platit studia) po ukončení gymnázia na Obchodní

ale její členský průkaz má číslo 34. Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Židovské muzeum v Praze, 3.12.2021, tazatelka Radana Rutová, Archiv ŽM a osobní archiv Vidy Neuwirthové.

⁵⁰ 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky

⁵¹ 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky a také 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky

⁵² Skalský, Vítězslav: Ze vzpomínek osvětimského vězně. Soukromý tisk, 1986, archiv Vidy Neuwirthové.

akademii s výukou v německém jazyce v Praze. Jeho starší bratr Josef už v té době studoval v Praze medicínu. Ve třetím ročníku v roce 1939 byl Vítězslav z rasových důvodů definovaných v norimberských zákonech z německé obchodní akademie vyloučen. Z této doby je také zaznamenána změna rodinného příjmení v mužské linii z Abeles na Skalský ze zřejmého důvodu pokusit se zakrýt židovský původ rodiny a umožnit tak oběma bratrům dostudovat, což se podařilo před vypuknutím 2. světové války pouze Josefovi. Odborné vzdělání v oblasti účetnictví nakonec získal narátorčin otec Vítězslav až po návratu z koncentračních táborů po roce 1945.⁵³

Narátorka Vida N. často přebírá a vypráví příběhy svého otce ze sepsaných pamětí Ze vzpomínek osvětimského vězně, jež jsou pro ni významným životním zdrojem poznání. O jeho válečných zkušenostech vypráví následovně:

„...Ano, táta si prošel Osvětimi, Buchenwaldem, Flossenburgem a z poslední cesty směrem na Dachau se mu podařilo uprchnout z pochodu smrti. Samozřejmě ty nejhorší vzpomínky se vážou k Polsku, když byl poslán do Osvětimi – Birkenau. Táta měl nález TBC v noze, a tak si ho doktor Mengele vybral na nějaký experiment, něco mu do nohy vpíchli a čekali na reakci.“⁵⁴

V další citaci zdůvodňuje, jak se omylem jméno jejího otce ocitlo na zdech Památníku v Pinkasově synagoze⁵⁵ v Praze:

„...když vypravovali [z Osvětimi -pozn.] transport do Buchenwaldu a jeden vybraný vězeň zemřel, nabídl se, že ho zastoupí a pojedje místo něho. Nějak to vyšlo a táta odjel s ostatními z továrny na smrt. Jeho jméno ale v transportní listině nezapsali, a tím se asi stalo, že se později historici domnívali, že táta zemřel v Osvětimi, a napsali také jeho jméno mezi ostatní oběti na stěnu Pinkasovy synagogy. Asi to musel být pro tátu šok vidět později zapsané své jméno na zdi i s datem úmrtí. Tenkrát oslovil někoho z muzea, aby jeho jméno smazali, že je ještě naživu, ale oni řekli, že ho tam nechají, že bude tím pádem asi dlouho živý...“⁵⁶

Svého otce, který se dožil 81 let, Vida N. navzdory jeho hrůzným válečným zkušenostem popisuje podle svých vzpomínek jako veselého, tvůrčího, otevřeného člověka, který si užíval

⁵³ tamtéž

⁵⁴ Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Židovské muzeum v Praze, 3.12.2021, tazatelka Radana Rutová, Archiv ŽM a osobní archiv Vidy Neuwirthové

⁵⁵ Pinkasova synagoga v Praze byla v letech 1955-1960 přeměněna na Památník téměř 80 tisíc českých a moravských Židů, kteří se stali oběťmi šoa. Jejich jména společně s datumem narození a ve většině případů i s datumem posledního transportu, do kterého nastoupili, což je považované za datum jejich úmrtí, jsou napsaná po obvodových stěnách synagogy v hlavní lodi i po stěnách předsíní a galerie. Památník byl poprvé otevřen veřejnosti roku 1960, po roce 1968 byl na více než 20let uzavřen. Plně zrekonstruován a znovu zpřístupněn byl až roku 1995. Informace z webových stránek Židovského Muzea v Praze, <https://www.jewishmuseum.cz/pamatky-a-expozice/expozice/pamatnik-obeti-soa/>

⁵⁶ Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Židovské muzeum v Praze, 3.12.2021, tazatelka Radana Rutová, Archiv ŽM a osobní archiv Vidy Neuwirthové.

života a ke kterému měla a má Vida N. vřelý a blízký vztah. Na několika místech ve svém vyprávění o něm mluví za použití přítomného času.⁵⁷

Vítězslav Skalský (1920–2001) je navzdory svému přiznanému židovskému původu a narátorčině návrhu, že by mohl být pohřben na Novém židovském hřbitově, nakonec uložen v rodinné hrobce své manželky na Olšanském hřbitově.⁵⁸

2.1.3 Rodina narátorky Vidy N.

Narátorka Vida Neuwirthová, rozená Skalská, se narodila v Teplicích roku 1962. Její rodiče – matka Vida a otec Vítězslav Skalští žili v té době v Bohosudově u Teplic v severních Čechách ve vile, kterou sdíleli se strýcem Josefem, bratrem Vidina otce, jenž zde provozoval lékařskou ordinaci. Jak je zřejmé z rodinné historie otce, tak jeho blízký vztah se svým bratrem Josefem je důsledkem faktu, že oba jako jedni z mála členů rodiny přežili válečná utrpení koncentračních táborů. Do Bohosudova se oba bratři, starší Josef a mladší Vítězslav, narátorčin otec (v té době mu bylo 25 let) přestěhovali z místa svého rodiště (obec Tlustice u Praskoles na Berounsku) po nevyjasněných majetkových peripetiích (jejich statek byl v poválečné době obydlen jinou rodinou) a z důvodu touhy začít „nový život“ na novém místě.⁵⁹ Přestěhování z oblasti středních Čech do sudetského pohraničí souviselo

⁵⁷ Místy ve svém vyprávění popisuje narátorka svého otce tak, jak si ho pamatuje z dětství, a přeskakuje přitom z minulého času do přítomného, což dokládá to, že skrze vzpomínání zůstává pro narátorku v její paměti stále živý. Právě zpřítomnění času ve vyprávění je lingvistický způsob, jak zpřítomňovat vzpomínky v aktuálním čase vyprávění „...ale je to taky o tom lidství, některý ty jeho příběhy jsou tak dojemný, že člověk slzí a vlastně si ani nedokáže představit, že ten táta, ktorej je samá sranda a tak jako **píše básničky a je tak jako tady rád, tak jako nák mi vůbec nešlo dohromady s tím, že mohl někde tak strašně trpět a mít 35kg ... a to všechno vlastně přežít, to mě nějak nešlo na rozum, že to jedna osoba tohle všechno může zvládnout přežít a ještě se tak usmívat na ten svět...“ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.**

⁵⁸ Až po smrti obou narátorčiných rodičů došlo ke konfliktu mezi narátorkou Vidou N. a jejím bratrem Tomášem o placení hrobu a o zvýraznění otcovy židovské identity pomocí symbolu Davidovy hvězdy, který narátorka nechala vyrýt k datům jeho narození a úmrtí. Otázka přijetí či nepřijetí židovské identity se tak stala po smrti rodičů výbušným tématem mezi sourozenci. Nápadné upozadění sourozeneckého vztahu v narátorčině vzpomínání na dětství a rodinný život totiž způsobuje fakt, že se se svým bratrem již po desítky let nestýká. Místo toho narátorka kontinuitu rodinné historie demonstruje udržováním kontaktů s širším příbuzenským okruhem zejména skrze rodovou linii svého otce. Snaží se udržovat vztahy se vzdálenými příbuznými, kteří opustili zemi ještě před vypuknutím 2. světové války (nyní jejich potomci žijí např. v Argentíně) a také s přeživšími rodinnými členy žijícími ve Venezuele, Izraeli, či zejména v Austrálii, kam emigroval strýc Josef, s jehož dětmi (bratřanci a sestřenicemi narátorky) udržuje pravidelný písemný, i fyzický kontakt.

⁵⁹ Ve vzpomínkách osvětimského vězně se zachovalo několik svědectví o tom, jak se bratři Josef a Vítězslav potýkali s navrácením svého rodinného majetku poté, co se vrátili z koncentračních táborů. Z vypointovaného ladění a stylu vyprávění těchto svědectví, která reprodukuje i narátorka Vida N. v nejrůznějších rozhovorech, je zřejmé, že se tyto příběhy v rodině již po generaci tradují a slouží nejen k sdílení životních zkušeností a poučení pro budoucí generace, ale mají, byť v tragických souvislostech, i humorný charakter (vypovídají obecně o lidských slabostech, ale i čestném jednání). Skalský, Vítězslav: Ze vzpomínek osvětimského vězně. Soukromý tisk, 1986, osobní archiv Vidy Neuwirthové.

s poválečným vylidněním této oblasti (po odsunu etnických Němců), kde se objevovaly nové příležitosti k bydlení.

Přesto se rodiče narátorky Vidy N. po založení vlastní rodiny (roku 1957 se jim narodil syn Tomáš Skalský) nakonec rozhodli pro přesun z venkovského pohraničí do hlavního města Prahy. Toto rozhodnutí bylo zřejmě motivováno lepšími pracovními nabídkami, získáním prostoru větší anonymity ve velkoměstě a také fyzickou blízkostí narátorčiny babičky Jiřiny (z matčiny strany) v místě bydliště, do jejíhož malého bytu na Praze 6 se v roce 1963 nastěhovali. V té době byl Vidě N. necelý rok.⁶⁰

V této souvislosti je důležité zmínit, že pro židovské obyvatelstvo přeživší pronásledování 2. světové války trval návrat do běžného života nějakou dobu. V případě Vidina otce mu trvalo 10 let, než se vyrovnal se zdravotními následky způsobené válečným utrpením, než dokončil své vzdělání přerušené německou okupací a než našel partnerku k založení rodiny (rodiče Vidy N. se brali v roce 1953).

2.2 Dětství

2.2.1 Rané dětství (60. léta)

Vyprávění Vidy N. o svém ranném dětství v 60. letech v městské části Dejvice tvoří jen velmi okrajovou část jejího vzpomínání. Po nějaké době se rodina přestěhovala od babičky Jiřiny do vlastního bytu v té samé městské části, jež získala na základě bytového pořadníku skrze otcova zaměstnavatele (dělal účetního v podniku).

Vida N. v rozhovorech říká, že byla vychovávána v sekulární rodině: „...samozřejmě vánoční stromeček byl, Velikonoce se nikdy moc neslavily, ale to ty Vánoce samozřejmě ano, a když na Velikonoce je volno, tak proč ne.“⁶¹ Vánoce v době socialistického Československa měly u většinové společnosti spíše konzumní, materialistický charakter a byly slaveny v rodinném kruhu. Představitelé státní ideologie se snažili upřednostňováním konzumního charakteru Vánoc překrýt jeho náboženský původ⁶² a jak je zřejmé z citace narátorky, tak význam těchto svátků pro majoritní společnost byl spojen zejména s dny pracovního klidu.

Další vzpomínku z každodenního života v dětství tvoří následující citace „...I takovým zvykem z doby minulé bylo mít nějakou chatu nebo chalupu. My jsme měli na Berounce chatu, kam

⁶⁰ Ze svého raného dětství narátorka zmiňuje oblíbenou, tradovanou historku o tom, jak spala jako miminko v prádelníku. Touto historkou vysvětluje své osobnostní založení, totiž že jako důsledek stísněného života v přeplněném malém bytě je zvyklá žít od raných let uprostřed ruchu, stále v centru dění. 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

⁶¹ 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

⁶² O konzumním charakteru vánočních svátků pojednává blíže Franz, Martin: Retrojídlo. Jak jsme jedli za socialismu, nakl. CPress, Brno 2020, s. 120–124.

*jsme jezdili každou sobotu neděli. Myslím, že tátovi to potom moc pomohlo, aby tu byl déle, protože tam byl krásný vzduch...*⁶³

Únik do soukromí chat a chalup byl jedním z typických projevů chování obyvatelstva Československa, ke kterému se po společensko-politických změnách vrcholících tzv. Pražským jarem roku 1968, uchýlovali.⁶⁴ Majoritní část společnosti ustoupila od veřejně angažovaných aktivit a stáhla se do soukromí. Ačkoliv důraz na rodinný život tvořil dle narátorčiných výpovědí základ jejího dětství (zřejmě i z důvodu dobového společenského kontextu), tak vzpomínání na soukromé, každodenní příběhy z rodiny představují, jak bylo řečeno výše, spíše okrajovou část jejího vyprávění (a když už se objeví jako např. v citaci výše, tak v souvislosti se vzpomínáním na svého otce).

Dle výzkumů týkajících se rodinné paměti, které vedla např. Radmila Švaříčková Slabáková a kol.⁶⁵ se ukazuje, že narativy většiny rodinných příběhů se vztahují zejména k velkým politicko-historickým událostem. To platí i v případě Vidy N., která se na příkladu dobových událostí kolem roku 1968, tj. době, kdy jí bylo 6 let, detailně věnuje ve svých vyprávěních např. popisu dramatických okolností emigrace svého strýce Josefa z Československa po obsazení země vojsky Varšavské smlouvy.⁶⁶

Narátorka Vida N. strukturuje své vzpomínky na každodennost dětství jako okrajovou epizodu zřejmě také z toho důvodu, že první roky života a raného dětství si jedinec nepamatuje a zná toto období pouze zprostředkovaně. Navíc byla vlastní identita narátorky formována až v pozdějších, pubertálních letech zjištěním židovských kořenů svého otce, a proto tento silný zážitek „odhalení“ svým významem překryl „obyčejné“ zážitky z raného dětství.

2.2.2 Školní vzdělávání (70. léta)

Když Vida N. mluví o svém školním vzdělávání, tak z retrospektivního pohledu interpretuje události a příběhy se znalostí svých židovských kořenů. Zhruba v polovině 70. let se poprvé od rodičů dozvěděla o židovském původu svého otce. Z tohoto hlediska je pro badatele těžké identifikovat, které důležité vzpomínky, pomocí nichž konstruuje své vyprávění, jsou dobově autentické a uvědomovala si jejich význam již v době studijních let, a kterým dává významy až zpětně v souvislosti s vývojem svého životního příběhu.

⁶³ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

⁶⁴ Schindler-Wisten, Petra: O chalupách a lidech. Chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace, nakl. Karolinum, Praha 2017.

⁶⁵ Švaříčková Slabáková, Radmila a kol.: I rodina má svou paměť. Rodinná paměť v interdisciplinárním kontextu. Nakl. NLN, s.r.o. Praha 2018, str. 190-191.

⁶⁶ Dramatický popis strýcovi emigrace je detailně popsán v několika částech vyprávění Vidy N. Zde je stručné shrnutí: Strýc Josef poté, co byl za nedovolenou přípravu k emigraci nejprve na jeden rok uvězněn, se mu teprve poté podařilo v rámci výjezdu na rodinnou zahraniční dovolenou roku 1969, emigrovat. Jeho nejstarší syn ale musel v Československu zůstat několik let a žil s rodinou narátorky Vidy N., než se po letech připojil ke své rodině žijící již v té době v Austrálii. 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky a dále 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

Školní vzdělávání v 70. letech 20. století získala Vida N. na základní škole v Dejvicích s rozšířenou výukou angličtiny a poté na gymnáziu Arabská, kde z ní v roce 1980 maturovala. Zároveň obě školní instituce popisuje jako výjimečné, „zvláštní“ tím, jaké např. jazykové vzdělání v té době umožňovaly, a také tím, jaké studenty z nejrůznějších, od majoritní společnosti „odlišných“ rodin přijímaly k výuce. Z gymnázia Arabská také pocházel její budoucí manžel, Jiří Neuwirth, o jehož „problematickém“ rodinném původu (jeho otec byl vyloučen z KSČ po roce 1968) se zmiňuje v souvislosti s třídou, do které docházel:

„... děti byly z nějakých problematických rodin, třeba byl někdo vyhozený z Komunistické strany nebo pocházel z disidentské rodiny nebo někdo z rodiny emigroval, a tak se ty děti nemohly dostat na dobrou školu. Tak ředitel otevřel jednu třídu z těchto disidentských dětí, a to prostě pro nás byli ti idolové, kteří měli dlouhý vlasy a kouřili o hlavní přestávce na chodbě, a to teda bylo ono! A měli desky s americkými kapelama a odtud byl můj budoucí manžel (smích)...“⁶⁷

Vnímání odlišností spolužáků, kteří jsou jiní a vybočují z dobové snahy komunistického režimu, jež kladla důraz na (vizuální i třídní) stejnorodost, je zřejmá a souvisí s pubertálním obdobím života, pro které jsou tyto jevy charakteristické v rámci hledání vlastní identity. Zároveň i sama Vida N. popisuje svůj fyzický vzhled z gymnaziálních let tak, že z něj vyplývá sounáležitost s touto skupinou mládeže definovanou vnějšími, proti normě rebelujícími znaky:

„...ale vím, že mě neměla ráda naše třídní na tom gymnáziu, protože jsem byla v té době, kdy jsem prostě měla černý šaty a chodila jsem bosa a nosila jsem botu na krku a korálky v hlavě. Když byly třídní schůzky, tak nedoporučovala rodičům, aby jejich dcera nebo syn seděli vedle mě v lavici, takže jsem dost často seděla sama.“⁶⁸

Odlišnost narátorky Vidy N. je charakterizována v tomto úseku vyprávění nikoliv vysloveně na základě svého židovského původu, ale podle vnějších znaků týkajících se zejména vzhledu. Také nezmiňuje paradox, totiž, že i její strýc Josef nelegálně opustil Československo po roce 1968 a na základě toho přišli její rodiče o práci, což nedává do souvislostí se svým působením v této „problematické třídě“. Naopak tento nesoulad ve vyprávění narátorka vysvětluje spíše tak, že „jim pomohli známí“ nebo že se to (míněno emigraci strýce) „podařilo zazdít / zakrýt“.⁶⁹

2.2.3 Ideologické ovlivnění výuky dějepisu na školách

V souvislosti se školní docházkou si narátorka vybavuje nesrovnalosti mezi výukou ve škole a vyprávěním rodičů, což je možné ukázat na následující citaci:

⁶⁷ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ tamtéž

„Tak jsem byla překvapena tím, že táta byl osvobozen americkou armádou, protože jsme se ve škole učili, že nás osvobodila Rudá ruská armáda. Takže jsem teda paní učitelce ve škole řekla, že tam asi bude nějaká chyba, protože tátu teda osvobodili Američani. A ona mi řekla, že to je nesmysl, že to je jenom americká imperialistická propaganda. Takže jsem to teda tátovi řekla a ten se smál a řekl, že paní učitelka má asi pravdu, že to teda asi byli ruský vojáci v amerických uniformách...“⁷⁰

Na příkladu této citace je možné demonstrovat, jak se kolektivní paměť udržovala různými formami institucionalizovaného opakování, např. školní výukou o významných datech v národních dějinách, výstavbou památných míst...atd. V společensko-historickém kontextu v době komunistického režimu v Československu nastoleném několik let po skončení 2. světové války začalo docházet ve státních institucích, např. ve školách, k „přepisování dějin“. Tato tendence měla formu upřednostňování určitých vzpomínek či potlačování vzpomínek jiných tak, aby se vytvořil a upevnil dominantní výklad dějin a jejich „správného poselství“, jež by konvenovalo výkladu dějin prosazovaných KSČ.⁷¹

Přesto se vedle takto kontrolovaných, oficiálních pamětí a způsobů vzpomínání na minulé události tvořily ještě paralelní, v rodinách sdílené a často odlišné kolektivní paměti založené na autentických zkušenostech členů rodiny, tak jak je patrné ze sdílených vzpomínek narátorčina otce, později sepsaných v memoárové publikaci *Ze vzpomínek osvětimského vězně*.

2.2.4 Zájmová činnost (konec 70. let a počátek 80. let)

V návaznosti na vzpomínání na své dětství a rodinný život Vida N. zmiňuje následující větu: *„Od svých asi 6 let, protože jsem ráda zpívala, tak jsem byla zapsána do Kühnova dětského sboru, takže jsem až do svých 18 let zpívala v tomto souboru, což mi potom pomohlo, protože když už mi bylo více, tak jsem se dostala do koncertního oddělení a na rozdíl od ostatních jsem mohla tedy jezdit do zahraničí.“⁷²*

V této jedné větě je zachyceno časové období od roku 1969 (narátorce bylo 7 let) až do roku 1980, kdy jí bylo 18 let. Možnosti vyjždět se sborem do zahraničí popisuje Vida N. zejména

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ Teorii M. Halwbachse o vytváření kolektivní paměti zmiňuje ve svém výzkumu Alena Heitlingerová: *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945*, nakl. G plus G, s.r.o., v Praze 2007, s.55-57. Dále se zde dozvídáme, že podle oficiálního školního výkladu dějin se v době normalizace zdůrazňoval v rámci výuky o 2. světové válce klíčový podíl Rudé armády na porážce fašismu. Zároveň nebyla přiznána výjimečnost utrpení židovského obyvatelstva a případné zmínky o obětech holocaustu se připomínaly jen ve dvou kategoriích – jako národní / československé oběti fašismu a padlí hrdinové, ne jako přeživší členové skoro vyhubeného etnického společenství.

⁷² 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

v souvislosti s možností dovézt si ze západní Evropy nedostatkové konzumní zboží.⁷³ Do ciziny v této době vyjela se sborem několikrát, a to do Itálie roku 1978, do Velké Británie roku 1979 a do Japonska roku 1980.⁷⁴

Dále rozvádí své zážitky z ciziny a shrnuje, že nejvíce si z té doby pamatuje, jak se socializovala s mládeží svého věku v hostitelské rodině (kde při zájezdech přespávali), jak šla s nimi např. do divadla anebo jak je vzali do „nějakého kostela, kde byl punkový koncert“, což pro ni představovalo nevěšdní zážitek.⁷⁵ Svě vzpomínky soustředí zejména na pobyt ve Velké Británii, o návštěvě exotické a zcela kulturně odlišné země, jako je např. Japonsko, se nezmiňuje.

S výjezdy do zahraničí také souvisí administrativní a úřední postup, který musela absolvovat a kde musela „zakrývat“ rodinnou historii, aby povolení k návštěvě zahraničí dostala. Jednalo se zejména o dotazníkové otázky typu, jestli jsou její rodiče v Komunistické straně nebo jestli nemá příbuzné v zahraničí. S dětskou naivitou nejprve zapřela stranictví svých rodičů⁷⁶ a naopak zdůraznila počet příbuzných, jež opustili Československo po 2. světové válce a po roce 1968, aby poté musela dotazník „správně“ přepsat.⁷⁷

Právě na těchto příkladech vzpomínání narátorky lze ilustrovat individuální strategie jednotlivců, kteří se museli naučit, jak „naplňovat“ ideologické nároky autoritativního státního socialismu tak, aby získali výhody a povolení ke vstupu do „zakázané ciziny“. Tyto lukrativní, svým způsobem protekční výjezdy byly typické například pro umělecké či sportovní profese,

⁷³ Vida N. k dovozu nedostatkového zboží dodává následující: „A když jsem byla ještě starší, tak si pamatuju, jak mě vždycky ve škole napsali takový seznam, co mám koupit: Frank Zappa, Rolling Stones, Bob Dylan a džíny, protože když jste ten náctiletý, tak to je to nejdůležitější, co k životu potřebujete – dobrou muziku a džíny, což se teda tenkrát tady nedalo moc dostat.“ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

⁷⁴ Přesné roky výjezdů do zahraničí s Kühnovo dětským sborem si narátorka Vida N. z pochopitelných důvodů nepamatuje, protože školní léta jí splynula do rozlišení na období základního a gymnaziálního vzdělávání. Přesné informace o jejích výjezdech do zahraničí tak poskytly svazky StB, kde je zachyceno vytěžení informací z oddělení pasů a víz, kde žádala o výjezdní doložku. Sběrka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch.č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), uložené v Archivu bezpečnostních složek.

⁷⁵ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

⁷⁶ O možných důvodech členství rodičů Vidy N. v dobových politických stranách a společenských organizacích se zmiňuji v kapitole Židovská identita. V této souvislosti je důležité zaznamenat, jakým způsobem se Vida N. zmiňuje o jejich politické angažovanosti, totiž, že ji uvádí jako vynucenou aktivitu/ vynucené přiznání, na jejímž základě bylo možné realizovat výjezd do zahraničí.

⁷⁷ 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky. Přemysl Houda se v knize Normalizační festival: Socialistické paradoxy a postsocialistické korekce, zabývá podobnými příklady z oblasti folkové scény, kdy organizátoři folkových koncertů museli tvořivě reinterpretovat ideologické symboly, potažmo dobový ideologický jazyk, aby dosáhli svých cílů a mohli uvést na pódia i umělce s nejednoznačnou (případně protirežimní) pověstí. Na výše zmíněném příkladu ze života Vidy N. lze demonstrovat, jak osvojení oficiálního, normalizačního jazyka tvořilo nezbytnou součást performativní výpovědi jedince. Ta se zakládala na tom, že nejprve bylo potřeba přijmout bezchybně oficiální hesla a prohlášení, teprve potom bylo možné realizovat své zájmy a touhy.

dětské či folklorní soubory, vědecká, výzkumná sdružení atd, a souvisely s vývozem a prezentací československé kultury v zahraničí.⁷⁸

I při dalších, již soukromých výjezdech do zahraničí se svým budoucím manželem v první polovině 80. let, tzn. v době mladé dospělosti, které společně podnikli např. roku 1981 do Anglie a Francie (či později v letech 1982 a 1986 do Jugoslávie)⁷⁹, se dle narátorky vyprávění podařilo získat (opět za přispění „nějakého známého“) výjezdní doložku pro sebe i pro něj. Teprve v období mladé dospělosti začala narátorka oceňovat jinakost západních zemí nejen na kulturní, ale i společensko-politické úrovni ve srovnání se situací v rodné zemi. Cestování tedy pro ni znamenalo výraznou možnost nejen přístupu k nedostatkovému, konzumnímu zboží, ale také možnost porovnat různé způsoby života, a to nejen v západní Evropě, ale například při návštěvě Jugoslávie, která se dle narátorky popisu nacházela na hranici mezi východem a západem, komunismem a kapitalismem. Tuto cestovatelskou etapu popisuje v paletách barev, což je typický znak vzpomínání této generace, která přejala popis doby před rokem 1989 v barvách šedé (dle zpopularizovaného termínu v eseji Jiřiny Šiklové o tzv. šedé zóně), případně rudé (odkaz na symbol rudé hvězdy).⁸⁰

2.3 Odhalení židovských kořenů

Období poloviny 70. let je pro Vidu N. důležité i z toho důvodu, že se v této době poprvé dozvěděla o židovských kořenech svého otce. V následující citaci Vidy N. sděluje, co pro ni toto odhalení znamenalo. Narátorka říká:

„...tak trošku mi bylo divné, že má táta to číslo na ruce. My jsme se nijak zvlášť o židovské problematice nebo ne problematice, ale historii, která je tu už od 10. století, tak my jsme se o tom ve škole moc neučili, tak mi ani nenapadlo za tím jít. A když jsem se táty na to občas ptávala, tak říkal, že to je takové číslo do nebe nebo telefonní číslo a nějak o tom nechtěl moc mluvit. Pravděpodobně oba s mámou čekali, až mně a bratrovi bude víc let, abychom to lépe pochopili. Což se teda stalo, když mě bylo 14 a bratrovi 19, ale vlastně ani v tom věku pořádně nevíte, co si s tím počít, jestli na to být pyšný, nebo radši o tom nemluvit, nebo vlastně jestli je to dobré nebo špatné (smích).“⁸¹

⁷⁸ O vývozu a prezentaci československé kultury v zahraničí píše např. Stavělová, Daniela: *Tíha a beztíže folkloru. Folklorní hnutí 2. poloviny 20. století v českých zemích*, nakl. Academia, Praha 2021.

⁷⁹ Záznamy o zahraničních výjezdech Vidy N. a jejího budoucího manžela Jiřího Neuwirtha lze najít ve svazcích StB, kde je zachyceno výtěžení informací z oddělení pasů a víz, kde žádala o výjezdní doložku. Sbírká Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch.č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), uložené v Archivu bezpečnostních složek.

⁸⁰ 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky. O popisování doby normalizace za použití barevných odstínů šedé píše Vaněk, Miroslav: *Twenty Years in Shades of Grey? Everyday Life During Normalisation Based on Oral History Research*. In: McDermott, K., Shibble, M. (eds) *Czechoslovakia and Eastern Europe in the Era of Normalisation, 1969–1989*. Publisher Palgrave MacMillan, Cham, 2022.

⁸¹ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

Jak jsem již zmiňovala dříve, tak v době školního vzdělávání v 70. letech byla Vida N. vystavena ideologickému ovlivňování výuky dějepisu na školách, tzn. neměla možnost získat v rámci vzdělávání ve státní instituci informace o tehdejších soudobých historických událostech, jejichž tragické důsledky se týkaly i části její rodiny, v plném rozsahu. U majoritní společnosti po roce 1968 navíc probíhalo povinné seznamování se s ideologickým dokumentem „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“, v kterém byli očerňováni politici židovského původu za údajné snahy o reformu komunistických idejí vrcholící v tzv. Pražském jaru.⁸² Také mezinárodní situace ovlivňovala způsob nazírání na místní židovskou komunitu. V „obrodných“ 60. letech, kdy se narátorka Vida N. narodila, sice došlo k náboženskému a kulturnímu uvolnění ve společnosti a židovská témata začala být v jednu chvíli i „módní intelektuální záležitostí“⁸³. Avšak zejména po roce 1967, kdy proběhla šestidenní arabsko – izraelská válka a kdy většina východoevropských zemí včetně Československa přerušila oficiální, diplomatické styky s Izraelem, byl obnoven státem podporovaný antisemitismus.⁸⁴ Generace narátorky Vidy N., která se narodila na počátku 60. let, tedy dospěla do školních let v 70. letech, kdy už bylo opět obtížné o svých židovských kořenech veřejně mluvit či se k nim přiznat.

Situace židovské komunity nebyla v době 70. let ideální. Státní orgány bedlivě sledovaly židovské obce, které měly povoleny jen základní náboženské úkony pouze o některých dnech (sobota) a svátcích. Mezi lety 1970–1984 také nebyla obsazena funkce vrchního rabína v zemi a komunita byla celkově oslabena po emigrační vlně po roce 1968, kdy se odhaduje, že zemi opustilo až 6 tisíc obyvatel židovského původu (včetně narátorčina strýce Josefa).⁸⁵ Taktéž od roku 1972 byl zahájen tajný program Ministerstva vnitra zvaný Pavouk, jehož cílem bylo sledování československých Židů a vytvoření jejich kartotéky, která čítala až 8 tisíc jmen. Tato

⁸² V „normalizačním dokumentu“ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ (prosinec 1970) jsou opakovaně na několika místech obviňováni vedoucí představitelé (jmenovitě F. Kriegel, J. Pelikán, A. Lustig, E. Goldstucker a další) tzv. Pražského jara ze sionistického spiknutí, citují: „Značný vliv v boji proti socialismu v ČSSR měly síly, které se angažovaly z pozic sionismu, jednoho z nástrojů mezinárodního imperialismu a antikomunismu“. Poučení z Krizového vývoje ve straně a společnosti po XXIII. Sjezdu KSČ, Ústřední výbor Komunistické strany Československa, prosinec 1970, archiv Ústavu soudobých dějin AV ČR, dostupné z: http://www.dejinyksc.usd.cas.cz/vnitrostranicke-informace-sekretariatu-uv-ks/doc_details/137-poueni-z-krizoveho-vyvoje-ve-stran-a-spolenosti-po-xxiii-sjezdu-ks.html

⁸³ Pojem „židovství“ jako „módní záležitosti“, která se rozšířila díky populární kultuře do majoritní společnosti, lze doložit např. na události znovuoobjevení díla spisovatele Franze Kafky během mezinárodní konference konané na zámku Liblice v roce 1963. V této době také začala vycházet první románová literatura s židovskou tematikou (např. Arnošt Lustig) a filmy o holocaustu (např. Obchod na korze z roku 1965, který získal i filmové ocenění Oskar za nejlepší cizojazyčný film). Čapková, Helena: Židé v českých zemích. Společná cesta dějinami, nakl. NLN, s.r.o., Praha 2022, str. 328-329.

⁸⁴ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti., nakl. Marenčin PT, Nitra 2016, s. 270-271.

⁸⁵ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa. Identita zraněné paměti., nakl. Terenčin PT, Nitra, 2016, s. 235.

tajná akce měla sledovat proces probíhající asimilace a vyhodnocovat faktory, které ji narušují.⁸⁶

Z výše uvedené narátorky citace se také dozvídáme o pocitech zmatení a znejistění, které po objevení židovských kořenů přes otce Vida N. vnímala. Můžeme se na tomto místě ptát, kdy je vhodná doba svým potomkům sdělit rodinné kořeny či rodinné vazby, jež mohou narušit jejich do té doby se formující sebeidentifikaci. Ze sociologického průzkumu, který je zpracován ve studii Aleny Heitlingerové, *Ve stínu holokaustu a komunismu*,⁸⁷ vychází najevo, že většina respondentů označuje období 10–15 let, kdy se poprvé dozvěděli o svém židovství. Buď jim to řekli rodiče anebo jiní rodinní příslušníci, nebo se to dozvěděli náhodou z nevhodných narážek ze svého okolí.

Ukazuje se tedy, že moment „odhalení“ není zapříčiněn pouze vědomým rozhodnutím samotných rodičů, ale souvisí i s vnějšími faktory. Důvody, proč rodiče židovského původu přeživší holokaustu o své minulosti s dětmi předtím nemluvili, vysvětluje Alena Heitlingerová následovně. Zmiňuje tzv. „mlčenlivé spiknutí“ o holokaustu, jež byla jedna z úspěšných rodičovských strategií, jak se vyrovnat s hrůzami válečné doby. Jeden z hlavních důvodů pro mlčení rodičů bylo jejich přání pokročit dál se svými životy a nezabývat se dále utrpením válečné doby. Tato generace rodičů je charakterizována naprostou oddaností svým dětem a rodinnému životu, podporou dobrého vzdělání svých dětí, které jim na rozdíl od majetku nemůže nikdo vzít a také posílením ateistických sklonů.⁸⁸ Rodiče této tzv. druhé generace přeživších, do které patří i Vida N., kteří neemigrovali, dávali přednost kulturní a národní asimilaci a často se přiklonili k socialismu a komunismu.⁸⁹

⁸⁶ O tzv. akci Pavouk se lze blíže dočíst v publikaci Šmok, Martin: *Labyrintem normalizace, Labyrintem normalizace – Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2017, s. 13–21.

⁸⁷ Heitlingerová, Alena: *Ve stínu holokaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945*, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007, s. 96.

⁸⁸ Tamtéž, s. 83.

⁸⁹ Vida N. členství svých rodičů v KSČ sama ve svém vyprávění nezmiňuje. Ze svazku StB pod krycím jménem „Petra“, vedeným na narátorku Vidu N. a evidovaným pod archivním číslem: KR -848531 MV (v Archivu bezpečnostních složek) lze dohledat z doby otevření svazku dne 16.1.1986 vytěžené informace z OPV (odbor pasů a víz) Praha 6, kde jsou uvedeny informace o jejích rodičích a blízkých příbuzných. Zde lze najít při žádostech jejích rodičů o výjezdy do zahraničí informace, že její otec Vítězslav Skalský byl členem KSČ a členem OV (okresního výboru) na Praze 4 a její matka Vida Skalská byla členkou KSČ, ZV ROH (závodního výboru Revolučního odborového hnutí), SČSP (Svazu Československo-sovětského přátelství) a SPB (Svazu protifašistických bojovníků). Není zde zmíněno, od jakého roku byli rodiči členy těchto politických a společenských organizací, neboť přesný seznam členů není dohledatelný.

Na přímou otázku tazatelky narátorka zmínila, že to bylo po roce 1968, po emigraci strýce Josefa do zahraničí. Nad svazky StB jsem vedla s narátorkou Vidou N. třetí rozhovor v září 2022. Právě zde narátorka interpretuje členství rodičů v politické straně KSČ a dalších dobových společenských organizacích jako „úlitbu režimu“, zejména s ohledem na to, aby děti mohly vystudovat. Říká doslova: „...protože nám teda odjel strejda do Austrálie ilegálně a my jsme o hodně přišli, naši přišli o práci a bylo by hodně těžké nás dostávat na vysokou, tak myslím, že to tak nějak vyplynulo, že tím by nás mohli tak trošku jako pokrýt. Myslím, že si mysleli, že tohle by jim pomohlo jako takový krycí manévr...“ 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

2.4 Mladá dospělost

2.4.1 Ústřední loutkové divadlo (1981)

Než se pustím do podrobnějšího zkoumání konkrétních uměleckých formací ve spojení s Vidou N., tak je nutné se nejprve zastavit u jejích profesních, uměleckých začátků, které se datují na počátek 80. let, kdy se po skončení studia na gymnáziu (1980) přihlásila na DAMU. Jelikož na první pokus přijímacím řízením neprošla úspěšně, tak jí byla zdejšími pedagogy nabídnuta možnost vyzkoušet si praxi v Ústředním loutkovém divadle, na jedné z jeho scén nazvané divadlo Sluníčko, které sídlilo v dnešním Dětském domě Na Příkopcech.⁹⁰ V tomto divadle rozšiřovali herecký soubor o nové posily z mladší generace, a právě zde začínali i další studenti či adepti na studium DAMU svoji aktivní hereckou činnost.

O této studijní přípravě Vidy N. referuje jako o „loutkárně“ nebo o „alternativní škole“ a má tím na mysli, že vedle loutkářského a hereckého vzdělávání přímo v praxi mohla zároveň navštěvovat i přednášky na DAMU – na katedře Alternativního a loutkového divadla. Podmínkou získání osvědčení o odborně vedené loutkářské a herecké přípravě bylo možné získat až po 3-4 letech působení v souboru. Nové přijímací zkoušky na DAMU již neabsolvovala.⁹¹

Jak je zřejmé z názvu divadla – Sluníčko, tak tento divadelní soubor cílil zejména na dětské publikum, které má svá divácká specifika. Profesionální loutkoherec a narátor v mém výzkumu, Vladimír Tausinger, který zná Vidu N. nejen z jejího angažmá v Ústředním loutkovém divadle, ale také se herecky účastnil divadelních představení v rámci dětského divadla Feigele a později v 90. letech s ní vyjížděl na kulturně-vzdělávací programy po školách v regionech, o loutkohereckém působení Vidy N. říká:

S touto přiznanou výpovědí Vidy N. zřejmě také souvisí její silný antikomunistický narativ, který se u ní pravidelně ve vyprávění objevuje. Uvědomuje si, že v rámci vyjednávání s představiteli komunistického režimu a zabezpečení klidného rodinného života byli její rodiče (a částečně i sama narátorka, jak ukáží v následující kapitole o její umělecké činnosti před rokem 1989) nuceni k ústupkům ve formě vyjádření podpory tohoto politického režimu a jeho společenských organizací. Právě tato frustrace z pocitu „vynucovaných ústupků“ se po roce 1989 transformovala do otevřeného antikomunistického narativu, který navíc konvenuje současnému, postsocialistickému, společenskému narativu, jež se skrze silně hodnotící optiku dívá na členství v KSČ před rokem 1989. Z tohoto důvodu zřejmě narátorka toto členství rodičů příliš nezdůrazňuje. Blíže se touto problematikou zabývá Françoise Mayer v knize Češi a jejich komunismus: Paměť a politická identita, nakl. Argo, Praha 2009.

⁹⁰ Ústřední loutkové divadlo mělo dvě scény. Jedna se jmenovala divadlo Sluníčko a druhá Divadlo Loutka, sídlící v dnešním Slovanském domě na Senovážném náměstí. Později bylo divadlo Sluníčko zrušeno a po roce 1989 se divadlo přejmenovalo na Divadlo Minor, které působí na pražské divadelní scéně pro děti do dnešních dnů.

⁹¹ 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky + 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

„... oceňuji u Vidy, že dělá velice dobré divadlo pro děti, nejenom to, jak se děti dívají na to divadlo, ale že pracuje s dětma pomocí divadla velmi dobře a využívá možností, co divadlo nabízí... Troufám si tvrdit, že co se týče velkého divadla..., [tak] mají za cíl nastudovat představení a pak ho prezentovat a hrát. Kdežto Vida to využívá v širším slova smyslu, že je to vlastně i edukace nebo výchova dětí, že je to rozšiřování jejich obzorů pomocí divadla. A pak taky dělá velmi dobré divadlo.“⁹²

Vedle výše zmíněné citace jsou to zejména narátorky ženského pohlaví z mého výzkumu, které se v roli rodičů dětí, jež chodily na představení jako diváci nebo se aktivně podílely na divadelní činnosti organizované Vidou N., opakovaně vracely ve svém vyprávění k tomu, že vyjadřovaly obdiv k nasazení, vytrvalosti a trpělivosti narátorčiny práce s dětmi.⁹³ Skloubení citu pro specifickou práci s dětskými herci a publikem, kterou rozvíjela Vida N. od svých divadelních počátků, s motivací nejenom děti bavit, ale i je nenásilnou formou vzdělávat, (zejména v souvislosti s jejím působením v divadle Feigele), prosvítá ze všech dostupných pramenů.

2.4.2 Vznik dětského divadla Feigele

S přelomem 70. a 80. let se datuje první seznámení Vidy N. s kulturními akcemi pořádanými na Židovské obci v Praze. Poté, co po opakovaných žádostech přiměla svého otce Vítězslava k tomu, aby se na židovskou obec zapsal, tak mohla jako jeho dcera začít tyto aktivity navštěvovat. Jak ukáží na následující citaci, byla to zejména představení pro děti, která se pořádala k „povoleným“ oslavám Chanuka a Purim⁹⁴ přímo na půdě židovské obce. Zde si Vida N. poprvé uvědomila, že by se sama chtěla zapojit do tvorby programu pro děti.

⁹² Rozhovor s Vladimírem Tausingerem, 5.5.2022, archiv tazatelky.

⁹³ Citace narátorky Lucie Lucké: *„...byli jsme vděční, že si děti Vida odvede na nějakou dobu a něco s nima dělá hodnotného, co se nám všem líbilo. Já jsem teda byla strašně ráda, že se tam moje děti alespoň k historii přitochí, něco se dozvědí, a to formou nenásilnou. Tak jsem si říkala, to je ono.“* Rozhovor s Lucií Luckou 7.5.2022, archiv tazatelky. Podobně se vyjadřuje i narátorka v mém výzkumu Hana Králová. Rozhovor s Hanou Královou, 24.5.2022, archiv tazatelky.

⁹⁴ Židovské svátky Chanuka a Purim, jsou spíše židovskými slavnostmi, než svátky, protože při nich neplatí úplný zákaz práce. Byly zavedené až v pobiblické době na počest významných historických událostí a mají veselý, oslavný charakter. Chanuka, která se slaví podle pohyblivého židovského kalendáře většinou v prosinci, se překládá jako „Svátek zasvěcení“, Purim jako „Svátek losů“ a slaví se přibližně v měsíci březnu. Symbolem slavnosti Chanuka je osmiramenný svícen, na kterém se každý den zapaluje jedna svíčka na připomínku zázraku, kdy po znovu zasvěcení jeruzalémského chrámu po vítězné bitvě židů v pol.2.st.př.n.l., vydržel olej ve svícnu 8 dní. V době chanukových slavností dostávají děti každý den dárek a pořádají se kulturní představení s různými náměty. Naproti tomu purimový svátek se slaví jen jeden den a téma kulturních představení je spjata výlučně s textem biblické knihy Ester, která svojí odvahou zachránila Židy před vyhlazením (4.st.př.n.l.). Na oslavu této události se pořádají veselé hostiny, kdy je přikázáno jíst a pít (alkohol) do sytosti. Pavlát, Leo (editor): *Židé – dějiny a kultura*, nakl. Židovské muzeum v Praze, 2005 nebo také Divecký, Jan: *Židovské svátky – Kalendářem od Pesachu do Purimu*, nakl. P3K, Praha 2005.

„...když jsem tam přišla během zimního svátku, tak jsem si říkala, že už pracuju s dětma v loutkovém divadle, takže bych taky něco mohla udělat tady pro ty děti. Takže jsem tam přišla na zimní svátek Chanuka, který je historický svátek a nemá s Vánoci samozřejmě nic společného. A teď tam byla nějaká známá pantomimická skupina, začali tam stavět vánoční stromeček na podium a dětem vybízely, aby ho ozdobily. Tak jsem jim mírně naznačila, že tady to asi není to nejlepší. A pak jsem si řekla: tak dost! Protože tohle byla skoro jediná možnost, jak dětem něco říct, tak to musíme udělat nějak jinak. Tak jsem poprosila jednoho kolegu, s kterým jsem hrála loutkové divadlo, že bychom tam udělali nějaký příběh o Abrahámovi. Tak ten jsme udělali, a pak jsem si řekla, že by možná ještě bylo lepší, kdyby to hrály ty děti, že si to budou lépe pamatovat...“⁹⁵

V této citaci tedy Vida N. popisuje počátky zrodu dětského divadla, jehož aktivita a obliba v rámci židovské komunity trvá do dnešních dnů.⁹⁶ V citaci Vida N. také zachycuje dobovou snahu o kulturní unifikaci společnosti skrze rituál zdobení (vánočního) stromečku. Jak jsem již zmiňovala v předchozí části, vánoční oslavy byly v době tzv. normalizace vnímány zejména jako sekulární, rodinná oslava, kterou v různých formách přejímalo i zdejší obyvatelstvo židovského původu.⁹⁷

V době 80. let bylo setkávání v rámci povolených oslav (náboženských) svátků na židovské obci jediná možnost, jak udržet vzájemný kontakt širší pospolitosti židovské komunity (tzn. sekulárních Židů s Židy ortodoxními). Vida N. si uvědomila vzdělávací potenciál těchto setkání, při kterých mohla seznámit děti s židovskou kulturou a tradicemi, neboť žádná oficiální výuka nejen náboženství, ale také výuka vztahující se např. k historii židovského etnika, biblickým příběhům či kulturním tradicím, v té době neexistovala.⁹⁸ Vida N. v rozhovorech zmiňuje, že její cesta k židovství začala až v pozdním, adolescentním věku, proto si uvědomovala důležitost pomoci dětem s objevováním svých židovských kořenů již od raných let života právě formou jejich zapojení do divadelních představení.

Založení dětského divadla Feigele má tedy pedagogické, vzdělávací ambice, ale samozřejmě také sloužilo k pobavení a oslavě židovských slavností, jež mají veselý charakter (Chanuka a Purim). Z Vidy N. se tedy stala nejenom aktivní, zakládající členka souboru (společně s dětmi hrála divadelní role), ale stala se zároveň i režisérkou, scénáristkou, dramaturgyní, autorkou

⁹⁵ Viz 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky

⁹⁶ Název divadla Feigele pochází ze zdobně slova pták – tzn. ptáče, čili feigele, o kterém se zpívá v ukolébavce „Lulinke mein feigele“, kterou nazpívala Vida N. v rámci svého působení v pěveckém souboru Mišpacha. Jedná se o chasidskou lidovou píseň zpívanou v jidiš.

⁹⁷ Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007, str. 75. Z výzkumu Aleny Heitlingerové se dozvídáme, že ačkoliv mohl být některým židovským rodinám křesťanský aspekt Vánoc nepřijemný, tak nechtěli, aby se jejich děti odlišovaly od ostatních. Proto přijaly poloviční kompromis, jako třeba kapra k večeři a žádný stromeček, nebo stromek, ale místo kapra „gefилte fiš“ [speciální úprava rybiho pokrmu podle rituálních, košer jídelních pravidel – pozn].

⁹⁸ Teprve od roku 1984, po dlouhém časovém přerušení datujícím se od roku 1970, kdy neměla židovská náboženská obec v Československu vrchního rabína, se této funkce ujímá rabín Daniel Mayer, který náboženskou výuku vyučuje v soukromí svého bytu. Šmok, Martin: Labyrintem normalizace – Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti, Židovské muzeum v Praze, Praha 2017, str.41.

písňových textů, kostymérkou atd. Právě náročnost těchto rolí skloubených v jedné postavě Vidy N. je oceňována mnohými účastníky představení této autorské, divadelní formace.

Za dobu existence divadla Feigele před rokem 1989 nastudovala Vida N. s dětmi mnoho variací na biblické příběhy o královně Ester, o Jonášovi, Rút, Mojžíšovi, stvoření světa, hrály se také židovské legendy např. o Golemovi.⁹⁹ Narátoři jednohlasně zdůrazňují neuvěřitelnou variabilitu a kreativitu představení, kdy se zejména na purimový svátek hrála obměna hry o Ester, a to pokaždé v jiném provedení.¹⁰⁰ V dalších částech vyprávění narátoři oceňují, že do divadelních her pro potřebu snadnějšího (a zábavnějšího) nastudování dětskými herci přidávala Vida N. lidové, židovské písně, které volně přeložila z původního jazyka jidiš nebo jim skládala autorské texty v češtině.¹⁰¹

Co se týká organizace činnosti divadla Feigele v 80. letech, tak jak již bylo několikrát zmiňováno, aktivity na půdě židovské obce byly nejen monitorovány, ale jejich četnost byla omezována představiteli státních úřadů (např. sekretariátem pro věci církevní při Ministerstvu školství a kultury).¹⁰² Aby si židovská obec v této době mohla uchovat možnost být omezené, ale alespoň nějaké náboženské, potažmo i společenské aktivity (např. v poskytování služby košer jídelny či kulturních programů v době svátků), tak na oficiální úrovni museli její hlavní představitelé ve větší či menší míře vyjednávat se zástupci dozorujících státních orgánů. Obecně se předpokládalo, že jsou na obci členové, kteří byli donuceni či aktivně spolupracovali se složkami Státní bezpečnosti (StB), jež židovskou komunitu od začátku 70. let sledovala (viz již zmíněný program Pavouk). Taktéž obsah her a programu kulturních akcí byl pečlivě monitorován, k čemuž Vida N. dodává:

„...jak jsme vystupovali na obci, tak to nebylo tak jednoduché a přímočaré, protože před každou akcí se muselo na speciální oddělení a muselo se žádat o povolení, že může být svátek a co bude na programu. Takže to se vždycky nějak semlelo, že to je nějaká pohádka, ale většinou ty pohádky byly ty biblické příběhy, které se vázaly k tomu svátku. Na sto procent

⁹⁹ Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Židovské muzeum v Praze, 3.12.2021, tazatelka Radana Rutová, Archiv ŽM a osobní archiv Vidy Neuwirthové.

¹⁰⁰ Citace narátora v mém výzkumu – Matyáše Neuwirtha: „...protože když už po třicáté hraje o královně Ester, protože ten svátek nejde vůbec bez tohoto příběhu udělat, tak to prostě musíte zahrát jinak. Jednou myslím, že to dokonce zkusila do veršů, což bylo docela náročné, ale spíš jde o to, že pokaždý se musí vymyslet nějaký vtíp a nejenom jeden...“ Rozhovor s M. Neuwirthem, 1.8.2022, archiv tazatelky.

¹⁰¹ Na základě této hudební činnosti, jež byla nedílnou součástí divadelních představení, později natočila Vida N. ve spolupráci s historicky první dětskou herečkou, která hrála v divadle Feigele roli princezny Ester, Helenou Diveckou, a také s Petrem Vackem a sborem dětí z Lauderovy školy, CD Tancuj a zpívej! (Dětské písně k židovským svátkům), vydaly Lauderovy školy při Židovské obci v Praze, prosinec 2015.

¹⁰² V některých případech však byly kulturní akce a jiné aktivity na půdě židovské obce omezovány i samotnými vedoucími členy obce. Ve svazku StB vedeném na na narátorku Vidu N. se např. zachovala zpráva od agenta s krycím jménem Ludvík ze 17.11.1986 o sporu rabína Mayera s tajemníkem Taussigem. Tajemník mimo jiné nedoporučuje nácvič divadla na obci z možného důvodu teroristického útoku, což rabín Mayer komentuje jako vrchol demagogie a ukazuje tak, že toto alibistické odůvodnění se nezakládalo na hrozícím reálném nebezpečí, ale mělo sloužit za použití dobového politického narativu k omezování kulturních aktivit na obci. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), uloženo v Archivu bezpečnostních složek.

*vím, že tam určitě nějakí informátoři byli a ještě sledovali, jestli je to v pořádku, ale protože byli většinou docela blbí, tak jim to většinou ani nedošlo, takže mně se vlastně nic moc nedělo...*¹⁰³

Navzdory obecně sdílenému předpokladu, že „vnitřní informátoři“ by mohli pocházet přímo z tehdejšího židovského společenství, tak referuje Vida N. v této citaci pouze na dohlížející osoby „zvnějšku“, které byly posílány na kontrolu představení státními orgány. Při prvním orálně-historickém rozhovoru si narátorka Vida N. ještě nebyla vědoma existence svazků StB, jež na její osobu byly vedeny zejména z toho důvodu, aby byl sledován její vliv a účast na potenciálním „šíření sionismu mezi mládeží“. Jelikož neznala tento primární zdroj informací, tak nezmiňuje v rozhovoru možnost existence i „vnitřních informátorů“, jenž by donášeli informace přímo na její osobu. Z citace je zřejmá snaha Vidy N. o polarizované vyhodnocování (kulturních) aktivit na židovské obci v kategoriích „my“ (soudržní členové židovské komunity) versus „oni“ (zástupci dohlížejícího státního aparátu, jejichž kognitivní schopnosti nelichotivě popisuje slovy „byli docela blbí“). S pozdějším uvědoměním si tohoto významového rozporu, totiž že opravdu konkrétní lidé, které osobně znala, s StB spolupracovali, se Vida N. do dnešních dnů vyrovnává, jak dále ukáží na její interpretaci spolupráce s rabínem Danielem Mayerem.

V této souvislosti je vhodné zmínit i kulturní událost, která demonstruje, že ne všechny divadelní představení prošly „bez povšimnutí“ státního dozoru, zejména pokud se do nich zapojili členové tehdejšího disentu. Např. purimová hra z roku 1981, kterou napsal Karol Sidon, jež po podepsání Charty 77 tvořil pod skrytým jménem, a na jejíž generální zkoušku probíhající v Maiselově synagoze pozval rodiny tehdejších disidentů (mezi něž patřili např. Ivan Klíma s rodinou či Leo Pavlát s rodinou, Jiří Daníček, Ota Ornest atd) vzbudila u tajné policie nebývalý zájem.¹⁰⁴ Karol Sidon byl během zkoušky zatčen a v následujících letech emigroval z Československa. Neschopnost vedení obce zabránit propojení židovské komunity se členy disentu pak způsobilo i vynucené a nevítané změny ve vedení obce, např. Desider

¹⁰³ 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

Přesto záznamy sdílených informací pocházejících přímo od členů obce existují v dochovaných primárních pramenech. Ze svazků StB se např. dozvídáme, že purimového divadelního představení konaného 23.3.1986 se herecky účastnila skupina 12 dětí. Na představení bylo pozváno více než 100 dětí, ale v den představení byla přítomna asi polovina. Důvěrník StB pod krycím jménem Kult/Kultura dále popisuje, že „děti hrály v kostýmech a měly představení dobře připravené.“ Z dětského hereckého kolektivu znal „důvěrník“ [specifické označení funkce informátora StB – pozn.] pouze dvě děti rabína Mayera a vedoucí souboru Vidu Skalskou [narátorka Vida N. – pozn.]. Vystoupení bylo organizováno rabínem Mayerem a bylo povoleno církevním odborem NVP. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), uloženo v Archivu bezpečnostních složek.

¹⁰⁴ Vida N. o této události, kterou zná pouze zprostředkovaně, vzpomíná v 1.rozhovoru, 18.10.2021, archiv tazatelky. Podrobněji je událost zachycena ve vzpomínkách Leo Pavláta, Osudy Leo Pavláta, ČRO Vltava, 12.6.2023, dostupné z:

<https://vltava.rozhlas.cz/je-treba-byt-vdecny-za-co-je-osudy-leo-pavлата-novinare-spisovatele-a-diplomata-9009576>

Galský byl odvolán z funkce předsedy Rady židovských náboženských obcí (RŽNO) a také tajemník Artur Radvanský, jež byli nahrazeni „poslušnými“ členy.¹⁰⁵

Co se týká organizace samotné divadelní aktivity, tak z výše nastíněných důvodů, totiž nemožnosti nacvičovat hry přímo na obci, Vida N. navštěvovala s dětmi byt tehdejšího rabína Mayera, kde zkoušky probíhaly jednou týdně. Zkoušet se začínalo 2-3 měsíce před premiérou hry, která se uskutečnila pouze v rámci oslav svátků. Z vyprávění pamětníků se dozvídáme, že i byt rabína ve Veleslavínově ulici na Praze 1 byl kontrolován, před vchodem stálo neustále auto, jehož posádka si zaznamenávala, kdo k rabínovi dochází.¹⁰⁶ Po roce 1989 taktéž vyšlo z analýzy zachovaných archivních materiálů StB najevo, že byt byl odposloucháván tajnou policií. Narátorka charakterizuje tuto aktivitu scházení se v bytě rabína následovně:

„...A tak se nakonec se zkoušelo u rabína doma, to byly krásné podvečery, protože v jednom pokoji byli rodiče, v druhém byly děti se mnou, a tam se zkoušelo. A paní rabínová nám uvařila moc dobrou polévku, takovou už jsem nikdy nejedla, a pak už se jenom zpívalo a kritizovalo se politiky a kritizovalo se lidi na obci a byl to takový příjemný večer, stalo se mi druhým domovem...“¹⁰⁷

U rabína doma Vida N. nejen nacvičovala s dětmi divadelní hry, ale i se seznamovala hlouběji s židovskou kulturou, hebrejštinou, poměry na obci a jak zmiňuje v citaci, toto místo a pocit sounáležitosti společenství okolo rabína Mayera v ní vyvolávaly pocit „druhého domova“. Zvláště když si uvědomíme, že ve svém pravém domově vnímala obavy rodičů, že se příliš zajímá o svou židovskou identitu, proto jim také mnohé ze svých tehdejších myšlenek, pocitů či obav raději nesvěřovala.¹⁰⁸

Dalším momentem kromě vedení dětského divadelního souboru Feigele, který ukazuje na úzkou provázanost Vidy N. s jejím působením v rámci tehdejší židovské komunity, je i utajované setkávání se zahraničními židovskými aktivisty z Jewish Joint Distribution Committee, kteří do země přiváželi materiály potřebné k praktikování židovské víry či provozování kulturních aktivit zaměřených na židovské společenství. Při těchto setkáních, která probíhala většinou na narychlo domluvených veřejných místech, např. tramvajových zastávkách, ale někdy i u rabína doma, dostávala narátorka od aktivistů jménem David a Sára

¹⁰⁵ Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007, str.50

¹⁰⁶ Rozhovor s Pavlem Králem, 26.5.2022, archiv tazatelky, v kterém narátor retrospektivně popisuje zkoušení u rabína v bytě jako velký zážitek. Z perspektivy desetiletého dítěte se jistě jednalo o „dobrodružnou“ záležitost, obzvláště když byl rodiči upozorňován, aby o těchto aktivitách s nikým nemluvil. Také sama narátorka Vida N. vzpomíná na okamžik, kdy dle její interpretace dostala varování o svém možném sledování. Následující citací od neznámého člověka měla být prý odrazena od svých dalších návštěv v rabínově bytě: *„...když jsem vkročila do domu, kde bydlel rabín, tak mě někdo z ulice zastavil a říkal: Kolik vám je let, to byste se už měla vdát, ne? A zase odešel.“* 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

¹⁰⁷ 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

¹⁰⁸ 3. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

např. kazety s židovskými písněmi, texty k židovským tradicím, dreidly¹⁰⁹ pro svátek Purim, praporky Simchat Tora¹¹⁰ atd.¹¹¹ Tato aktivita narátorky Vidy N. ukazuje na její zájem o prohlubování znalostí vztahujících se k poznání svých židovských kořenů i aktivní práci pro rozvoj židovské komunity.¹¹²

2.4.3 Členkou pěveckého souboru Mišpacha

Jak již bylo zmíněno výše, tak způsoby prezentace židovské identity ve zkoumaném období 80. let, kdy narátorka začala se svojí uměleckou aktivitou, souvisí mimo jiné s vytvářením neformálních kulturně-společenských spolků, které se v 80. letech organizovaly vně židovské obce. V případě Vidy N. se jedná o založení a vedení dětského souboru později pojmenovaném Feigele, ale také o její účast v pěveckém spolku Mišpacha.

Ještě z kraje si však připomeňme, že židovské, nejen mládežnické zájmové skupiny se objevují již od 60.let, např. tzv. „Děti Maislovky“.¹¹³ Kritéria vstupu do těchto skupin byla zcela

¹⁰⁹ Dreidl je vlček nebo-li tzv. káča pro dětskou hru provozovanou v průběhu svátku Chanuka. Základním tvarem je krychle nebo kvádrík, dole vybihající do špičky a nahoře opatřený držadlem pro roztáčení. Na jeho stranách jsou zobrazena hebrejská písmena označující počáteční slova hebrejské věty „Stal se tam velký zázrak“, vztahující se k původu svátku. Kosáková, Eva a kol.: Slovník judaik, Židovské muzeum v Praze, Praha 2006.

¹¹⁰ Praporky Simchat Tóra se používají na oslavu svátku, jež následuje po skončení svátku Sukot a připadá na něj ukončení ročního cyklu čtení z Tóry a zahájení nového cyklu čtení. Papírové praporky, které nesou během oslavy děti, odkazují na svitky Tóry, kterou dospělí členové oslavně vynášejí před synagogu, tancují kolem ní a zpívají. Divecký, Jan: Židovské svátky. Kalendářem od Pesachu do Purimu, nakl. P3K, Praha 2005.

¹¹¹ Blanka Soukupová v publikaci Židé v českých zemích po šoa, v kapitole Otevřená vystoupení opozice od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, ukazuje na příkladě citací z dobových dokumentů na to, jak si představitelé státních orgánů stěžovali na „...negativní tendence v oblasti zahraničních styků, zejména snahy některých zahraničních sionistických a jiných židovských organizací charitativního charakteru ovlivňovat náboženský život ... a také historické a kulturní tradice židů.“ Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti., nakl. Marenčin PT, Nitra 2016, s. 295.

Jak se ukázalo z analýzy svazků StB vedených na Vidu N., tak o této aktivitě neexistuje žádný záznam, což narátorka v retrospektivním pohledu považuje za osobní vítězství nad státním dozorujícím režimem, že se podařilo tato setkání utajit. Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Paměť národa, 3.3.2022, tazatel Petr Zemánek. Archiv Paměti národa a osobní archiv Vidy Neuwirthové, dostupné z:

<https://www.pametnaroda.cz/cs/neuwirthova-vida-1962>

¹¹² 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

¹¹³ Označení „Děti Maislovky“ pochází z doby 60. let, kdy se zformovala mládežnická skupina, které bylo umožněno si upravit prostory ve 3.patře pražské židovské radnice na místo, kde by se mohli scházet, poslouchat hudbu a tancovat v době konání obecních oslav Chanuky, zatímco se rodiče účastní programu v přízemí, kde je velký sál. Tato tradice se později rozšířila i na oslavy Purimu. Oddělené mládežnické oslavy se ukázaly jako velmi úspěšné – počet účastníků vzrostl z 50 při Chanuka 1963 na 150 při oslavě Purim 1965. Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007, str. 121.

Protože po liberálních 60. letech ukončených politickými událostmi roku 1968 tyto aktivity ustaly, tak se zájmové spolky ve mnou zkoumaném období 80. let formovaly většinou mimo židovskou obec pod nejrůznějšími zřizovateli, jak ukáží na příkladu pěvecké skupiny Mišpacha.

flexibilní. Z důvodu ohrožení vymírání židovské populace a státní snahy o úplnou asimilaci židovského obyvatelstva, byl každý uvědomělý Žid, který se zajímal o židovské společenství a své židovské kořeny, otevřeně přijímán do těchto skupin. Jak píše Alena Heitlingerová, z důvodu dobových společensko-politických souvislostí se vytvořila na našem území poválečná, pluralistická československá židovská identita, která zahrnovala především intelektuální a sekulární koncept židovství, vedle menšinového konceptu náboženského.¹¹⁴

Právě variabilitu různých konceptů židovské identity lze sledovat v kulturních projevech spolků, např. dětského divadla Feigele či vícegenerační pěvecké skupiny Mišpacha, která do svých řad přijímala i členy nežidovského původu navzdory tomu, že hudební repertoár měl výrazně náboženský charakter (zpívaly se zejména staré chasidské písně ve formě tzv. nigunim¹¹⁵, ale i lidové písně v jidiš, v novodobé historii skupiny i moderní izraelské písně).

Motivace k účasti jednotlivých členů v pěveckém souboru byla rozdílná. Z výpovědí nejen Vidy N., ale i dalších členů souboru je zřejmé, že si cenili zejména příslušnosti k samotnému společenství, jež soubor vytvářel, a které mělo neformální charakter v podobě bytových, rodinných setkávání, „zpívání od srdce“ spíše než profesionálního nácvičku zpěvu, pocitu soudržnosti a vytváření společenství, jež sdílelo podobné, názorové hodnoty či vzdor proti státní, politické snaze o asimilaci zdejší židovské komunity v době tzv. normalizace. Pro některé členy mělo účinkování v tomto pěveckém souboru ale i duchovní, náboženský rozměr, jak vyplývá ze samotné podstaty zpívaného repertoáru.

Působení Vidy N. v pěveckém souboru Mišpacha, jejíž název pochází z hebrejštiny a znamená „rodina“, se dozvídáme z vyprávění aktivních účastníků tohoto společenství, např. od písničkáře Vladimíra Mertý či jeho manželky Lucie Lucké nebo od současné vedoucí souboru Heleny Divecké. Helena Divecká převzala soubor po smrti svých rodičů, Hany a Mikuláše – Mikiho – Rothových v 90. letech, jež byli jejími zakládajícími členy a výraznými osobnostmi tohoto uskupení. Další informace pochází také z vyprávění novodobějšího člena, např. herce Petra Vacka, jenž byl přizván k připojení se k tomuto pěveckému uskupení roku 1989 a aktivně zde působil i v následujících 90. letech, kdy se tato pěvecká formace těšila popularitě u veřejnosti.¹¹⁶

¹¹⁴ Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl.G plus G, s.r.o., Praha 2007, str. 115

¹¹⁵ Hebrejský termín nigunim nebo-li take nigun je označení pro melodii. Obvykle tento termín odkazuje na náboženské písně a melodie, je to forma vokálně instrumentální hudby, často bez jakéhokoli textu či slov, obsahuje maximálně jednoduché rytmické popěvky, někdy jsou však použity biblické verše, které jsou zpívány opakovaně ve formě nigun. Často je nigun spojen s náboženskou praxí chasidských židů, ústřední místo při produkci mají pouze muži. Jak blíže specifikuje písničkář Vl. Merta v rozhovoru, který jsem s ním vedla během mého výzkumu, tak zajímavostí pěveckého spolku Mišpacha, v němž Vl. Merta vedle zpěvu zajišťoval i hudební doprovod na kytaru, bylo výrazně ženské obsazení souboru. Později v 90. letech, kdy soubor již mohl oficiálně vystupovat na veřejnosti, musel tehdejší rabín Karol Sidon vyžádat povolení v Izraeli pro tuto regionálně specifickou aktivitu, které se účastní právě zejména ženy. Rozhovor s Vladimírem Mertou, 2.5.2022, archiv tazatelky.

¹¹⁶ O nárůstu popularity hudebních uskupení s židovskou tematikou (hudební žánr klezmer, ale i např. populární skupina Shalom) mezi majoritní společností po roce 1989 píše mimo jiné ve své práci Seidlová,

Soubor Mišpacha vznikl na začátku 70. let, nejprve jako doslova rodinné uskupení vzešlé z rodin sester Hany Rothové a Heleny Klímové, manželky spisovatele Ivana Klímy. Jak jsem již zmiňovala v předchozích odstavcích, z důvodu omezování kulturních aktivit na židovské obci se zřizovatelem souboru zprvu stal uznávaný psychiatr působící v protialkoholické léčebně, dr. Jaroslav Skála, u něhož Helena Klímová a další členky souboru (např. Lucie Lucká) dělaly psychotherapeutický výcvik.¹¹⁷ Postupně se k souboru přidávali, zejména na doporučení známých, další osobnosti a také děti členů souboru. Repertoár souboru zajišťovala osobnost Mikiho Rotha, manžela Hany Rothové, který pocházel z Podkarpatské Rusi, po válce přišel do Československa, kde v Praze působil na židovské obci a během synagogálních bohoslužeb (byl tzv. kantorem/ chazanem, tzn. předzpívával náboženské modlitby). Jeho jedinečná znalost původních, chasidských, východoevropských písní předurčovala repertoár souboru, písně poté upravovala a hudebně aranžovala jeho žena, Hana Rothová, vystudovaná muzikoložka.¹¹⁸

Vida N. o svém působení v 80. letech v souboru Mišpacha vypráví v retrospektivě v souvislosti s revolučními událostmi roku 1989, kdy klade důraz zejména na propojení této hudební formace s disidenty:

„...Revoluci jsme prožívali většinou na Obci, protože si pamatuju, že my jsme tam měli pěvecký soubor Mišpacha, který byl téměř prostrkán různýma disidentama a jejich dětma, takže se nemohlo až tak často vystupovat za té doby minulé, jenom na židovské obci. Nemohlo se tam ani zkoušet, takže naše vedoucí, paní Rottová, nás vždycky sezvala v neděli k nim domů. Byla tam dcera i zeť Ivana Klímy [Leo Pavlát, pozdější ředitel Židovského muzea v Praze – pozn.], Vladimír Merta nás tam doprovázel na kytaru a celá jeho rodina tam hrála a zpívala, a pak tam byl ještě Daníček [Jiří Daníček -pozn.], který byl také takovým disidentským spisovatelem tenkrát a mnoho dalších.“¹¹⁹

Veronika: „Kdo zpívá židovsky?“ aneb Hlas jako prostředek performance židovských identit v pražských synagogách a modlitebnách, diplomová práce, FHS UK, Praha 2009, dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/30051>

¹¹⁷ Teprve v 80. letech s pozdějším přijetím na Obec začala skupina Mišpacha vystupovat při oslavách svátků Chanuka a Purim, ale také, byť zcela výjimečně až na samém konci 80. let, v legendárním Juniorklubu Na Chmelnici na Žižkově. Narátorka Lucie Lucká zmiňuje v rozhovoru žižkovský Juniorklub Na Chmelnici, kde s Mišpachou zpívali před listopadem 1989 a také Druhý sbor československé církve evangelické sídlící v Čajkovského ulici na Žižkově. Při porovnání informací z kroniky souboru Mišpacha vychází najevo, že v evangelické modlitebně soubor zpíval až v roce 1990. Z kroniky dále vyplývá, že mezi lety 1972–1989 Mišpacha zpívala „veřejně“ jen při pěti příležitostech, z toho 4x to bylo během slavností Purim a Chanuka zřejmě konaných na židovské obci [místo není specifikováno – pozn.] a pouze jednou právě v Juniorklubu Na Chmelnici, jež byl v 80. letech místem alternativní kulturní scény. Rozhovor s Lucií Luckou, 7.5.2022, archiv tazatelky a také bakalářská práce Hlávková, Petra: Mišpacha: příběh jednoho sboru, bakalářská práce, FHS UK, v Praze 2006, kde je z kroniky přepsaná tabulka koncertních vystoupení Mišpachy před rokem 1989 a poté během 90. let 20. století.

¹¹⁸ Tyto informace shodně pocházejí z rozhovorů s narátory Vladimírem Mertou, 2.5.2022, archiv tazatelky, Helenou Diveckou, 26.7.2022, archiv tazatelky nebo Lucií Luckou, 7.5.2022, archiv tazatelky.

¹¹⁹ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

Z citace je zřejmé, že pěveckou formací Mišpacha prošli tehdejší aktivní, intelektuální představitelé místní židovské komunity. Z dalších zdrojů se dozvídáme, že propojení s disidenty zajišťovala zejména sestra vedoucí souboru, Helena Klímová.¹²⁰ Důraz na to, že Vida N. patřila svojí účastí v souboru Mišpacha k této disidentské skupině, je možné vysledovat i z pozdějšího vyprávění, kdy zmiňuje, jak se souborem na začátku léta 1990 odjela poprvé do Izraele v rámci první prezidentské návštěvy Václava Havla v této zemi po přerušených diplomatických stycích z roku 1967.¹²¹

Roli narátorky Vidy N. ve skupině Mišpacha popisuje Vladimír Merta jako „nepřehlédnutelnou“ nejenom kvůli svému „exotickému“ vzhledu, ale zejména kvůli jejímu hudebnímu a prezentačnímu nasazení (vystoupení uváděla i z toho důvodu, že již byla známá svojí filmovou rolí princezny Bosany z roku 1984). Vida N. navíc k tomu disponovala i hudebními zkušenostmi, jež získala při účinkování v Kühnově dětském sboru, a představovala tak důležitou pěveckou posilu souboru.¹²²

V této souvislosti je nutné si uvědomit, že mnozí kolegové a kolegyně z pěveckého souboru Mišpacha znali Vidu N. také z organizace dětského divadla Feigele, na němž se jejich rodinní příslušníci, zejména děti, svým účinkováním podíleli. Na těchto dvou společensko-kulturních uskupeních lze demonstrovat prostupnost obou spolků, jež mají dlouhou tradici sahající před rok 1989 a působící v rámci aktivit židovské obce až dodnes.

2.4.4 Výjezd do Jordánska s černým divadlem Pražské panoptikum

Narátorka Vida N. kromě své angažovanosti v rámci židovské komunity v 80. letech zároveň stále pracovala v Ústředním loutkovém divadle, na scéně loutkového divadla Sluníčko, a zkoušela se prosadit i na jiných kulturních scénách, např. v černém divadle Pražské panoptikum. Právě s tímto divadlem se jí podařilo vyjet na 15 denní Mezinárodní festival Jarashi pořádaný v Jordánsku, v oblasti Blízkého východu, v létě 1986 a s touto událostí také souvisí narátorkina zkušenost s prvními výslechy na policii po skončení zájezdu, jejichž záznam se dochoval ve svazcích StB.¹²³

Jelikož ve své práci, a zejména v této kapitole, zkoumám umělecké působení Vidy N. a možnosti projevu její židovské identity, tak bych uvedla následující příklad, kde je možné demonstrovat přízpůsobení vzpomínek pamětnímu rámci, který narátorka Vida N. svým vzpomínáním vytváří. Např. v rozhovorech uvádí, že při výsleších na policii odmítla sdělit jména dětí, která vystupují v jejím divadelním souboru.¹²⁴ Ze záznamů StB však vyplývá, že na dotazy vyšetřovatelů ohledně její další umělecké činnosti opakovaně popřela, tzn. nezmínila

¹²⁰ Hlávková, Petra: Mišpacha: příběh jednoho sboru, bakalářská práce, FHS UK, v Praze 2006, str. 46.

¹²¹ Významu této události v životě Vidy N. se budu blíže věnovat v kapitole Dospělost, kde ukáži těsné propojení velkých politických událostí s jejím soukromým životem.

¹²² Rozhovory s Vladimírem Mertou, 2.5.2022, archiv tazatelky a Lucíí Luckou, 7.5.2022, archiv tazatelky

¹²³ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

¹²⁴ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

svojí aktivní účast na židovské obci ve formě vedení dětského divadla.¹²⁵ V obou případech je motivace k těmto vyjádřením stejná (ochrana židovské komunity, neochota vynucené spolupráce s dohlížejícími orgány), ale forma zachycené události a její prezentace je jiná (vyjádření aktivního vzdoru odmítnutím výpovědi versus zatajení informací z obavy z možných postihů vyplývajících z její příslušnosti k židovskému společenství).

Důležité v této souvislosti je však pochopení této události v širším kontextu životního příběhu narátorky. Ve věku mladé dospělosti (23let) to bylo její první setkání s představiteli státní moci a tato negativní zkušenost ji zřejmě vedla k uvědomění si potenciálního nebezpečí, jež z jejich uměleckých aktivit na půdě židovské obce může vzejít. Proto se také okamžitě svěřila o výsledku na policii rabínovi Mayerovi a jeho manželce, kam přišla ještě týž den ihned po ukončení výslechu. Vida N. o této události vypráví následovně:

„...Po této zkušenosti jsem šla rovnou za panem rabínem a říkám mu, co se mi stalo a že jsem se tam tvářila, že jsem velká hrdinka, ale že se dost bojím. Tak mi rabín říká: Počkej chvílku, já to nějak vyřídím. Šel vedle, někomu zavolal, pak se vrátil, že to je zařízený, že to je v pořádku. Tak jsem sice nevěděla, jak to je možný, ale opravdu mi dali pokoj...“¹²⁶

Vida N. se opakovaně v rozhovorech vrací ke svému vztahu s rodinou rabína Daniela Mayera a snaží se legitimizovat fakt, který vyšel později na začátku 90. let najevo, totiž že rabín byl donucen spolupracovat s StB. Tato spolupráce byla nutnou podmínkou k tomu, aby funkce vrchního rabína v době tzv. normalizace byla obsazena, obzvláště poté, kdy v letech 1970–1984 neměla židovská obec žádnou náboženskou autoritu a její neexistencí tak byla velmi oslabena.

Vida N. k tomuto říká následující: *„Náš pan rabín měl také nějaké tajné jméno a byl teda taky informátor, což byl teda velký šok pro řádu z nás, kteří jsme mu tolik důvěřovali a tolik jsme tam toho [u nich doma-pozn.] napovídali.... A on si nás potom pozval a vše vysvětlil. A tak tu spolupráci teda podepsal a rozhodl se, že ze své pozice bude pomáhat. A já mu věřím, že to tak dělal, že nikomu neuškodil, opravdu ne. Ale po té revoluci to bylo těžké tady zůstat, protože všichni to samozřejmě hrozně odsuzovali, bylo to i v zahraničním tisku, takže odjel do Izraele.“*
127

Z této citace je zřejmá retrospektivní legitimizační snaha ospravedlnit rabínovo jednání s ohledem na složitost doby a s ohledem na jeho možnost pracovat pro vyšší zájmy místní židovské komunity na úkor ústupků ve formě sdílení informací o jejích členech s dozorujícími orgány státní moci. Vida N. tento názor, vyjadřující pochopení motivací rabínova tehdejšího

¹²⁵ Sbíрка Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch.č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené Vidu Skalskou (Neuwirthovou), uložené v Archivu bezpečnostních složek.

¹²⁶ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky. Ohledně této konkrétní příhody je možné z podrobnějšího studia svazků vysledovat, jak agent pod krycím jménem Cáchová / Zmije podává zprávy StB o tom, jakým způsobem Vida N. informovala o výsledku při návštěvě u Mayerových a zasazuje se o to, aby už nebyla Vida N. dále vyslýchána, protože by jí to mohlo odradit od její činnosti pro židovskou obec, a to by byla škoda. Ručně psaná poznámka ve svazcích StB „Kdo řídí koho? TS – ŘO nebo ŘO – TS?“ [TS je zkratka pro tajného spolupracovníka a zkratka ŘO znamená řídicí orgán neboli se jedná o operativce StB – pozn.] svědčí o neustálém tlaku ve vyjednávání mezi oběma stranami, tj. mezi příslušníky židovské obce, jež spolupracovali s StB a snažili se získat prostor pro své aktivity, a příslušníky dozorujících státních orgánů.

¹²⁷ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

jednání zastává konzistentně navzdory zjištění faktu, že i na ni byl veden svazek StB, kde byla nemile překvapena velmi osobními informacemi, které o ni StB shromažďovala. Přes její snahu o smířlivé vyrovnání se s minulostí vyjadřuje své zklamání nad tím, že rodina rabína s ní přerušila v 90. letech kontakt. Ačkoliv lze ve svazcích dohledat a identifikovat jména spolupracujících agentů či informátorů, tak narátorka k tomuto kroku, totiž zjistit jejich pravou identitu a prolomit tak „ticho spekulací“, sbírá odvahu.¹²⁸

Nicméně pod vlivem dvou, po sobě opakovaných výsleších na policii ze září a listopadu 1986, narátorka Vida N. ukončila spolupráci s černým divadlem, protože jí bylo naznačeno, že při podobných výjezdech do zahraničí by byla i v budoucnu předvolána k podání vysvětlení. Dalšího kontaktu s policií se Vida N. obávala, zejména z důvodu možného ohrožení lékařské kariéry svého budoucího manžela, jak zmiňuje v několika rozhovorech.¹²⁹ Důvody pro opuštění souboru však byly i osobního a také profesního charakteru, jak se dozvídáme ze svazků StB, kde o jejich důvodech odchodu z černého divadla informují další agenti / informátoři.¹³⁰

2.4.5 Filmová umělecká činnost

Kapitolu o umělecké činnosti narátorky Vidy N. ve zkoumaném časovém období 80. let bych nemohla uzavřít bez zmínky o jejích filmových, hereckých aktivitách. Ačkoliv se jedná o činnost, kterou se proslavila na veřejnosti a do dnešních dnů se pravidelně objevuje na televizních obrazovkách ve své nejznámější roli princezny Bosany z pohádky o Třech veteránech (režie Oldřich Lipský, 1984), tak se k této své nejznámější roli vyjadřuje s určitým osobním distancem (zřejmě z důvodu jejího nadměrného zdůrazňování ve veřejných médiích na úkor její divadelní, loutkoherecké činnosti).¹³¹

Nicméně na začátku své herecké kariéry, kdy získávala praxi v divadle Sluníčko, byla také zapsána v castingových agenturách, jež ji měly herecké příležitosti zprostředkovat. Zúčastnila se tak konkurzu na hlavní roli v pohádce Tři veteráni, kde si ji okamžitě vybral Zdeněk Svěrák a mohla tak účinkovat vedle legendárních českých herců té doby. V polovině 80. let, kdy měla pohádka v televizi premiéru, již aktivně vedla dětské loutkové divadlo Feigele na židovské obci a také v té době zkoušela herecké příležitosti jak ve zmiňovaném černém divadle Pražské panoptikum, tak např. v agenturním souboru Špalíček, jež vedl Karel Beňadík a které hrálo pro děti v mateřských a základních školách.

O profesních hereckých počátcích narátorky Vidy N. se také dozvídáme ze svazků StB, např. že roku 1985 si zahrála epizodní roli „skupiny narkomanů“ v polském filmu pojednávajícím o

¹²⁸ 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

¹²⁹ 1.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky a 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

¹³⁰ Sběrka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch.č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené Vidu Skalskou (Neuwirthovou), uložené v Archivu bezpečnostních složek.

¹³¹ 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

polských emigrantech do SRN v 50. letech. Z tohoto důvodu se také účastnila natáčení v západním Berlíně a z této doby se datuje dokument Federálního Ministerstva vnitra adresovaný X. správě SNB, jež zřejmě podnítl založení osobního spisu na prověřovanou osobu Vidu N., rozenou Skalskou, a její následné agenturně operativní sledování StB.¹³²

Své herecké zkušenosti sbírala narátorka Vida N. již ve studentských filmech, např. Dáreček (režie Tomáš Vorel starší, 1984) a epizodní role si zahrála i ve filmech, jež byly uvedeny před rokem 1989, jako je např. film Faunovo velmi pozdní odpoledne (režie Věra Chytilová, 1983) nebo Vesničko má středisková (režie Jiří Menzel, 1985). Před rokem 1989 se objevila v epizodní scéně filmu americké produkce s názvem Jentl (režie Barbra Streisand, 1983).

Pokud se narátoři, s kterými jsem vedla orálně-historické rozhovory o umělecké činnosti Vidy N., vyjadřují o její herecké kariéře, tak zejména ve vztahu k její nejslavnější filmové roli. Narátorčin syn Matyáš Neuwirth vyjádřil lítost nad tím, že nepokračovala dále ve filmové herecké kariéře, protože sám chtěl zkoušet studovat herectví (narozen 1990, tzn. že uvažoval o studiu herectví kolem roku 2010), ale byl od toho úsilí Vidou N. odrazen z toho důvodu, že se jedná o nejistou profesi.¹³³

Není zřejmé, jestli sledování narátorky Vidy N. Státní bezpečností zapříčinilo utlumení její filmové kariéry (po roce 1986 nedostala žádné zajímavé filmové role). Upuštění od nejisté, filmové kariéry také s největší pravděpodobností souvisí se změnou osobních poměrů, kdy se v roce 1987 vdala za svého dlouholetého přítele, Jiřího Neuwirtha, kterého znala již od gymnaziálních let, a porodila svého prvního syna Davida (druhý syn Matyáš se narodil roku 1990). Nicméně Vida N. ve všech rozhovorech souhlasně zdůrazňuje, že našla uplatnění a smysl své práce zejména v profesi loutkoherečky a ve vytváření představení pro děti. Jak bylo řečeno výše, toto je jeden z důvodů, proč Vida N. význam své filmové herecké aktivity ve svém životním vyprávění upozaduje na rozdíl od mediálních článků, které na volbě mezi filmovým herectvím a divadelní činností budoují dramatické vyznění jejího životního příběhu.

2.5 Dospělost

Období mezi lety 1987 a 1989 se ve vyprávění Vidy N. vyznačuje tím, že jí splývají dvě události (totiž svatba a narození prvního dítěte a společensko – politický předěl roku 1989) v jednu velkou, kontinuální změnu, jež se vyvíjela, vyvrcholila rokem 1989 a doznívala v následující dekádě 90. let. Nešlo tedy o jednorázový akt přerodu v jejím životním příběhu.

Tento vývoj v životním směřování Vidy N. lze doložit i ve srovnání s dalšími primárními prameny, např. svazky StB, kde je možné podle hlášení spolupracujících agentů, informátorů nebo kandidátů na spolupráci vyčíst, že se změnou sociální role matky ustaly i její pravidelné aktivity v rámci židovské obce. Z tohoto důvodu byl podán návrh na prověrku spisu, který na ni byl veden StB pod krycím názvem Petra, již v prosinci 1987, aby poté v dubnu 1989 byl spis uložen do archivu Ministerstva vnitra po dobu 10 let. Ze souhrnného hlášení vyplývá, že na

¹³² Blíže jsem se o založení spisu rozepsala v poznámce č. 16 této diplomové práce.

¹³³ Rozhovor s Matyášem Neuwirthem, 1.8.2022, archiv tazatelky.

jejích dřívějších aktivitách prováděných v rámci její činnosti na Židovské obci “...nebyly zjištěny žádné závadové skutečnosti” a vzhledem k utlumení této činnosti po dobu dvou let byl svazek uzavřen.¹³⁴

2.5.1 Účast na veřejných aktivitách v roce 1989

Vida N. měla možnost se zapojit do probíhajících společensko-politických změn jako členka pěveckého souboru Mišpacha. Účastnila se se souborem různých setkání a vystupování na veřejnosti. Tento “náhlý” výstup ze soukromé zóny na veřejnost v době “převratných změn” ji zřejmě aktivoval k následujícím společenským a umělecko-edukativním aktivitám na konci 90. let a počátkem nového tisíciletí, jak ukáží v následujících odstavcích. K samotné “přerodné” situaci Vida N. dodává:

“...a protože jsme vlastně byli svým způsobem na té disidentské listině, tak jsme začali být velmi populární po revoluci a během revoluce. Všude jsme byli zváni, jak se zakládaly různé politické strany, pak jsme byli v Ypsilonce párkrát... A byl to právě nápad pana prezidenta [Václava Havla -pozn.], že když do Izraele poveze misi z Česka k navázání kontaktů ze všech možných odvětví, tak taky s uměním. Takže jsme tam na takovém velekoncertu vystoupili i my. Byl to opravdu pro mě velký zážitek, protože to jsem byla skoro v devátém měsíci [těhotenství s druhým synem – pozn.] a zpívala jsem tam tu ukolébavku tomu mému synovi [ukolébavku Lulinke – pozn.]”¹³⁵

Tyto “revoluční” události, které souvisely se změnou politického režimu, zapříčinily i znovu obnovení činnosti dětského divadla Feigele, které Vida N. pojmenovala podle výše zmíněné ukolébavky Lulinke zpívané v jidiš. V ukolébavce se toto slovo, totiž zdobnělina od slova pták – ptáče, čili feigele, vyskytuje jako oslovení matky ke svému narozenému miminku. Na symbolické úrovni to může znamenat v konkrétní osobní, narátorčině rovině očekávání narození svého druhého potomka, jak sama v citaci říká. V souvislosti se zmíněnými politickými událostmi a její účastí na prezidentské delegaci mířící do Izraele, to však může znamenat také (znovu)zrození a oficiální, veřejné přijetí své židovské identity, kterou může plně rozvinout např. ve své činnosti v divadelním dětském souboru pojmenovaném teprve po roce 1989 Divadlo Feigele.

2.5.2 Každodennost rodinného života v 90. letech

Vida N. se v rozhovorech o své rodinné situaci vyjadřuje pouze zběžně, svůj životní příběh pojímá zejména z hlediska pracovního či s důrazem na sdílení rodinné historie svého otce a z toho vyplývající uvědomění si své židovské identity. Přesto v rámci strukturovaného rozhovoru byla ochotná v rámci odpovědí na moje badatelské otázky i blíže sdílet svoji rodinnou situaci v 90. letech 20. století. V této době se musela zejména vypořádat s novou

¹³⁴ Archiv bezpečnostních složek, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), soukromý archiv Vidy Neuwirthové

¹³⁵ 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

sociální rolí matky, která měla za následek změnu organizace jejího pracovního času s ohledem na péči o potomstvo.

Vida N. se snažila hledat v rámci rodinného soužití rovnováhu mezi nestálou a pracovními nabídkami podmíněnou profesí loutkoherečky, případně filmové herečky, a svojí stálou rolí matky snažící se zabezpečit stabilní prostředí pro výchovu svých dětí. Děti byly po dohodě s manželem vychovávány v sekulární rodině s ohledem na křesťanskou a židovskou kulturní tradici, takže dle vyprávění měli ke konci kalendářního roku doma jak vánoční stromeček, tak chanukový svícen. Vida N. v rozhovorech říká, že nechala zcela na uvážení svých synů, jestli se budou chtít v dospělosti přiklonit k jedné z výše zmíněných kulturních tradic.

Oba synové působili již od útlého věku v jejím divadelním souboru Feigele. Starší syn jen krátce a prý spíše z donucení (přesto právě on se stal později členem židovské obce), kdežto mladší syn zůstal jako herec v souboru celé dvě dekády a přesto nepřijal za svoji ani židovskou identitu, ani křesťanskou.¹³⁶ Z těchto dvou rozdílných příkladů životního směřování synů narátorky Vidy N. nelze vyvodit, že by jejich účast v divadelním souboru své matky, jehož hry se tématicky vztahovaly zejména k židovským svátkům, měla vliv na jejich příklon k náboženství.

Co se týká rodinného uspořádání v 90. letech, tak je zřejmé, že Vida N. do určité míry podřídila své zájmy a profesní realizaci manželovi, kterému se otevřely se změnou politických poměrů nové pracovní možnosti v zahraničí.¹³⁷ Odliv nejen odborníků do západní Evropy¹³⁸ byl v době 90. let běžným jevem a často motivovaný i možností lepšího finančního ohodnocení¹³⁹. V případě rodiny Vidy N. to byla manželova práce v bývalém východoněmeckém městě blízko Drážďan, kam za ním s dětmi pravidelně dojížděla na několika týdenní návštěvy zejména v 1. polovině 90. let, kdy děti navštěvovaly předškolní instituce či nižší stupně základního školního vzdělávání. Z tohoto důvodu měla také vykomunikovanou se základní školou možnost individuálního vzdělávacího plánu pro své syny, pravidelně se s nima doma učila, aby mohli složit srovnávací zkoušky.¹⁴⁰

¹³⁶ 1. a 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2022 a 14.12.2022, archiv tazatelky

¹³⁷ Na několika místech v rozhovorech narátorka říká: „...mám ty děti a ty potřebujou pomoc a manžela, který je doktor a profesor a taky potřebuje, aby se o tu rodinu někdo staral...“ nebo na jiném místě: „...že jako bych měla víc preferovat tu rodinu a manžel taky v té době pracoval v Německu a pak dostal další možnosti, tak trošku je pravda, že jsem musela malinko jít v jeho cestách...“ 1. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky.

¹³⁸ Toto tvrzení vyplývá ze studentského, seminárního výzkumu, na němž jsem se částečně podílela a jež byl zpracován v diplomové práci: Pražská, Michaela: Svoboda a 90. léta v aktérské reflexi českých mužů, diplomová práce, FHS UK, 2023.

¹³⁹ Motivací pro získání manželovy lépe placené práce v zahraničí bylo dle narátorky snaha o přestěhování z centra Prahy, kde bydleli v Opletalově ulici a poté Ve Smečkách a koupení bytu v poklidnější, vilové části Prahy 6. Jako důvod udávala narátorka neuspokojivé podmínky pro výchovu dětí hlavně ze zdravotního hlediska. V rozhovorech zmiňuje velkou prašnost, častou inverzi a smog, jež dává do souvislosti s dětskými nemocemi dýchacího ústrojí.

¹⁴⁰ 2. rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

2.5.3 Divadlo Minor, uvedení tří režisérských her v průběhu 90. let

Po ukončení rodičovské dovolené s druhým dítětem (kolem roku 1992) nastoupila Vida N. na částečný úvazek opět do divadla, které již v té době používalo název Divadlo Minor, jako loutkoherečka v různých představeních¹⁴¹. Díky podpoře tehdejšího ředitele divadla a režiséra, Karla Makonje, dostala nabídku vytvořit a režirovat vlastní divadelní představení s biblickou tematikou, o kterou byl v “nové době” zájem.¹⁴² V sezóně 1995/1996 tak měla premiéru pohádka na motivy amerického spisovatele, polsko-židovského původu, Isaaka Bashevis Singera, *Lví mléko*, do níž autorsky vložila postavu Naděje.¹⁴³ Poté v divadelní sezóně 1997/1998 měla premiéru hra na motivy povídky od česko-židovského autora, Ludvíka Aškenázyho, *Ukradený měsíc a vzápětí rok* poté napsala scénář a režírovala biblické příběhy pod názvem *Jonáš a Ti druzí* aneb *Jak se žilo ve velrybě*.¹⁴⁴

Zároveň s touto divadelní činností probíhala i dětská představení divadla Feigele, do nichž zapojila i své dva syny. Divadelní představení vztahující se ke slavnostem Chanuka a Purim pořádala Vida N. na Židovské obci v Praze. Navázala tak na tradici dětských představení před rokem 1989 s tím rozdílem, že tentokrát již mohla s dětmi zkoušet a nacvičovat na půdě židovské obce a mít zde uschované i loutky a další rekvizity potřebné k představení.

Z přehledu filmové tvorby je také zřejmé, že během 90. let účinkovala Vida N., byť v menších rolích, ve filmech oceňovaných českých režisérů. Sama si nejvíce cení účinkování vedle hlavní role v několikrát zmiňované pohádce *Tři veteráni* (1984), jež ji na veřejnosti proslavila a zviditelnila, i možnosti spolupráce s režiséry Jaromilem Jirešem na německém dokumentárním filmu (*Rekviem za ty, kteří přežili*, 1992), Karlem Kachyňou na koprodukčním francouzsko-anglicko-československým filmu (*Poslední motýl*, 1990), s Dušanem Kleinem (*Píseň o lítosti*, 1998) nebo se Zeno Dostálem (*Golet v údolí*, 1995, kde si v hromadné dětské scéně zahrály i narátorčiny děti – v té době ve věku 7 a 4 let). Jedná se o role ve filmech natočených v české i v mezinárodní koprodukci nebo ve filmech zobrazující židovskou tematiku.¹⁴⁵

¹⁴¹ Seznam následujícího výčtu představení, jež režírovala Vida N. lze dohledat v diplomové práci Veroniky Sochorové: *Divadlo Minor po roce 1989 (proměny inscenačního stylu)*, FF UK 2014.

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ V této souvislosti kontaktovala přes agenturu Dilia dědice I.B.Singera pro povolení upravit původní text, což jí bylo za finanční úhradu povoleno. V orálně-historickém rozhovoru o této snaze říká: „*[jsem jim napsala – pozn.]...že je to pár let po revoluci a že tady chceme židovské téma trošičku obnovit, že tady ty jeho knížky ani nemohly být vydávány, takže já budu jedna z prvních, která bude mít jeho pohádku na české scéně a pro děti. No a oni mi napsali, že to je ode mě moc hezký, a 200 dolarů.*“ 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

¹⁴⁴ Svůj režijní debut Singerovy pohádky *Lví mléko* poté zopakovala jako hostující režisérka v divadle Kašpar v divadelní sezóně 2001/2002.

¹⁴⁵ Výčet oblíbených filmů Vidy N. lze najít v orálně-historických rozhovorech s Vidou Neuwirthovou natočených 18.10.2021, 14.12.2021 a 9.9.2022, archiv tazatelky.

2.5.4 Počátek podnikatelské aktivity po roce 1999

Dalším významným předělem v umělecké činnosti Vidy N. byl rok 1999, kdy po nástupu nového ředitele do divadla Minor a snahy o re-organizaci divadla „byla odejita“ způsobem, který do dnešních dnů vnímá jako příkoří, zejména protože k odůvodnění jejího odchodu byl použit odkaz na její „židovská představení“. Toto odůvodnění vnímá Vida N. jako skrytý antisemitismus, který se rozhodla svojí veřejnou, uměleckou tvorbou napravit.

S tímto uvědoměním a jasně definovanou snahou (a také s podnikatelskými možnostmi, které se jí otevřely na konci 90. let¹⁴⁶) se rozhodla se na své umělecké cestě osamostatnit. Na začátku nového tisíciletí tedy založila vlastní loutkové divadlo, s jehož činností souviselo i shánění grantů na Magistrátu hlavního města Prahy, produkční činnost stejně tak jako autorská umělecká činnost (např. vytvořila novou dobrodružnou pohádku o Mordechaji Maiselovi, středověkém pražském starostovi židovské obce, nebo nechala přeložit představení o královně Ester do angličtiny). Také účinkovala jako hostující režisérka několik sezón v divadle Kašpar s pohádkou Lví mléko.

Nejčastěji však se svými představeními jezdila po kulturních domech či regionálních divadlech v Čechách a na Moravě a hrála je zejména jako školní představení pro děti ze základních, středních, ale i mateřských škol¹⁴⁷. Na účinkování v tomto loutkovém divadle přizvala herce a herečky (např. Vladimíra Tausingera, Jitku Andrlíkovou a další), s kterými spolupracovala v Divadle Minor. Z tohoto divadla si také vypůjčila loutky k představením, které zde v 90. letech hrála a režírovala a které byly k tomuto účelu vytvořené. Tato aktivita, jež byla z produkčního hlediska velmi časově náročná a obtížně skloubitelná s rodinným životem, byla ukončena povodněmi roku 2002, kdy byl její sklad loutek a dalších rekvizit na Starém Městě v Praze vyplaven.¹⁴⁸

S tímto časovým obdobím se pojí i začátek narátorčiny průvodcovské činnosti, které se věnuje spolu s dětským divadlem Feigelem do dnešních dnů. Na začátku myšlenky stát se profesionální průvodkyní zahraničních turistů byla snaha o to pozvat cizince na anglickou verzi loutkového představení o královně Ester. Později však převážila samotná průvodcovská činnost, jejíž rozsah se postupně vyvíjel od prohlídek Prahy a Židovského muzea až po jednodenní výlety do Terezína a také do Osvětimi.

¹⁴⁶ Podnikatelským aktivitám v oblasti umělecké tvorby se Vida N. začala věnovat až na konci 90. let z důvodů souvisejících s rodinnou situací, totiž že její děti dorůstaly do adolescentního věku a nevyžadovaly intenzivní každodenní péči.

¹⁴⁷ Součástí těchto představení pak byla i edukativní činnost, kdy byl dán prostor pro kladení otázek a uvedení her do historických souvislostí či představení židovské kultury a tradice školním dětem.

¹⁴⁸ Půjčených loutek měla k dispozici 15, z toho polovina se při vyplavení skladu rozklížila a kostýmy se poničily, proto požádala Vida N. židovskou nadaci, aby jí finančně pomohli loutky zrestaurovat. Poté je vrátila zpátky do fundusu divadla Minor. 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky.

Z orálně-historického vyprávění Vidy N. vysvítají obavy, které měla na začátku své průvodcovské činnosti, totiž že sdílením životního příběhu svého otce, který prošel jak Terezínem, tak Osvětimí, bude v sobě neustále oživovat toto zděděné trauma. Avšak po setkání s průvodcem Pavlem Stránským¹⁴⁹, jenž prožil holokaust a v 90. letech začal jezdit se školními výpravami do bývalých koncentračních a vyhlazovacích táborů, si uvědomila důležitost zachování paměti, předávání poselství dalším generacím a varování před opakováním hrůz antisemitsky motivované perzekuce. Tento rámec paměti, který si osvojila a dále ho reprodukuje, tvoří jeden z důležitých základů narátorčina orálně-historického vyprávění a pojmání své vlastní identity, jež se odráží i v její aktivní umělecké činnosti.

2.5.5 Různé roviny židovské identity ve vyprávění Vidy N. a jejich vývoj

Vida N. se ke své židovské identitě vztahuje různými způsoby, které lze demonstrovat na příkladech z různých časových úseků jejího životního příběhu. V následující citaci bych chtěla ukázat narátorčinu vrstevnatost a mnohočetnost chápání židovských identit:

„...na začátku divadla [dětského divadla Feigele - pozn.] tam bylo možná i takové okouzlení tím, že v té době, kdy jsme si skoro všichni byli podobní, tak máš jako něco extra. A dokonce to není moc stravitelné pro společnost, a to Ti evokuje to dělat. Takže ten úplný prvotní důvod nebyl až takový, že musím pro ty Židy něco udělat, aby tady ta kultura úplně nevymizela, na to jsem byla moc mladá, abych si jako takovéto úkoly dávala. Tam byl hlavně ten protest udělat něco proti režimu a to divadlo byla jedna z těch cest...“¹⁵⁰

Narátorka v této a dalších citacích ze svých životopisných vyprávění nastiňuje vývoj uvědomění si významů své objevené židovské identity, tak, jak ji postupně ve svém životě odkrývala a chápala. V předchozích kapitolách jsem ukázala, že s mladistvým věkem souviselo uvědomění si zejména vnějších znaků „jinakosti“. Narátorka se popisovala jako „ta jiná“, co se týká jejího netradičního jména Vida, tak také exotického vzhledu a identifikace ke společenství spolužáků, kteří pocházeli z „problematických rodin“ (kapitola o školním vzdělávání).

Později, na prahu dospělosti, se posouvá k tomu, že interpretuje svoji identifikaci k židovství jako „vzdor vůči autoritám“ (obzvlášť těm vynucovaným) a okouzlení z pocitu odlišnosti skrze svoje aktivní jednání (např. svojí činností v rámci židovské komunity, která byla pod kontrolou StB, se chce vymezovat proti režimu). Můžeme se v těchto místech dohadovat nad skutečnými, dobovými motivy jednání Vidy N., ale je možné, že teprve retrospektivně výslovně interpretuje tuto část svého života také tak, že chtěla „něco dělat proti tomu režimu

¹⁴⁹ Pavel Stránský (1921 -2015) byl spisovatelem a překladatelem z angličtiny a němčiny. V roce 1994 napsal vzpomínkovou knihu Terezínský rodinný tábor v Osvětimi- Birkenau a v roce 1999 knihu Poslové obětí. V obou knihách popisuje své zážitky z koncentračních táborů, v kterých byl uvězněn ve věku mladé dospělosti. Pravidelně se po roce 1989 účastnil besed ve školách a doprovázel skupiny návštěvníků do Terezína.

¹⁵⁰ 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky

a nestydět se za to“. V tomto případě by tedy přizpůsobovala vyprávění předpokládanému dějinnému a pamětnímu obrazu, který se v současné době od pamětníků v jejich veřejných výstupech očekává.¹⁵¹

Ve vyprávění narátorky se tedy objevuje několik různých rovin pojmání své židovské identity. Za prvé to je rovina etnická (získaná po otci, případně matce, charakteristická biologickými znaky typickými pro určité etnikum). Za druhé je to rovina psychologická (zvědomení si trans generačního traumatu¹⁵², jež souvisí s utrpením rodinných příslušníků během holokaustu a snaha pokračovat navzdory tomuto traumatu ve zděděné tradici či víře). A za třetí se u narátorky Vidy N. objevuje také kulturní rovina židovství (upevňování znalostí zvyků a tradic, které ze svého dětství neznala, ale postupně se je učila a začala je předávat dále skrze svoji divadelní činnost). V neposlední řadě je také třeba zmínit rovinu společenskou (skrze své židovství, jež bylo společností vnímáno jako stigmatizovaná identita, se staví do opozice proti ideologii dobového režimu).

Všechny tyto roviny pojmání židovské identity lze najít ve vyprávění narátorky Vidy N. Společenská rovina se výrazněji objevuje až v druhém rozhovoru, kdy již byla seznámena s faktem, že na ni byl veden u StB osobní spis. Z tohoto důvodu se lze domnívat, že tato narátorka interpretace své činnosti na židovské obci v době tzv. normalizace prošla vývojem právě kvůli nově objeveným primárním pramenům (do té doby se identifikuje s opozičními, disidentskými aktivitami skrze své působení v pěveckém souboru Mišpacha).

Rovina náboženské identity s židovstvím je ve výpovědích upozaděna, což souvisí, jak jsem ukázala již dříve, s nepříznivými dobovými, politickými souvislostmi a také s faktem, že byla Vída N. vychována v sekulární rodině. Přesto lze ve výpovědích narátorky najít slovní spojení, „dá-li bůh“, „bůh ví“ atd, která jsou používána spíše v lidové formě vyjádření něčeho, co přesahuje možnosti lidského rozhodování, chápání či jednání.

2.5.6 Aktivní účast a členství na Židovské obci v Praze po roce 1989

Na závěr této kapitoly, která souhrnným, avšak ne zdaleka vyčerpávajícím způsobem nastiňuje narátorkinu činnost po roce 1989 v podstatě do dnešních dnů, bych chtěla zmínit ještě aktivitu Vidy N. v rámci Židovské obce v Praze. Tuto společenskou, občanskou angažovanost narátorka skoro vůbec v orálně-historických či mediálních rozhovorech nezmiňuje a dozvěděla jsem se o ní v rámci výzkumu teprve od dalších narátorů.

Vída N. je totiž volena pravidelně do reprezentace Židovské obce v Praze, která se skládá z 24 volených členů a účastní se měsíčních schůzí. Ke svému členství dodává, že je volena zřejmě i proto, že na Obci stále pokračuje v přípravě divadelních programů pro děti a velká část členů Obce prošla jejím divadelním souborem. S nadsázkou také říká, že je volena „za zásluhy“,

¹⁵¹ 2.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky, a také 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

¹⁵²Jírová, Eliška (ed.): Jak se vyrovnáváme s Holocaustem? Výbor textů ze seminářů Prix Irene z let 2003–2005, nakl. Irene Press, Praha 2006. A také Klímová, Helena: Rodina a trauma, nakl. Irene Press, Praha 2014.

protože byla členkou Obce už před rokem 1989.¹⁵³ Aktivně se tedy umělecky projevovala v době, kdy židovská obec „přežívala“ v rámci dozoru představitelů komunistického režimu a svojí činností tak pomáhala ke kontinuitě a předávání židovské kultury a tradice dalším generacím. Ač si toto poslání v době svého konání takto zřetelně neuvědomovala (zkoumání této premisy se stalo mimo jiné jedním z cílů mého badatelského biografického výzkumu), tak ve významu této aktivity spatřuje v současné době smysl svého celoživotního konání a dalšího směřování.

2.5.7 Dovětek

V roce 2023, kdy byla dopsána tato diplomová práce, oslavila Vida N. své 61. narozeniny. Oba její synové založili v posledních letech vlastní rodiny, takže je Vida N. dvojnásobnou babičkou vnuka Jáchyma a vnučky Stelly. Žije v Praze s manželem, který dojíždí ze zahraničních stáží a pracovních úvazků pravidelně do Čech, a také ho na zahraniční cesty doprovází. Vida N. se pracovně naplno věnuje dětskému divadelnímu souboru Feigele. Od doby covidové pandemie z let 2020–2021 pravidelně natáčí svá představení a sdílí je na online Youtube kanálu Pražské židovské obce¹⁵⁴. S divadlem hraje představení nejen v rámci oslav židovských slavností, ale pravidelně s dětmi vyjíždí do nově opravených českých a moravských synagog, které jsou většinou otevřené jako kulturní centra, kde představení hrají pro širokou veřejnost. Účastní se s dětským divadlem i různých festivalů s židovskou tematikou, např. Festivalu pro židovskou čtvrť v Boskovicích, jež slaví již skoro 30 letou existenci. Do toho stále aktivně provádí v angličtině zahraniční turisty po Praze a dalších destinacích v Čechách a na Moravě.

¹⁵³ 3.rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky.

¹⁵⁴ Seznam umělecké tvorby Vidy Neuwirthové je uveden v sekci Textová příloha na konci této práce.

Závěr

V úvodním slově této diplomové práce jsem nastínila úhel pohledu, z kterého se hlavní subjekt mého zkoumání, tj. hlavní narátorka této biografické práce, Vida Neuwirthová, obrací se mně jako k výzkumnici v oblasti historických věd. Tento úhel pohledu jsem označila jako „sdílení poslání“ a je vyjádřen dvěma úvodními citáty, které se týkají jak varování před opakováním hrůz holokaustu na základě prožitých životních zkušeností Vidina otce Vítězslava, tak také pojetí vlastní osoby Vidy Neuwirthové (pojetí sebe sama) jako zprostředkovatelky tohoto poslání po té, co objevila v mladém věku své židovské kořeny, a následně toto osvojené poslání začala předávat a stále předává skrze svoji uměleckou a edukativní činnost široké veřejnosti do dnešních dnů.

Jelikož jednou z důležitých metod, které jsem v této práci použila, byla metoda orální historie týkající se analýzy a interpretace primárních pramenů, tzn. nahraných rozhovorů se subjektem mého bádání, tak bylo nezbytné citlivě pracovat v mém badatelském přístupu nejen se subjektivitou hlavní narátorky, ale i kriticky reflektovat můj vlastní badatelský přístup při psaní této práce, abych se nestala pouze nástrojem tohoto subjektivního zprostředkování. V práci s názvem: *Biografie Vidy Neuwirthové: Umělecký život na pozadí rodinné historie*, se nejedná o formát pozitivisticky pojaté biografie, která se opírá o výčet dat a jmen, ale o interpretační práci, která se snaží zachytit způsoby, jakými Vida Neuwirthová pojímá retrospektivně svůj životní (a zejména umělecký) příběh, a která se snaží zasadit tyto perspektivy zkoumaného jedince do širšího rámce dobových společensko-politických událostí.

Jak napsala Jana Wohlmuth Markupová, biografie byla v našem prostředí po dlouhá desetiletí 20. století nejen pod ideologickým vlivem komunistického režimu, ale obecně vzato současná biografická metoda zkoumání jedince se svojí oblíbenou publicistickou formou mnohdy vzdálila odborné, akademické sféře.¹⁵⁵

Můj příspěvek k historiografickému bádání v podobě této práce se snažil zejména kriticky zachytit nejenom jedinečnou životní perspektivu a zkušenosti mnou zkoumaného jedince, ale zejména jsem se v interpretační lince pokusila ukázat, že vyprávěný životní příběh Vidy Neuwirthové je neustále se formujícím souhrnem událostí, jejichž význam se může měnit v průběhu času a s ohledem k současným vědomým (či ne-vědomě popřeným) znalostem vypravěče, který se sám skrze své vyprávění rozhoduje, jak událostem rozumí a jaký v nich nachází smysl. Otázka subjektivity zkoumaného jedince však z pohledu metody orální historie není na překážku, ale naopak může být podrobena významovým interpretacím a odhalit tak širší společenské souvislosti či soudobý společenský narativ, kterému subjektivita jedince může podléhat.

¹⁵⁵ Wohlmuth Markupová, Jana: *Between „Creators and Bearers of the Czech National Myth“ and an „Academic Suicide“: Czech Biography in the Twenty-First Century*, in: Renders, Hans (ed.): *Different Lives – Global perspectives on Biography in Public Cultures and Societies*. Nakl.Brill, 2020.

A nejen to. V rámci kritického přístupu k bádání jsem se pokusila zaměřit na hledání posunu významů, jež Vída Neuwirthová přikládá své umělecké činnosti v rámci židovské obce v době tzv. normalizace a jejichž možný posun se objevil po objevení nových primárních pramenů během výzkumu (svazků StB, jež byly na Vidu Neuwirthovou vedeny v letech 1986-1989). Takto pojatý kritický přístup si v žádném případě nenárokují jakákoliv hodnotící hlediska, ale snaží se poukázat na to, jak a proč k těmto posunům v chápání životní cesty Vidy Neuwirthové dochází a jak mohou být tyto významové posuny ovlivněny současným společenským narativem, jež rámce vzpomínání na dobu tzv. normalizace označuje s prvky totalitně-historického vyprávění boje mezi „dobrem a zlem“, mezi opresivním komunistickým režimem a ovládanou společností.¹⁵⁶

Při analýze a interpretaci individuálních strategií jednání Vidy Neuwirthové v době tzv. normalizace, tak, jak jsou zobrazeny v jejím životopisném vyprávění, jsem na některých příkladech zachytila vžitá vnímání popisovat jednání jedince v tomto dualistickém pojetí. Také jsem se v tomto výzkumu snažila ukázat, že politický režim, během něhož Vída Neuwirthová vyrůstala a začínala svoji aktivní uměleckou činnost, nebyl hlavním aktérem dějin, který měl totální přehled a zcela ovládal životy jednotlivců, ale naopak jedinci se snažili různými kreativními způsoby s režimem vyjednávat, aby dosáhli svých osobních cílů a naplnili smysly svých životů. Teprve zpětně se těmto snahám přisuzují hodnotící označení např. „bojovníků proti režimu“, na což jsem chtěla v interpretaci významů životních událostí Vidy Neuwirthové, tak jak je sama chápe, poukázat.

Vída Neuwirthová místy tato označení sama používá (ale zároveň je na jiných místech rozhovorů zpochybňuje). Je možné, že v budoucích rozhovorech, které poskytne médiím, bude toto označení zesíleno na základě znalosti archivních materiálů ze svazků StB. Jelikož je Vída Neuwirthová veřejnosti známou osobností, tak také využívá svého mediálního vlivu právě ke sdílení poselství, o kterém jsem se zmiňovala výše. A je to poselství týkající se jak jejích rodinných, etnicko-kulturních kořenů, tak také poselství o významu své umělecké činnosti v době před rokem 1989, jež bylo pro zachování kontinuity existence místní židovské komunity bezesporu důležité.

Jako badatelka pracující s vlastním subjektivním chápáním zkoumaného tématu a s vědomou reflexí vzájemného vztahu mezi mnou a zkoumaným subjektem mého bádání, tento postoj Vidy Neuwirthové chápu a rozumím jeho důležitosti pro legitimizaci významů svého života. Avšak optikou nezaujatého, kritického, vědeckého přístupu jsem se v této práci snažila o důsledné uplatnění orálně-historické metody, a to následujícím způsobem. Ve svých interpretacích jsem se snažila rozlišit a identifikovat dobové postoje zkoumaného jedince a jeho tehdejší perspektivy, které mohl očekávat. Zároveň jsem se snažila identifikovat v promluvách Vidy Neuwirthové její retrospektivní vzpomínání s dodatečnými hodnotícími pojmenováními jejích postojů.

¹⁵⁶ Pullmann, Michal: Sociální dějiny a totalitně historické vyprávění, časopis Soudobé dějiny 2008 (vol 15), 3-4: 703-717

Biografické zkoumání životního příběhu Vidy Neuwirthové jsem chtěla z důvodu rozsahu této diplomové práce ukončit „přelomovým“ rokem 1989. Přesto jsem se rozhodla pokračovat a v poslední kapitole této práce jsem pouze nastínila její další umělecký vývoj, abych ukázala, že její snahy o zprostředkování židovských tradic, kultury, případně vybraných dějinných událostí mají konzistentní charakter. Je zřejmé, že po roce 1989 využila Vída Neuwirthová nových možností, aby tyto snahy uplatňovala nejen v rámci místní židovské komunity, ale rozšířila je i v rámci kulturní sféry do majoritní společnosti.

Doba 90. let 20. století by si z pohledu Vidy Neuwirthové zasloužila prostor pro hlubší bádání, a to nejen z hlediska zkoumání každodennosti prožitků, ale i například z genderového hlediska či z hlediska jejího postupného přijímání nových pracovních výzev v podobě podnikatelské činnosti. Této nedokončenosti biografického výzkumu jsem si vědoma a ponechávám tyto badatelské výzvy otevřené pro možné budoucí zkoumání.

Bibliografie

Primární prameny:

Orálně-historické rozhovory vedené tazatelkou Markétou Hradeckou:

Rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 18.10.2021, archiv tazatelky
Rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 14.12.2021, archiv tazatelky
Rozhovor s Vladimírem Mertou, 2.5.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Vladimírem Tausingerem, 5.5.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Lucií Luckou, 7.5.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Petrem Vackem, 17.5.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Hanou Královou, 24.5.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Pavlem Králem, 26.5.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Helenou Diveckou, 26.7.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Matyášem Neuwirthem, 1.8.2022, archiv tazatelky
Rozhovor s Vidou Neuwirthovou, 9.9.2022, archiv tazatelky

Další rozhovory:

Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Židovské muzeum v Praze, 3.12.2021, tazatelka Radana Rutová, Archiv ŽM a osobní archiv Vidy Neuwirthové

Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro Paměť národa, 3.3.2022, tazatel Petr Zemánek, Archiv Paměti národa a osobní archiv Vidy Neuwirthové, dostupné z:

<https://www.pametnaroda.cz/cs/neuwirthova-vida-1962>

Rozhovor s Vidou Neuwirthovou pro magazín MF Dnes, číslo 50, 15.12.2022, Jan Malinda: Vida Neuwirthová: Co dnes dělá princezna Bosana?, osobní archiv Vidy Neuwirthové nebo uzamknutá online verze: Jan Malinda: Gumový nos jsem nosila kolem krku, vzpomíná princezna Bosana na Tři veterány, Idnes.cz, 15.12.2022, dostupné z:

https://www.idnes.cz/zpravy/revue/spolecnost/vida-neuwirthova-princezna-bosana-herecka-tri-veterani-sverak-loutky.A221212_140830_lidicky_albe?zdroj=galerie

Archivní dokumenty:

Archiv bezpečnostních složek, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-848531 MV, krycí jméno Petra, vedené na Vidu Skalskou (Neuwirthovou), soukromý archiv Vidy Neuwirthové

Soukromý archiv Vidy Neuwirthové, Skalský, Vítězslav: Ze vzpomínek osvětimského vězně. Soukromý tisk, 1986.

Soukromý archiv Vidy Neuwirthové, Neuwirthová, Vida: Theatre Feigele, dětské divadlo 1983–2020. Soukromý tisk, 2020.

Poučení z Krizového vývoje ve straně a společnosti po XXIII. Sjezdu KSČ, Ústřední výbor Komunistické strany Československa, prosinec 1970, archiv Ústavu soudobých dějin AV ČR, dostupné z: http://www.dejinyksc.usd.cas.cz/vnitrostranicke-informace-sekretariatu-uv-ks/doc_details/137-poueni-z-krizoveho-vyvoje-ve-stran-a-spolenosti-po-xxiii-sjezdu-ks.html

Sekundární literatura:

Čapková, Kateřina, Kieval, J. Hillel (eds.): Židé v českých zemích. Společná cesta dějinami, nakl. NLN, Praha 2022.

Divecký, Jan: Židovské svátky – Kalendářem od Pesachu do Purimu, nakl. P3K, Praha 2005.

Drulák, Petr a kol.: Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích, nakl. Portál, Praha 2008, kapitola Biografie.

Franz, Martin: Retrojídlo. Jak jsme jedli za socialismu, nakl. CPress, Brno 2020.

Frisch, Michael: Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History, State University of New York Press, 1990.

Genova, Lisa: Zrádná paměť. Proč si pamatujeme a zapomínáme, nakl. Práh, Praha 2022.

Heitlingerová, Alena: Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945, nakl. G plus G, s.r.o., Praha 2007.

Houda, Přemysl: Normalizační festival: Socialistické paradoxy a postsocialistické korekce, nakl. Karolinum, Praha 2019.

Jírová, Eliška (ed.): Jak se vyrovnáváme s Holocaustem? Výbor textů ze seminářů Prix Irene z let 2003–2005, nakl. Irene Press, Praha 2006.

Klímová, Helena: Rodina a trauma, nakl. Irene Press, Praha 2014.

Kosáková, Eva a kol.: Slovník judaik, Židovské muzeum v Praze, Praha 2006.

Křen, Jan: Dokumenty StB jako pramen poznání minulosti, časopis Soudobé dějiny 2005 (vol.12), 3-4: 708-733 v online verzi Ústavu pro studium soudobých dějin Akademie věd ČR.

Mayer, Françoise: Češi a jejich komunismus: Paměť a politická identita, nakl. Argo, Praha 2009.

Pavlát, Leo (editor): Židé – Dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze, Praha 1997.

Placák, Petr: Fízl, nakl. Argo a Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2023 (doplněné a rozšířené vydání včetně Služebního rejstříku).

Portelli, Alessandro: Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy. Forma a význam v orální historii, nakl. Karolinum, Praha 2020.

Pruša, Jiří: Abeceda reálného socialismu, nakl. Avia Consultants, Praha 2011.

Pullmann, Michal: Sociální dějiny a totalitně historické vyprávění, časopis Soudobé dějiny 2008 (vol 15), 3-4: 703-717 v online verzi Ústavu pro studium soudobých dějin Akademie věd ČR.

Rataj, Jan a Houda, Přemysl: Československo v proměnách komunistického režimu, Praha 2016.

Shopes, Linda: Insights and Oversights. Reflections on the Documentary Tradition and the Theoretical Turn in Oral History., The Oral History Review 41/2.

Schindler-Wisten, Petra: O chalupách a lidech. Chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace, nakl. Karolinum, Praha 2017.

Soukupová, Blanka: Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti., nakl. Marenčin PT, Nitra 2016.

Stavělová, Daniela: Tíha a beztíže folkloru. Folklórní hnutí 2. poloviny 20. století v českých zemích, nakl. Academia, Praha 2021.

Šiklová, Jiřina: The Grey Zone and The Future of Dissent in Czechoslovakia, Social Research, vol.57, Nr.2, summer 1990.

Šmok, Martin: Labyrintem normalizace – Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti, Židovské muzeum v Praze, Praha 2017.

Švaříčková Slabáková, Radmila a kol.: I rodina má svou paměť. Rodinná paměť v interdisciplinárním kontextu, nakl. NLN s.r.o., Praha 2018.

Thomson, Alistair: Anzac Memories. Putting Popular Memory Theory into Practice in Australia, In: R. Perks – A. Thomson, The Oral History Reader, 2016

Vaněk, Miroslav a Mücke, Pavel: Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie, nakl. Karolinum, Praha 2022.

Vaněk, Miroslav: Twenty Years in Shades of Grey? Everyday Life During Normalisation Based on Oral History Research. In: McDermott, K., Shibble, M. (eds) Czechoslovakia and Eastern Europe in the Era of Normalisation, 1969 – 1989. Publisher Palgrave MacMillan, Cham, 2022.

Výroční zpráva o projevech antisemitismu v České republice za rok 2021, nakl. Federace židovských obcí v České republice, Praha 2022.

Welzer, Harald a kol.: „Můj děda nebyl nácek“. Nacismus a holocaust v rodinné paměti, nakl. Argo, Praha 2010.

Wohlmuth Markupová, Jana: Between „Creators and Bearers of the Czech National Myth“ and an „Academic Suicide“: Czech Biography in the Twenty-First Century, in: Renders, Hans (ed.): Different Lives – Global perspectives on Biography in Public Cultures and Societies, nakl. Brill, 2020.

Wohlmuth Markupová, Jana: Ivan M. Havel. Od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989), nakl. Karolinum, Praha 2017.

Audiovizuální zdroje:

Třináctá komnata Vidy Neuwirthové, ČT, 2017, dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/217562210800014/>

Šalom alejchem, Genocida, holocaust a šoa, Leo Pavlát, ČRO, 27.2.2011, dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/genocida-holokaust-a-soa-7993849>

Internetové zdroje:

Československá filmová databáze: Vida Neuwirthová: <https://www.csfd.cz/tvurce/48413-vida-neuwirthova/prehled/>

Webová stránka Židovského Muzea v Praze: Památník obětí šoa z českých zemí: <https://www.jewishmuseum.cz/pamatky-a-expozice/expozice/pamatnik-obeti-soa/>

Šeflová, Saša: Poznáte ji ještě? Takhle na prahu šedesátky vypadá princezna Bosana ze Tří veteránů, Super.cz, 14.5.2022, dostupné z:

<https://www.super.cz/882245-poznate-ji-jeste-takhle-na-prahu-sedesatky-vypada-princezna-bosana-ze-tri-veteranu.html>

Zlámalová, Gabriela: Vida Neuwirthová: Princezna Bosana mě provází celý život, Žítústí.cz, 18.3.2019, dostupné z:

<http://www.zitusti.cz/vida-neuwirthova-princezna-bosana-me-provazi-cely-zivot/>

Reiglová, Eliška: Svěrák potřeboval herečku, které se mezi oči vejde velký nos. Tak se zrodila Bosana, Ženy.iprima.cz, 27.12.2022, dostupné z:

<https://zeny.iprima.cz/princezna-bosana-se-vzdala-herectvi-vida-neuwirthova-povolanim-vzdava-hold-rodine-196072>

Reiglová, Eliška: Co možná nevíte o pohádce Tři veteráni. Ve filmu si zahrál automat na prezervativy, Ženy.iprima.cz, 24.12.2022, dostupné z:

<https://zeny.iprima.cz/co-mozna-nevite-o-nataceni-tri-veteranu-v-pohadce-se-objevil-i-automat-na-prezervativy-195340>

Redakce Prima Ženy: Tajemství princezny Bosany: Otec přežil Osvětim, přesto ho zapsali mezi mrtvé, Ženyiprima.cz, 22.12.2022, dostupné z:

<https://zeny.iprima.cz/desive-tajemstvi-princezna-bosany-odhalila-ve-14-letech-pribuzni-zemreli-v-koncentraku-196291>

Jan Malinda: Gumový nos jsem nosila kolem krku, vzpomíná princezna Bosana na Tři veterány, Idnes.cz, 15.12.2022, dostupné z:

https://www.idnes.cz/zpravy/revue/spolecnost/vida-neuwirthova-princezna-bosana-herecka-tri-veterani-sverak-loutky.A221212_140830_lidicky_albe?zdroj=galerie

Kvalifikační práce:

Hlávková, Petra: Mišpacha: příběh jednoho souboru, bakalářská práce, FHS UK, Praha 2006, dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/3117>

Sochorová, Veronika: Divadlo Minor po roce 1989 (proměny inscenačního stylu), diplomová práce, FF UK, Praha 2014, dostupné z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/72105/DPTX_2012_1_11210_0_131254_0_128603.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Seidlová, Veronika: „Kdo zpívá židovsky?“ aneb Hlas jako prostředek performance židovských identit v pražských synagogách a modlitebnách, diplomová práce, FHS UK, Praha 2009, dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/30051>

Pražská, Michaela: Promarněná šance? Svoboda a 90. léta v aktéřské reflexi českých mužů, diplomová práce, FHS UK, Praha 2023, dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/179093>

Obrazová příloha

Rodina Abelesů. Uprostřed je sedící narátorčin dědeček z otcovy strany – Josef Abeles se svojí třetí manželkou Arnoškou (narátorčinou babičkou). Vidin otec Vítězslav je první stojící vlevo. Jeho bratr Josef (emigroval do Austrálie) je první stojící vpravo. Foto z archivu VN.

Rodinná fotka Vidiny rodiny z jejího raného dětství (1. pol. 60. let) – matka Vida, otec Vítězslav, bratr Tomáš a Vida N. Foto z archivu VN.

Fotografie Kühnova dětského sboru z počátku 70. let. Vida N. je čtvrtá stojící zprava v první řadě. Foto z archivu VN.

Dobová fotografie s rabínem Danielem Mayerem a Vidou N. v rámci oslavy Purimu na židovské obci z 1. pol. 80. let. Foto z archivu VN.

Vida N. společně s bývalými židovskými aktivisty Davidem a Sárrou, kteří jí v 80. letech dováželi do Československa pomůcky a materiály k provozování divadla. Fotka pochází z poloviny 90. let při jejich návštěvě Prahy. Foto z archivu VN.

Pěvecký soubor Mišpacha. Fotografie pochází z roku 1988/89. Na fotografii jsou známé osobnosti z tehdejší pražské židovské komunity: Hana a Miki Rottovi, narátorka z mého výzkumu Helena Rottová/Divecká, Leo Pavlát, Helena Klímová, narátor Vladimír Merta, narátorka Lucie Lucká, narátorka Vida Skalská/Neuwirthová a další. Foto z archivu VN.

První vydané CD Mišpachy z roku 1991. Na přebalu CD je fotografie, na které se objevuje (třetí stojící zleva) narátor z výzkumu - Petr Vacek a další. Archiv VN.

Vida N. sedící vzadu uprostřed. Fotografie z doby jejího účinkování v černém divadle Pražské panoptikum, s kterým vyjela roku 1986 do Jordánska na mezinárodní festival. Archiv VN.

Fotografie pořízená během natáčení amerického filmu Jentl (režie Barbra Streisand, 1983).
V popředí Vida N. Foto z archivu VN.

I.B. SINGER LVÍ MLÉKO

I.B.Singer - Vida Neuwirthová
THE LION'S MILK

Director Vida Neuwirthová
Production Hana Pavlátová
Music Vladimír Merta

First performance 28 November 1995

Isaac Bashevis Singer, the Nobel prize winner for literature, author of many novels and short stories, also wrote fourteen books for children. His tales are full of magic, suspense, wisdom, and good humour. The main characters in this fairy tale are Mazl (Fortune) and Shlimazl (Misfortune). They make a bet about who has more power over people.

Mazl chooses the poorest boy in the village and brings him luck for an entire year. When the year is out it is Shlimazl's turn. Within seconds he can try to destroy whatever Mazl has managed to accomplish. Thanks to Mazl, the poor boy Tam wins the love of a princess, the King's favour, conquers a hostile tribe, and what's more, at the King's request succeeds in milking a lioness. Everything changes when Shlimazl takes over and starts shaping the boy's destiny. Tam's happiness is instantly in ruins. In the end everything turns out well, but Mazl has come to understand that playing with human destiny is wrong. This play is intended for children over five. It combines actors and puppets and is set against the background of lovely music.

Technical conditions: stage 6m in width x 8m,
in depth x 4m in height - 20 darkening circles + reflectors 220V/10A,
2x purchase line on the stage 2m + purchase line at the fore stage
Time of preparation and space rehearsal 2 hours.

DIVADLO
minor
Senovážné nám. 28, Praha 1

Plakát v angličtině k divadelnímu představení Lví mléko (režie a scénář Vida Neuwirthová, premiéra 1995, divadlo Minor). Archiv VN.

Fotografie z představení Lvi mléko. Vzadu třetí zprava je narátor z výzkumu - Vladimír Tausinger. Archiv VN.

Welcome to our Puppet Show!

QUEEN ESTHER FROM PERSIA

Written by Vida Neuwirthová

director

Vida Neuwirthová

decoration

Jan Tobola

music

Josef Vondráček

beatiful puppets play traditional story from the Bible in English language

WHERE?

WHEN?

Dobový plakát ke hře Ester v angličtině datovaný po roce 2000 v rámci umělecké podnikatelské činnosti Vidy N. mířící zejména na zahraniční publikum. Archiv VN.

Dobře ukryté poklady aneb Příběhy z midraše

Nakladatelství Jiří Neuwirth - NEUW přišlo na trh se souborem próz Vidy Neuwirthové. Ilustracemi je doprovodil Jaroslav Róna.

„Samotné slovo ‚midraš‘ znamená v překladu ‚hledání‘. Moudří učenci hledali pravý význam slov. (...) Naslouchali slovům bible a snažili se

LITERATURA

najít cestu, jak jim porozumět. Tvořili nové příběhy, které potom vyprávěli ostatním, a ti je časem opět upravili, rozšířili, přidali své myšlenky a úvahy,“ poučuje čtenáře autorka (známá z filmu Tři veteráni, kde hrála princeznu Bosanu). A radí nakonec takto: „Kdybyste něčemu nerozuměli, zkuste si to převyprávět po svém a pošlete to dál.“

Neuwirthová vybrala příběhy ze Starého zákona, především z Penta-teuchu, a převyprávěla je - pro děti či pro ty dospělé, kteří jsou biblickými texty nepoznamenáni - kultivovaným způsobem. Její „biblická dějeprava“ snese srovnání s podobnými pokusy, jimž zajisté není konec. *jas*

HODNOCENÍ LN: ★ ★ ★ ☆ ☆

**DOBŘE UKRYTÉ
POKLADY**
ANEB
**PŘÍBĚHY
Z MIDRAŠE**
VYPRÁVÍ VIDA NEUWIRTHOVÁ

Vída Neuwirthová

Instinkt

Dobře ukryté poklady

Neuw

Převyprávěné starozákonní příběhy připomínají na první pohled dětské pohádky, zdání však klame – jejich prostota v sobě skrývá pravdy, které mají co říci i dospělým. A nezáleží na tom, jsou-li věřící či ne, jejich základem jsou totiž obecné modelové situace, dilemata a konflikty, s nimiž se dříve nebo později musí setkat každý z nás. A které také musí nějak vyřešit.

Dobové recenze z médií na knihu Dobře ukryté poklady (2003). Archiv VN.

MUZEUM
REGIONU
BOSKOVICKA

Muzeum regionu Boskovicka
Vás zve do synagogy na

DĚTSKÉ DIVADLO

FEIGELE

Hrají a zpívají :

Matyáš Neuwirth
herec Martin Sochor
a děti ze Židovské obce v Praze

Vstupné:
30 Kč,-

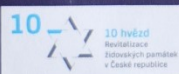
“O KRÁLOVNĚ ESTER Z PERSIE”

14. 6. 2016 v 11.30 a 16.30 h.

Hudební
doprovod na harfu:
Pavla Vondráčková

Scénář a režie:

Vida Neuwirthová (nosatá princezna z pohádky Tři veteráni)

EVROPSKÁ UNIE
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
ŠANCE PRO VÁŠ ROZVOJ

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Plakát zvučí na divadelní představení divadla Feigele – v pravo narátor z mého výzkumu Matyáš Neuwirth.

Společná fotografie narátorky Vidy N. a badatelky Markéty Hradecké pořizená v rámci nahrávání 1. orálně – historického rozhovoru dne 18.10.2021. Archiv MH.

Textová příloha

Další prameny a zdroje o umělecké činnosti Vidy Neuwirthové:

Filmy (výběr):

Kotva u přivozu, komedie – drama, režie Marie Poledňáková, ČR, 1980.
Tři veteráni, pohádka – komedie, režie Oldřich Lipský, ČR, 1983.
Faunovo velmi pozdní odpoledne, komedie, režie Věra Chytilová, ČR, 1983.
Jentl, drama – muzikál, režie Barbra Streisand, V. Británie, USA, 1983.
Prodavač humoru, komedie – drama, režie Jiří Krejčík, ČR, 1984.
Vesničko má středisková, komedie, režie Jiří Menzl, ČR, 1985.
Případ z kavárny Sport, drama, režie Vladimír Kavčiak, ČR, 1986.
Epizoda v Západním Berlíně, drama, režie Mieczysław Waskowski, Polsko, 1986.
Piloti, válečné drama, režie Otakar Fuka, ČR, SSSR, 1988.
Šance, drama, režie Pavlína Moskalyková, ČR, 1989.
Bludiště, psychologické drama, režie Pavlína Moskalyková, ČR, 1989.
Poslední motýl, válečné drama, režie Karel Kachyňa, ČR, Francie, V. Británie, 1990.
Labyrint, experimentální drama, režie Jaromil Jireš, ČR, 1991.
Golet v údolí, komedie – drama, režie Zeno Dostál, ČR, 1995.
Píseň o lítosti, drama, režie Dušan Klein, ČR, 1998.

Divadelní hry:

Poselství – Poslední láska dr. Kafky, Nová scéna ND, 25.6.2019, režie: A. Forgách, Vida Neuwirthová jako herečka v roli Dory Diamant, přestavení v rámci Festivalu Opera Nova 2019.
Vida Neuwirthová - hostující režie a scénář pohádky I.B. Singera Lví mléko pro divadelní spolek Kašpar v Divadle v Celetné, Praha, premiéra v sezóně 2001/2002. Předtím uváděno v divadle Minor, premiéra v sezóně 1995/ 1996.
Vida Neuwirthová- scénář a režie biblických příběhů pod názvem Jonáš a Ti druzí aneb Jak se žilo ve velrybě pro divadlo Minor, premiéra v sezóně 1998 / 1999.
Vida Neuwirthová – scénář a režie na motivy povídky Ludvíka Aškenázyho Ukradený měsíc pro divadlo Minor, premiéra v sezóně 1997/1998.
Účinkování v černém divadle Pražské panoptikum (dnes TaFantastica), zájezd na mezinárodní festival Jarashi pořádaný v Jordánsku roku 1986.
Účinkování v Ústředním loutkovém divadle, divadelní scéna Sluníčko, před rokem 1989.

Literární díla:

Neuwirthová, Vida: Opuštěný palác a jiné židovské pohádky, nakl. Sefer, 1995.
Neuwirthová, Vida: Dobře ukryté poklady aneb Příběhy z Midraše, nakl. Neuw, Praha 2003.

Hudební díla:

CD Tancuj a zpívej! Dětské písně k židovským svátkům. Vydala Lauderova škola při Židovské obci, Praha 2015.

CD Mišpacha I, první CD Mišpachy (chasidské a židovské lidové písně), nakladatel ARTem, Praha 1991.

Videopořady:

Youtube kanál Židovské obce v Praze, série online pořadů z oslav Chanuky a Purim a nově i svátku Shavuot nahraných v pandemických letech 2020 a 2021 až do současnosti (2023), režie: Vida Neuwirthová:

<https://www.youtube.com/watch?v=QsRfFHGV3h8&t=23s> Purim 5781

<https://www.youtube.com/watch?v=gRokZlQfAGw> Shavuot 5781

https://www.youtube.com/watch?v=Oivh1_e4mT4&t=988s Purim 5782

<https://www.youtube.com/watch?v=ymwiZgLsK40> Chanuka 5782

<https://www.youtube.com/watch?v=7nDvp4vdexc> Shavuot 5783

https://www.youtube.com/watch?v=jP51h4u_eU Purim 5783

<https://www.youtube.com/watch?v=pFEDzqh6Wrw&t=10s> Chanuka 5783

<https://www.youtube.com/watch?v=0NA2GNkG974> Chanuka 5784